

AMBJ

วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์
Academic MCU Buriram Journal

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2561
Vol. 3 No. 2 (July-December 2018)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยของคณาจารย์ นิสิตและบุคลากรทั่วไปในสาขาวิชา ดังต่อไปนี้

1. สาขาวิชาด้านครุศาสตร์ ศีกษาศาสตร์ และจิตวิทยา
2. สาขาวิชาด้าน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์
3. สาขาวิชาด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทความแต่ละบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวารสารอย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้นิพนธ์ต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้นิพนธ์อื่น ที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้นิพนธ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนพร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

เจ้าของ : สำนักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 281 หมู่ 13 ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000
โทรศัพท์ 06 4946 1595, 06 5108 4746
E-mail: ambj.mcu@gmail.com
<http://www.ambj.mcu.ac.th>

คณะกรรมการที่ปรึกษา (Advisors)

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

พระราชวรเมธี, รศ.ดร.

พระสุวรณ์เมธารักษ์, ผศ.ดร.

พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.

พระศรีปริยัติธาดา

พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

รศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม

ที่ปรึกษาอธิการบดี

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

บรรณาธิการ (Chief Editor)

รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editor)

ดร.บรรพต แคไธสง

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาพจน์ สุวโจ, ผศ.ดร.

พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร.

พระวิวัฒนา ญาณวโร, ดร.

ดร.ภาณุวัชร สุขเสน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน่วยงานภายนอก

ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

รศ.ดร.อุดมพร ชื่นไพบูลย์

ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร

ผศ.ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์सान

ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง

ผศ.ดร.บุญรอด บุญเกิด

ผศ.ดร.พรสวรรค์ ศิริกัญจนารักษ์

ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร

ดร.มนูญ สอนโพนงาม

ดร.พิสุทธิ์พงศ์ เอ็นดู

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

วิทยาเขตสุรินทร์

บันทึกข้อมูลและพิสูจน์อักษร: มงคล สอนโธสง

ออกแบบปก: อรุณรัตน์ แก้วอรสาน

พิมพ์ที่: บริษัท ไอพริ้นท์ แอนด์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด
433/8-9 ถ.จิระ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 องค์พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยที่มีพระราชประสงค์ให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ โดยมีแนวทางในการจัดการศึกษาคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

การศึกษาหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจและเข้าถึงพร้อมทั้งเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ แล้วเผยแผ่ต่อสังคมในรูปแบบการจัดการความรู้สู่สาธารณะ เป็นภารกิจที่ต้องรับผิดชอบและสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัย เพื่อสนองนโยบายและดำเนินการตามพันธกิจดังกล่าว วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์จึงจัดทำวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ ขึ้น

วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ (Academic MCU Buriram Journal) มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัย คือ การผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนา ระดับชาติ การส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและนานาชาติ ตามตัวบ่งชี้คณะกรรมการอุดมศึกษาขององค์ประกอบที่ 2 ว่าด้วยการวิจัย นอกจากนี้การจัดทำวารสารนี้มีความสอดคล้องกับการประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการจัดการความรู้

ในนามคณะผู้จัดทำวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ ขอกราบขอบพระคุณพระราชมหารัชมงคล, ศ.ดร. อธิการบดี พระราชวรเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่เมตตาติดตามการจัดทำวารสาร และให้คำชี้แนะวิธีการดำเนินงานที่ทรงคุณค่า รวมทั้งคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์และส่วนกลาง ตลอดจนทั้งนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เมตตาส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำวารสารวิชาการนี้ อันเป็นพลังให้การขับเคลื่อนงานวิชาการเดินหน้าต่อไปด้วยความมั่นคงและยั่งยืน

รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

บรรณาธิการ

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารฉบับนี้

ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของบรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

บทความวิจัย: Research Article

- แนวคิด ตัวชี้วัด องค์ประกอบ บทเรียน และบูรณาการตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 1
Concept, Components, Indicators, Experiences and Integration
of the Five Precepts Villages Project
พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์
Phramaha Yutthana Narajettho, Jutharat Thonginjan
- รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของ 15
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Model of Educational Management of Mahachulalongkomrajavidyalaya University to
Support ASEAN Community
ธนู ศรีทอง
Thanu Srithong
- อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย 26
Influence of the Belief of the Nibhana Affect Thai Society
ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ
Praphat Srikulkij
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีคลีไฟในสังคมไทย : กรณีศึกษาบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม 38
อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
Local Wisdom of Tee Klee Fai in Thai Society: Case Study
of Traditional Performance Exclusively to Ban Nongkhewng
Kuttum Sub-District, Muang District, Chaiyaphum Province
สุนทร ปัญะพงษ์ , อัญชลี ชัยศรี, วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ,
วิทย์ญู ขำชัยภูมิ, กัญญาวิรุ้ แก้วนัย
Suntorn Panyapong, Anchari Chaisri, Vimolsil Prungchaibhum,
Vitunyu Khumchaibhum, Kunyavir Keawnui
- บทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน 52
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
Role of Buddhakaset Secondary School in Promotion and
Development of Quality of Life of Student in Buddhist
Philosophy of Sufficiency Economy
มานิตย์ อรรคชาติ, ชินวัชร นิลเนตร
Manit Aggachart, Jinwach Nilnet

■ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยภูมิ	68
The Local Wisdom and Public Participation for Water Resource Management in Chaiyaphum Province	
วิทย์ญญา ขำชัยภูมิ, วิมลศิลป์ ประจชัยภูมิ, ณัฐพราย์ ชัยสินคณานนท์	
Witunya Khamchaibhum, Wimolsil Prungchaibhum, Natthapra Chaisinkunanon	
บทความวิชาการ: Academic Article	
■ การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	77
Application of the Three Buddhist Principles of Training (Tisikkhā) for Sustainable Development	
อุดมพร ชื่นไพบูลย์	
Udomporn Jhanpaibul	
■ วิเคราะห์พันธุวิศวกรรมโคลนนิ่งกับความเป็นมนุษย์ตามมุมมองพระพุทธศาสนา	94
Analysis of Cloning of Genetic Engineering and Human Beings from the Perspective of Buddhism	
พระวิมาน คมภีรปัญญา, สรวุฒย์ วิจิตรปัญญา	
Phra Vimarn Khambhirapanno, Srawut Vicitrapanya	
■ พระพุทธเจ้ากับการจัดการชีวิตและความตายในมหาปรินิพพานสูตร	108
The Buddha and Management of His Life and Death in the Mahaparinibbanasutta	
อภิญวัฒน์ โพธิ์सान	
Apinyawat Phosan	
■ อัตลักษณ์การแต่งกายเข้าสู่พิธีกรรม “แกลมอ” ของชาวไทยกูย	123
Dressing: The Identity of Worship Ritual of Thai-Kui People	
พระธรรมโมลี, ยโสธารา ศิริภาพระภากร, กฤษณ์นท์ แสงมาศ, สำเริง อินทยุ่ง	
Phradhammoli, Yasothara Siriprabhakorn, Krishnan Seangmas, Samreng Intayung	

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์	133
คำแนะนำสำหรับผู้ตีพิมพ์บทความ	134
หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์	140

แนวคิด ตัวชี้วัด องค์ประกอบ บทเรียน และบูรณาการ
ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5
Concept, Components, Indicators, Experiences and Integration
of the Five Precepts Villages Project

พระมหาอุทุมม นรเชษฐ
Phramaha Yutthana Narajettho
จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์
Jutharat Thonginjan
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajalongkornrajavidyalaya University
E-mail: phamahayootthana.siriwan@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 2) เพื่อถอดบทเรียนจากหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 3) เพื่อบูรณาการหลักการของศีล 5 ในการพัฒนามาตรฐานชีวิตของคนในสังคมไทย

วิธีการศึกษา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มในพื้นที่การศึกษาวิจัยทั้ง 4 หมู่บ้าน ใน 4 ภาค ของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 การวิเคราะห์ข้อมูล การเรียบเรียงและตรวจสอบข้อมูล และนำเสนอรายงานการวิจัยแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการศึกษา พบว่า **ประการแรก** แนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในด้านแนวคิดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นแนวคิดที่เกิดจากการตระหนักถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและการมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการประยุกต์เอาหลักการและแนวทางการปฏิบัติตามศีล 5 ในทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ในด้านองค์ประกอบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประกอบด้วยคณะทำงานในระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และในด้านตัวชี้วัด ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ **ประการที่สอง** ผลลัพธ์และบทเรียนที่ได้จากหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 คือการร่วมมือกันระหว่างวัด หมู่บ้านและหน่วยงานของรัฐ

เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ **ประการที่สาม** การบูรณาการหลักการของศีล 5 ในการพัฒนามาตรฐานชีวิตของคนในสังคมไทย สามารถบูรณาการได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสังคม โดยการเชื่อมโยงเอากิจกรรมที่เคยมีมาอยู่แล้วเข้ามาเป็นส่วนประกอบ และใช้สถาบันหลักที่มีอยู่ในสังคมไทย คือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ ควรส่งเสริมสนับสนุนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างต่อเนื่อง ไม่ควรให้สิ้นสุดในปี พ.ศ. 2560 เท่านั้น ควรจัดเป็น “วาระแห่งชาติ” สำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายอย่างต่อเนื่อง และการวัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ควรให้ความสำคัญต่อสัมฤทธิ์ผลในเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ

คำสำคัญ: ตัวชี้วัด, การบูรณาการ, ศีล 5

Abstract

This research have three objectives: 1) to an analytical study of concept, components, indicators, 2) to remove the learned lessons from the five precept in the project of village of the abstaining from the five precepts, and 3) to integrate the principles of the five precepts to improve standard of lives of Thai peoples in Thai society.

From the research, it is found that firstly, concept, components, and indicators of the project of village of the abstaining from the five precepts are the following details: In its concept, it is came from awareness many problems in Thai societies and having attempts to solve them with applying the principles and methods of the five precepts in Buddhism into daily lives of Thai people. In its components, they consist of working committee in the level of country, provinces, districts, sub-districts, and villages. And in its indicators, they consist of quantitative and qualitative indicators. The second, its learned lessons in each place are cooperation between temples, peoples and organizations of government, these are factors of succeed of this project. The third, integration of them for development of standards of lives in Thai societies can be integrated in both of individuals, organizations, and societies by connecting activities in the past into their processes and using the main institutes: Nation, religions, and kings, as the important power of integration.

Researcher would like suggest that all parts in societies related to this project should continuously support the Five Precept Villages Project, do not should do it to end in only 2017, should organize it as “National Agenda” to be application in daily lives of Buddhists continuously. Its outcomes should emphasize to the qualitative results more than the quantitative results.

Keywords: Indicators, Integration, Five Precepts

1. บทนำ

ศีล 5 (Five Precepts) เป็นวินัย เป็นสิกขาบทหรือเป็นข้อที่คนในสังคมควรศึกษา และควรปฏิบัติ ในฐานะที่เป็นมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ หรือเป็นมนุษยธรรม คือธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ (วิ.ป.8/448/479, ที.ปา.11/286/246) เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน

ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ศีล 5 นั้น มีความสำคัญในฐานะที่เป็นหลักการสำคัญเบื้องต้น ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อคฤหัสถ์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อบรรลุประโยชน์สุขในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ทั้งความสุขทางกายและความสุขทางใจ (อง.ทุก.20/71/103) และความสุขของคฤหัสถ์นั้นมี 4 ประการด้วยกัน (อง.จตุกก. 21/62/90) ได้แก่ 1) อตฺถิสุข ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ 2) โภคสุข ความสุขที่เกิดจากการบริโภคทรัพย์ 3) อนณสุข ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้ และ 4) อนวัชชสุข ความสุขที่เกิดจากการประกอบกิจการอันไม่มีโทษ

ศีล 5 ประกอบด้วยสิกขาบท หรือข้อที่ควรศึกษา สำเนียงก ปฏิบัติด้วยการละเว้นจากสิ่งที่ไม่ควรกระทำ 5 ประการ (ที.ปา.11/286/246) ด้วยกัน ได้แก่

1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
3. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม
4. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
5. เจตนางดเว้นจากการเสพของมึน คือ สุรา เมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความ

ประมาท

ศีล 5 ประการเหล่านี้ มีลักษณะเป็นข้อห้าม คือ เป็นข้อที่มีให้ประพฤติดังปฏิบัติ เพราะเป็นการละเมิดสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ขณะที่การปฏิบัตินั้น ที่เป็นหลักธรรมที่มีความหมายสอดคล้องควบคู่กันไปในแต่ละข้อ ในลักษณะที่ศีลเป็นข้อห้ามและ

ธรรมเป็นข้อที่ทรงอนุญาต ที่สามารถปฏิบัติได้ ในลักษณะเป็นแนวทางปฏิบัติ ที่ตรงกับหลักศีล 5 เรียกว่า ธรรม 5 หรือ เบญจธรรม 5 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต), 2548: 175-176) ได้แก่

1. ความมีเมตตากรุณา
2. การประกอบอาชีพอันสุจริต
3. การสำรวมในกาม
4. การเป็นมีความซื่อสัตย์
5. การมีสติสัมปชัญญะ

สำหรับสังคมไทยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แม้จะมีประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา แต่ปัญหาต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนในประเทศ ปัญหาการแพร่ระบาดของสิ่งเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวก็ตาม

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมหาเถรสมาคม และภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวในสังคมไทย จึงได้ดำเนินการขับเคลื่อน “โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” อย่างเป็นทางการ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557: 5) ตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2557 โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่

- 1) เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
- 2) เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ลดความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับประชาชนในประเทศ
- 3) เพื่อให้ประชาชนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข
- 4) เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกได้สำนึกและสร้างความตระหนัก รักและเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้เป็นสถาบันหลักของประเทศอย่างมั่นคง

ตามดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ ได้ประทานโอวาทไว้เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญของมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้น ๆ คือประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557: 6)

การดำเนินตามโครงการนี้มีเป้าหมายในเชิงปริมาณ คือให้ครอบคลุมตำบล 7, 255 ตำบล 74,693 หมู่บ้าน และประชาชนของประเทศ 61,561,933 คน ภายในระยะเวลา 4 ปี คือ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2557-2560 โดยในการกำหนดแผนการดำเนินการตามโครงการฯ

เป็น 3 ระยะ คือ ระยะเร่งด่วน ระยะปานกลางและระยะยาว และในเชิงคุณภาพ คือให้พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าปฏิบัติตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยการปฏิบัติตามหลักศีล 5 เพื่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ทำให้สังคมสงบ ร่มเย็น และมีความสุขอย่างยั่งยืน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557: 6)

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดกรอบแนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของความเป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 ไว้อย่างชัดเจน เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิด และแนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนินการตามโครงการฯ นี้ โดยเฉพาะขั้นตอนการดำเนินโครงการที่ได้กำหนดไว้เป็น 3 ระยะ คือระยะเร่งด่วน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – สิงหาคม 2557 ระยะปานกลาง ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 – กันยายน 2558 และระยะยาวตั้งแต่เดือนตุลาคม 2558 – กันยายน 2560 ซึ่งในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2559) อยู่ในช่วงขั้นตอนการดำเนินการโครงการระยะยาว โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. ดำเนินการประชาสัมพันธ์ รณรงค์ เชิญชวน ให้พุทธศาสนิกชนสมัครเป็นสมาชิกครอบครัว หมู่บ้าน สถานศึกษา และหน่วยงานเข้าร่วมโครงการรักษาศีล 5
2. รับสมัครอาสาสมัครปกป้องพระพุทธศาสนา
3. จัดตั้งองค์กร เครือข่ายอาสาปกป้องพระพุทธศาสนาในทุกหมู่บ้าน/ชุมชน
4. ประกาศยกย่องครอบครัว/หมู่บ้านรักษาศีล 5 สถานศึกษา หน่วยงานราชการ ฯลฯรักษาศีล 5 ที่ผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนด

5. ติดตามประเมินผลและรายงานผลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตลอดระยะ 3 ปีที่ผ่านมาของโครงการนี้ ผลปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เพราะมีปัญหา อุปสรรคข้อจำกัดหลายอย่างที่เกิดขึ้นและขัดขวางมิให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ และอาจจะไม่สามารถดำเนินการไปได้ในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและขั้นตอนการดำเนินการที่มีผลทำให้โครงการนี้ ประสบกับความยากลำบากของการดำเนินการ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีกรณีปัญหาการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และกรณีของวัดพระธรรมกาย เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามงคลจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ในฐานะที่เป็นผู้ดำรงเบื้องต้นที่ทำให้มีโครงการนี้เกิดขึ้น

เนื่องจากโครงการฯ นี้ เป็นโครงการใหญ่ เป็นโครงการใหม่และมีความสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วทั้งประเทศ ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์โครงการฯ นี้ อย่างละเอียด โดยพิจารณาจากกรอบแนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของความเป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่ใช้ในการดำเนินการโครงการฯ ดังกล่าวนี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการตาม

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และบูรณาการรักษาศีล 5 เพื่อสร้างมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดหมู่บ้านรักษาศีล 5
2. เพื่อถอดบทเรียนจากหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5
3. เพื่อบูรณาการหลักศีล 5 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาด้านเอกสารและลงพื้นที่การวิจัยควบคู่กันไปด้วย ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสรุปเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาวิจัย
2. ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่การศึกษา ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกต การประชุมกลุ่ม ในหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่การวิจัย ในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2559
3. เรียบเรียงข้อมูล ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในสารบัญ ด้วยวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย
4. รายงานความก้าวหน้าของการวิจัยตามระยะเวลาที่กำหนด
5. ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
6. ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์
7. นำเสนอผลการวิจัยในวารสารวิชาการที่ได้มาตรฐาน หรือในการประชุมวิชาการระดับชาติ/นานาชาติในโอกาสต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า

ประการแรก แนวคิด ตัวชี้วัด และองค์ประกอบโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่มาจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามหลักการและแนวทางของศีล 5 ไม่ว่าจะเป็นการฆ่ากัน การทำร้ายกัน การทุจริตคอร์รัปชัน การข่มขืนกระทำชำเรา การให้ร้ายโจมตีกันความแตกแยกขาดความสามัคคีกันระหว่างประชาชนในประเทศชาติ การแพร่ระบาดของยาเสพติด ฯลฯ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณโย) จึงได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการดำริให้มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ขึ้นทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้น มาจนถึง

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) การตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมแล้วพยายามหาทางแก้ไข จึงเป็นแนวคิดสำคัญของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นอกจากนี้ ท่านยังได้กล่าวถึงความสำคัญของศีล 5 ในฐานะที่เป็นมนุษยธรรมที่เป็นหลักสากล (Universal Principles) ไว้อีกว่า

ศีล 5 เป็นธรรมะพื้นฐานของมนุษย์ ไม่เลือกชั้นวรรณะ เชื้อชาติ ศาสนา มีสาระเดียวกัน หากแต่เรียกชื่อต่างกันเท่านั้น ถ้ามนุษย์ในโลกปฏิบัติตนอยู่ในศีล 5 ประการอย่างเคร่งครัดเป็นประจำ หรือที่เรียกว่านิจศีล สังคมย่อมสงบสุข ชาวโลก ย่อมร่มเย็นกันทั่วหน้า (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, 2557: หน้าสัมโมทนียกถา)

จากความสำคัญของศีล 5 นี้ ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดของการรักษาศีล 5 นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่หลักการของศีล 5 เป็นหลักการสากล เป็นหลักธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์หรือมนุษยธรรมที่ทุกคนในสังคม สามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันของตนเอง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน

จากวัตถุประสงค์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้ ทำให้เห็นว่า แนวคิดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นแนวคิดที่เกิดจากการตระหนักถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและการมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการประยุกต์เอาหลักการและแนวทางการปฏิบัติตามศีล 5 ในทางพระพุทธศาสนา ให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย โดยการบูรณาการเชื่อมโยงเอากิจกรรมที่เคยมีมาอยู่แล้วเข้ามาเป็นส่วนประกอบ และใช้สถาบันหลักที่มีอยู่ในสังคมไทย คือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ชาติในที่นี้คือประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ศาสนา คือพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ คือองค์พระประมุขของชาติ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งชาติ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีบูรณาการที่เน้นการบูรณาการใน 4 ด้านเข้าด้วยกัน คือเจตนารมณ์ พฤติกรรม วัฒนธรรม และสังคม เข้าด้วยกันในการดำเนินงานเพื่อให้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น จึงมีการบูรณาการเอาทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามาร่วมในโครงการนี้ เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างคนในชาติที่กำลังมีความแตกต่างกันทางความคิด และแตกแยกกันทางพฤติกรรมอย่างรุนแรง ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากเป็นเวลานานนับสิบปี

ส่วนแนวคิดในการดำเนินงาน (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, 2557: หน้าสัมโมทนียกถา) ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยตรง ได้กำหนดไว้ใน 2 ประการ คือ

1) การสร้างเครือข่าย (Networking) คือการดำเนินการเพื่อเชิญชวนให้คนในหมู่บ้านมาร่วมกันรักษาศีล 5 เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มคนที่สมัครใจที่จะมาร่วมกันรักษาศีล 5

ภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยมีหลักการ คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นโดยสมัครใจ มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (Common Perception) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (Stakeholders Participation) มีการเสริมสร้างซึ่งกัน (Complementary Relationship) และกันและการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (Interdependent)

2) การประชาสัมพันธ์ส่งต่อความดี คือการประกาศ เชิญชวนให้บุคคล หมายถึง ประชาชนชาวบ้านหรือพุทธศาสนิกทั้งหลายในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดของตนเองทำความดี ด้วยการรักษาศีล 5 ในชีวิตประจำวัน อาจทำได้หลายช่องทาง เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน โทรทัศน์ท้องถิ่น หอกระจายข่าว เสียงตามสาย เป็นต้น บุคคลผู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการกระจายข่าวส่งต่อความดีต่อคนในชุมชน เช่น พระภิกษุสงฆ์ เจ้าอาวาส ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระธรรมวิทยากร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มัคคทายก พิธีกรในงานพิธีต่าง ๆ นักจัดรายการวิทยุ ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของเทศบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนตัวชี้วัดโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นเกณฑ์ชี้วัดแห่งความสำเร็จของโครงการรักษาศีล 5 ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งกำหนดเป้าหมายไว้ว่า ในเชิงปริมาณ มีหมู่บ้านรักษาศีล 5 อำเภอละ 2 หมู่บ้าน รวมมี 1,552 หมู่บ้าน ในจังหวัดทั่วไป 65 จังหวัด และในเชิงคุณภาพ มีหมู่บ้านรักษาศีล 5 ไม่น้อยกว่า 50 % ในทุกอำเภอ เป็นจังหวัดรักษาศีล 5 ต้นแบบ 11 จังหวัด ในระยะเวลาการดำเนินงานระยะที่ 1 คือตั้งแต่เดือนมิถุนายน – สิงหาคม พ.ศ. 2557 มีการกำหนดตัวชี้วัดที่เป็นผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ดังนี้

1. มีครอบครัวรักษาศีล 5 ที่ผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่า 50 % ในแต่ละหมู่บ้าน
2. มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ที่ผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่า 50 % ในแต่ละอำเภอ เป็น “อำเภอรักษาศีล 5”
3. มีหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่ผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่า 50 % ในทุกอำเภอหรือมีอำเภอรักษาศีล 5 ทุกอำเภอจะเป็น “จังหวัดรักษาศีล 5”
4. มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ” ของจังหวัดเป็นจังหวัดรักษาศีล 5 ต้นแบบ จำนวน 11 จังหวัด ให้กับจังหวัดอื่น ๆ
5. ประชาชนชาวไทยทุกหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัด มีความใกล้ชิด ผูกพัน มีความรักความเข้าใจ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน มีความเอื้ออาทร มีความปรองดองสมานฉันท์ และมีความสุข
6. ประชาชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล 5 มาดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

7. ประชาชนมีความรัก ความจงรักภักดี และเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, 2557: 59)

ขณะที่ องค์ประกอบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 องค์ประกอบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เมื่อพิจารณาจากการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับชาติ และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะพบว่า การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้ เป็นการดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการระดับต่าง ๆ และเป็นการดำเนินการที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (Public Participation) และเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางในดำเนินงานโครงการ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ให้การสนับสนุน ตามบทบาทหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ในแนวทางการดำเนินงานของโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา

ในองค์ประกอบของโครงการ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มีทั้งระดับในประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนผลักดันโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้งปริมาณและคุณภาพ ตามตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จะประสบความสำเร็จ องค์ประกอบทั้งหมดจะต้องทำงานอย่างสอดคล้องสัมพันธ์ ประสานงานกัน ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ และการทำงานอย่างประสานสอดคล้องกันนั้น ปัจจัยสำคัญ คือผู้นำของหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน และองค์กรหรือกลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้าน จะต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งและจริงจัง ในการขับเคลื่อนโครงการนี้ให้ประสบความสำเร็จ การทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็งนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีศักยภาพของหมู่บ้านหรือชุมชนเองด้วย ซึ่งเป็นไปตามหลักการของทฤษฎีของศักยภาพและการแพร่กระจาย ที่ให้ความสำคัญต่อความมีศักยภาพของชุมชนจะต้องประกอบด้วย ความสมบูรณ์พร้อมใน 6 ด้าน คือทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ผู้นำองค์กรทางสังคม การติดต่อกับภายนอก และการอบรม โดยหมู่บ้านใดจะมีศักยภาพ คนในหมู่บ้านนั้นจะต้องมีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ด้านผู้นำที่มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรม มีความสามัคคี องค์กรทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีการติดต่อกับภายนอกอย่างสร้างสรรค์และรู้เท่าทัน และคนในชุมชนได้รับการศึกษา การอบรม การขัดเกลา การกล่อมทางสังคมจากสถาบันที่มีอยู่ในสังคมอย่างจริงจัง

ประการที่สอง ถอดบทเรียนจากโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 สามารถสรุปได้ว่า แต่ละแห่งมีจุดเด่นหรือลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างกันไป อย่างกรณีของ ชุมชนวัดทุ่งท่าช้าง ตำบลทุ่งท่าช้าง อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี มีลักษณะเฉพาะตนคือเป็นชุมชนใหญ่ มีชาวพุทธทั้งหมดทั้งตำบลและมีเจ้าอาวาสที่ดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่เข้มแข็ง

ภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมายของโครงการ และเป็นอีกหนึ่งของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของจังหวัดลพบุรี แต่สิ่งที่ปัญหาอุปสรรคของที่นี่คือ การเปลี่ยนแปลงบุคคลในคณะกรรมการระดับอำเภอ อันเนื่องมาจากการโยกย้ายของนายอำเภอ อาจทำให้การดำเนินการขับเคลื่อนโครงการไม่ต่อเนื่อง และหยุดชะงักได้ กรณีของชุมชนวัดชัยศรี บ้านเสียว อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ เจ้าอาวาสที่มีบารมี ตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปก่อนจนถึงปัจจุบัน และคนในหมู่บ้านมีความศรัทธาเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากการแต่ละครอบครัวอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรที่มาเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำนวนถึง 80-90 รูป ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเป็นอย่างดี และคนในชุมชนแห่งนี้ ก็มีความเคารพยำเกรงในพระสงฆ์ และผู้นำด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จึงประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แม้แต่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือ อบต. วังชัย ก็เป็น อบต. เพียงแห่งเดียวในอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่พระสงฆ์ที่ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้โดยตรง

ชุมชนวัดพระพุทธรูปบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีจุดเด่นที่สำคัญคือการที่ชาวบ้านทุกคนมีเคารพศรัทธาในตัวของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเป็นอย่างมาก แม้ว่าท่านจะมรณภาพไปแล้วตั้ง 16 ปีแต่บารมีหรือคุณความดีของท่าน โดยเฉพาะคำสอนของท่านที่ให้ชาวบ้านบริโภคอาหารมังสวิรัต ไม่ให้บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่ให้เลี้ยงสัตว์ เป็นคำสอนที่ชาวบ้านยังคงยึดถือปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนแห่งนี้จึงไม่มีปัญหาเรื่องการละเมิดศีล 5 ข้อที่ 1 ว่าด้วยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ในขณะที่ชุมชนวัดลำทับ อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ มีลักษณะเฉพาะตนที่สำคัญคือคนในชุมชนมีความรู้ ตระหนักถึงภัยของพระพุทธศาสนาและพยายามหาทางที่จะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาอย่างมีระบบ สิ่งที่จะดำเนินการในอนาคต อาจจะมีรูปของอาสาสมัครปกป้องพระพุทธศาสนาเลยก็ได้ นับว่าเป็นชุมชนชาวพุทธที่ดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างก้าวกระโดดตามระยะเวลาที่ 3 ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ระหว่าง ปี พ.ศ. 2558 – 2560 มีความคิดไปไกลถึงการมีอาสาสมัครปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาในพื้นที่หมู่บ้านหรือชุมชน เพราะพวกเขาเริ่มตระหนักถึงภัยที่กำลังเกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อชุมชนชาวพุทธโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมก็ตาม

ประการที่สาม การบูรณาการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย ที่ได้จากการถอดบทเรียนจากพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 4 หมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นพื้นที่ตัวแทนของทั้ง 4 ภาค ในประเทศไทย สรุปได้ว่า การบูรณาการโครงการนี้สามารถดำเนินงานได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสังคม เพราะโครงการ

มีความเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนในหมู่บ้าน ในการดำเนินงานจึงต้องดึงเอาสถาบันหลักที่มีอยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชน เข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นวัด ครอบครั้ว บ้าน ชุมชน โรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การขับเคลื่อนโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่ผ่านมามีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2557 ถึงปัจจุบันนี้ ได้ทำให้ทุกภาคส่วนในหมู่บ้านมีความตื่นตัว และให้ความสำคัญต่อการรักษาศีล 5 มากยิ่งขึ้น เพราะเห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรักษาศีล 5 ที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จในการบูรณาการ เพื่อให้สามารถเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย คือในระดับบุคคลต้องตระหนักถึงประโยชน์ ความจำเป็นของการรักษาศีล 5 ในระดับหน่วยงาน องค์กร และสังคมจะต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุน ส่งเสริม เอื้ออำนวย และรณรงค์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการนี้สามารถดำเนินต่อไป โดยการประสานงานร่วมมือกันอย่างจริงจัง ระหว่างหน่วยงานในหมู่บ้าน ในพื้นที่และหน่วยงานในระดับเบื้องต้น ที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องก็ตาม ควรจัดทำเป็น “วาระแห่งชาติ” แม้ว่าเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

ดังนั้น การบูรณาการหลักการและแนวทางของศีล 5 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย จึงต้องเน้นที่การปฏิบัติตามอย่างจริงจังในชีวิตประจำวัน ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยองค์ประกอบหรือคณะทำงานของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทุกภาคส่วนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดจะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพราะศีล 5 นั้นมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหลักธรรมเบื้องต้นสำหรับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม เป็นหลักประกันของชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครั้ว สังคม และสุขภาพของคนในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ศีล 5 นั้น เป็นหลักประกันแห่งความมั่นคงของคน ของสถาบัน และของสังคมไปในขณะเดียวกันด้วย การคงอยู่ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการปฏิบัติตามศีล 5 ของคนในสังคม จึงหลักประกันแห่งความสงบสุขมวลมนุษยชาติ และความสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในประเทศชาติอีกด้วย

5. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด องค์ประกอบ ตัวชี้วัด โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ถอดบทเรียนจากหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และบูรณาการหลักศีล 5 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย โดยได้ศึกษาวิจัยข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากพื้นที่การศึกษา ด้วยการถอดบทเรียนจากหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการตามแนวทางของโครงการหมู่บ้าน

รักษาศิล 5 ใน 4 หมู่บ้าน 4 ภูมิภาคด้วยกัน ซึ่งทำให้ได้แนวทางในการบูรณาการหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

ในด้านแนวคิดของโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 เป็นแนวคิดที่มีจุดเริ่มต้นจากการตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย แล้วพยายามใช้มิติทางศาสนา คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ ให้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหา โดยใช้แนวทางของศิลป 5 เป็นกรอบในการดำเนินการ และสถาบันที่มีอยู่ในสังคมคือสถาบันสงฆ์เป็นพลังขับเคลื่อนการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ คือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในการผลักดันโครงการทำให้องค์ประกอบของโครงการ ประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และตัวชี้วัดของโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 มีทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยด้านคุณภาพเป็นตัวชี้วัด ที่แสดงให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 และการปฏิบัติตามแนวทางของศิลป 5 ส่วนด้านปริมาณ เน้นจำนวนประชาชนที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 จากการกรอกแบบฟอร์มสมัครเข้าร่วมโครงการในแต่ละหมู่บ้าน ที่ทางวัด/พระสงฆ์/เจ้าอาวาส แจกและประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนที่มาทำบุญที่วัดกรอกใบสมัคร และผู้นำหมู่บ้านประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านสมัครเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 จนถึงปัจจุบัน

การถอดบทเรียนจากหมู่บ้านรักษาศิล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 ในหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ดำเนินการโดยการประชุมกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน แกนนำ หรือคนสำคัญของหมู่บ้าน และคนที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย ปัญหาหรืออุปสรรค และโอกาสในการส่งเสริมการรักษาศิล 5 อย่างยั่งยืน ตลอดจนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านตามแนวคิด องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 ในปัจจุบันและอนาคต

แนวทางในการบูรณาการหลักการของโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย สามารถดำเนินการได้ในระดับปัจเจกบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสังคมตามแนวทางของศิลปทั้ง 5 ข้อในชีวิตประจำวัน ตามความเหมาะสมตามสถานภาพ และความเป็นได้จริงในสังคม ความจริงแล้ว ในพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 แห่งมีการบูรณาการอยู่แล้วในมิติของการนำเอาทุกภาคส่วนของหมู่บ้าน/ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมสำคัญในการดำเนินงาน เพื่อผลักดันให้โครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นปัญหาอันใหญ่หลวงของโครงการหมู่บ้านรักษาศิล 5 ในปัจจุบันนี้ คือความต่อเนื่องในการสนับสนุน ส่งเสริมจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงจากส่วนกลาง เพื่อให้โครงการนี้คงอยู่และดำเนินการต่อไปได้

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ข้อเสนอแนะทั่วไปสำหรับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ประการแรก คณะรัฐบาล และหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านศาสนาและวัฒนธรรม ควรมีนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะนโยบายด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ควรมีความชัดเจนในการสนับสนุนส่งเสริม ทั้งยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน

ประการที่สอง คณะสงฆ์ ในทุกระดับตั้งแต่มหาเถรสมาคม ไปจนถึงพระสังฆาธิการ ในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสทุกวัด ควรตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ได้กำหนดไว้ในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม สนับสนุนโครงการหมู่บ้านศีล 5 อย่างจริงจัง

ประการที่สาม พุทธศาสนิกชน ต้องให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการสมათานศีล 5 ในศาสนพิธีที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ให้ถูกต้อง โดยเฉพาะความเห็นที่ว่า การรับศีล 5 เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งพิธีกรรมเท่านั้น ต้องเข้าใจในสาระสำคัญ และวัตถุประสงค์ของการสมათานศีล 5 อย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อ มีประเด็นที่ควรศึกษาต่อดังนี้

1) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 การศึกษาอาจจะศึกษาเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งหรือศึกษาภาพรวมของโครงการทั้งหมดก็ได้ นอกจากจะวัดความสำเร็จจากจำนวนประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในเชิงปริมาณเป็นหลัก ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง

2) ศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบหลักการของศีล 5 ในพระพุทธศาสนา กับ หลักการของศาสนาอื่น ๆ ที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู หรือซิกข์ก็ตาม เพื่อสร้างความสมานฉันท์ ความปรองดอง ความสามัคคีให้เกิดขึ้นระหว่าง ประชาชนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

3) ศึกษากระบวนการในการประยุกต์หลักการของศีล 5 สู่การดำเนินชีวิตของ พุทธศาสนิกชนในประเทศไทย การศึกษาประเด็นนี้จะช่วยให้ได้รูปแบบ และวิธีการในการ ประยุกต์หลักการของศีล 5 ในภาคปฏิบัติอย่างชัดเจน การศึกษาเรื่องนี้ จะทำให้คนใน สังคมไทยเป็นความสำคัญของศีล 5 และได้แนวทางในการประยุกต์สู่ภาคปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน

4) ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นทางจริยศาสตร์เกี่ยวกับศีล 5 ข้อใดข้อหนึ่งหรือทุกข้อ ประเด็นทางจริยศาสตร์กับหลักธรรมในศาสนามีความซับซ้อนมาก เช่น การอุณยฆาต การทำแท้ง การทำสงคราม การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การค้าขายอาวุธ การค้าขายยาเสพติด และสิ่งมีนเมาทุกอย่าง การค้ามนุษย์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- แนวทางการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ชาวประชาเป็นสุข. ในตำริของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ฉบับที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557.
- ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 พ.ศ. 2557. ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, 2548.
- _____. พุทธธรรม ฉบับขยายความ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2549.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือการดำเนินงาน โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557.

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Model of Educational Management of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
to Support ASEAN Community

ธนู ศรีทอง

Thanu Srithong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: srithong_thanoo@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการวิจัยแบบผสมโดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการค้นคว้า แบบสอบถาม แบบตรวจสอบปลายเปิด ใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเชิงระบบโดยมีองค์ประกอบหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย (1) การบริหารจัดการ มีปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และแผนงานของมหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน การบริหารจัดการเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลสากล มีโครงการความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ (2) การเรียนการสอน คณาจารย์ใช้ภาษาอังกฤษในกิจกรรมการเรียนการสอน มีรูปแบบการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการบูรณาการเรียนการสอนระหว่างรายวิชาและข้ามสาขาวิชา การใช้งานวิจัยเป็นฐานการเรียนรู้ มีการเรียนการสอนที่บูรณาการเชื่อมโยงประเด็นนานาชาติและวัฒนธรรมข้ามชาติ (3) การใช้สื่อการเรียนการสอน คณาจารย์ใช้สื่อเพื่อการเรียนการสอนทันสมัย มีการให้วัสดุฝึกใช้สื่อที่ทันสมัยในกิจกรรมการเรียนการสอน (4) การวัดผลประเมินผล มีการวัดผลประเมินผลโดยใช้เครื่องมือที่หลากหลายด้วยภาษาอังกฤษ มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพเป็นจริง มีการวัดผลประเมินผลที่เน้นผลการปฏิบัติของนิสิตอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการศึกษา, ประชาคมอาเซียน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The objectives of this research were to study the model of ASEAN community educational management, the model of Mahachulalongkornrajavidyalaya University educational management, and to present the educational management model of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to Support ASEAN Community. It was the mixed method by applying Delphi technique. The data collection instruments were notes, questionnaires, and open ended checklist. Descriptive analysis was used for data analysis.

The findings could be summarized as follows:

The model of educational management of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to support ASEAN Community was the systematic administration model, They were as follows: the educational administration comprised the university's philosophy, vision, mission, goals, and plan which contributed to run the education in ASEAN community, using the universal good governance (2) the learning and teaching management comprised the using of English language in the process of learning and teaching, emphasizing on student centred learning, integration, research based teaching, and crossed cultural learning (3) the using of teaching aids comprised the usage of modern and various teaching aids for both the lecturers and the learners (4) the learning evaluation comprised the usage of various methods and tools with authentic and practical evaluation.

Keywords: Educational Management, ASEAN Community, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

1. บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ความสัมพันธ์ข้ามชาติมีบทบาทมากขึ้นกำแพงระหว่างชาติลดลง นำด้วยการค้าเสรีข้ามชาติที่ลดกำแพงภาษีลงโดยการตลาดและการแข่งขันเข้าไปแทนที่ภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีขององค์การการค้าโลก และข้อตกลงการค้าเสรีทวิภาคีระหว่างสองประเทศตลอดจนข้อตกลงการค้าเสรีในภูมิภาค การค้าบริการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลง นำเอาการศึกษาและอุดมศึกษาเข้าไปในฐานะสินค้าบริการด้วย การเจรจาตกลงมีการพิจารณาร่วมกันของสินค้าชนิดต่าง ๆ ร่วมกับการพิจารณาการอุดมศึกษาเป็นการเฉพาะ

ด้วย หลายประเทศที่มีการอุดมศึกษาก้าวหน้าได้มีแนวนโยบายใช้อุดมศึกษาเป็นประโยชน์ด้านการค้าระหว่างประเทศ และเป็นแหล่งรายได้ของประเทศหรือของสถาบันของตน ด้วยการขยายตัวของเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ บริการอุดมศึกษาข้ามชาติมีลักษณะพิเศษและแปลกใหม่ที่กลไกการค้ากับดูแลที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอ การแข่งขันจึงอยู่ในสภาพที่ไม่มีกติกาที่ดีและการกำกับดูแลไม่ทั่วถึง นำไปสู่สภาพการได้เปรียบเสียเปรียบที่ไม่ยุติธรรมสามารถเอาเปรียบกันได้ ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งระหว่างประเทศและสถาบันต่าง ๆ อาจเพิ่มขึ้นเป็นผลเสียทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หากพิจารณาความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยไทยกับมหาวิทยาลัยในประเทศเพื่อนบ้านเป็นตัวอย่าง จะเห็นว่า หลักการของการค้าเสรีภายใต้ระบบทุนนิยมที่มุ่งกำไรสูงสุดอาจได้ประโยชน์ในระยะสั้น เป็นรายได้ของผู้ที่เข้มแข็งกว่า แต่ในระยะยาวการที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในภูมิภาคหรือในโลกได้ร่วมมือช่วยเหลือกัน สร้างความเจริญร่วมกันด้วยอริยาศยไมตรีน่าจะเป็นคำตอบที่ดีกว่าเป็นอันมาก (จรัส สุวรรณเวลา, 2551: 60-61)

การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอกให้สามารถแข่งขันได้ในทุกสถานการณ์ ซึ่งในปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับดี อันเนื่องมาจากการแข่งขันของภาคธุรกิจ ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นองค์กรที่สามารถช่วยในการผลิตกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถตอบสนองและเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ภาคเอกชนเหล่านั้นให้สามารถแข่งขันได้ปัจจุบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นตัวสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในแถบเอเชียอันเนื่องมาจากการรวมตัวของอาเซียน 10 ประเทศ เป็นหัวใจในการฟื้นฟูเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้ประเทศในอาเซียนต้องเตรียมความพร้อมในทุกด้าน และประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ การเตรียมความพร้อมในการพัฒนากำลังคนการพัฒนาคนโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญต่อการผลิตสินค้าและบริการอันเนื่องมาจากการใช้ความรู้สร้างมูลค่าเพิ่ม ดังนั้น การอบรมและเตรียมกำลังคนให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของวิวัฒนาการของโลก เช่น การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์มากกว่าการท่องจำซึ่งนับเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ท้าทายสำหรับการปฏิรูปการศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการบริหารมหาวิทยาลัยในเรื่องการตลาด การลงทุน การบริหารจัดการ การวิเคราะห์ความคุ้มค่า เป็นต้น ในปี ค.ศ. 2015 มีการรวมตัวของประชาคมอาเซียนที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้าและบริการต่อระบบอุดมศึกษาทำให้เกิดการเปิดเสรีทางการศึกษาที่จะทำให้นักจำนวน 6,000 ล้านคน ใน 8 อาชีพมีการเคลื่อนย้ายได้ ได้แก่ วิศวกรรม สถาปนิก แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล บริษัทสำรวจสินค้า การท่องเที่ยว การโรงแรม อาหาร ดังนั้น สิ่งที่ควรให้ความตระหนักและรีบเร่งดำเนินการ คือ การจัดระบบอำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายของนักศึกษา/นักวิจัย/ครูอาจารย์ ระบบการถ่ายโอนหน่วยกิต ความมีมาตรฐานของหลักสูตรเพื่อพร้อมต่อการแข่งขัน

ในตลาดโลกสถาบันการศึกษา บุคลากรทางการศึกษาให้ความตระหนักในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยรุ่นใหม่เพื่อเป็นตัวเชื่อม กับประเทศในอาเซียนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับภูมิภาคหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนัก ถึงการวางยุทธศาสตร์ ทิศทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมสำหรับอุดมศึกษาไทย รวมทั้ง การปรับระบบราชการไทยเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ความเป็นเลิศมี ความสำคัญมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นในปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า อาเซียน เป็นเสมือนกรอบกันชนให้กับประเทศในภูมิภาคเดียวกัน (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, 2558: 1-2)

ท่ามกลางกระแสการแข่งขันด้านการจัดการศึกษาทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยของ ประเทศไทยและของต่างประเทศที่จะเข้ามาให้บริการทางการศึกษาในประเทศไทย ทำให้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต้องดำเนินการเพื่อพัฒนาด้านการบริหารจัดการ การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามกรอบการดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพ การศึกษาทั้งภายในและภายนอกสถาบัน รวมถึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือ ความสัมพันธ์ และศึกษาผลกระทบด้านการจัดการศึกษากับสถาบันการจัดการศึกษา ในต่างประเทศระดับอาเซียนด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในกลุ่มประชาคมอาเซียน ตามคำขวัญของประชาคมอาเซียนที่ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม” จากการประชุมคณะกรรมการระดับชาติ เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาในอาเซียนสู่การบรรลุ เป้าหมายการจัดตั้งประชาคมอาเซียน ในปี 2558 เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2553 ณ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบร่างนโยบายเพื่อดำเนินงานตาม ปฏิญญาชะอำ-หัวหิน ด้านการศึกษา จำนวน 5 นโยบาย ดังนี้ นโยบายที่ 1 การเผยแพร่ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาเซียน เพื่อสร้างความตระหนักและเตรียม ความพร้อมของครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษา และประชาชน เพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภายในปี 2558 นโยบายที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้มีทักษะที่เหมาะสมเพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวสู่ ประชาคมอาเซียน เช่น ความรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาเพื่อนบ้าน เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะ และความชำนาญการที่สอดคล้องกับการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม และการ เพิ่มโอกาสในการหางานทำของประชาชน รวมทั้งการพิจารณาแผนผลิตกำลังคน นโยบายที่ 3 การพัฒนามาตรฐานการศึกษาเพื่อส่งเสริมการหมุนเวียนของนักศึกษาและครูอาจารย์ใน อาเซียน รวมทั้งเพื่อให้มีการยอมรับในคุณสมบัติทางวิชาการร่วมกันในอาเซียน การส่งเสริม ความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนเยาวชน การพัฒนาระบบ การศึกษาทางไกล ซึ่งช่วยสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมและปรับปรุงการศึกษา ด้านอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมทางอาชีพ ทั้งในขั้นต้นและขั้นต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริม และเพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาของประเทศสมาชิกของอาเซียน นโยบายที่ 4 การเตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีการศึกษาในอาเซียนเพื่อรองรับการก้าวสู่

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประกอบด้วย การจัดทำความตกลงยอมรับร่วมด้านการศึกษา การพัฒนาความสามารถ ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพสำคัญต่าง ๆ เพื่อรองรับการเปิดเสรี การศึกษา ควบคู่กับการเปิดเสรีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงาน นโยบายที่ 5 การพัฒนาเยาวชน เพื่อเป็นทรัพยากรสำคัญในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะเป็นองค์กรหนึ่งใน สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาล ได้พยายามพัฒนา องค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งในระดับชาติและระดับ นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดการศึกษาให้มี ประสิทธิภาพโดยยึดหลักปรัชญาและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย ได้แก่ จัดการศึกษา พระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม เชื่อมโยงการเรียนรู้ใน ภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน และมุ่งพัฒนามหาวิทยาลัยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

จากปัญหาและผลกระทบดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการจัด การศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อจะได้นำไปเป็นกรอบนโยบายในการบริหารการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย ให้มีประสิทธิภาพอันจะนำไปสู่ความพร้อมในการจัดการศึกษา สร้าง ความสัมพันธ์ในการจัดการศึกษา กับสถาบันการจัดการศึกษาในกลุ่มประชาคมอาเซียนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม กล่าวคือ การศึกษาเชิงปริมาณ และ การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย จึงแบ่งวิธีดำเนินการวิจัย ออกเป็น 2 ระยะ 5 ขั้นตอน ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับวิทยาเขตซึ่งเป็นตัวแทนของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ดังรายละเอียดการนำเสนอตามลำดับ ต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและจัดทำเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ และข้อมูลที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลอินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน โดยใช้เครื่องมือแบบบันทึกการค้นคว้าการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นจึงได้ยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาของประชาคมอาเซียน ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสำรวจสถาบันด้านสภาพปัจจุบัน ปัญหา และรูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนที่เป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วงน้อย) 60 รูป/คน วิทยาเขตเชียงใหม่ 60 รูป/คน วิทยาเขตขอนแก่น 60 รูป/คน วิทยาเขตสุรินทร์ 35 รูป/คน วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส 35 รูป/คน และวิทยาเขตนครศรีธรรมราช 35 รูป/คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 285 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จากนั้นจึงได้ยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขั้นตอนที่ 3 การยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และ ขั้นตอนที่ 2 มาศึกษาวิเคราะห์และดำเนินการยกร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำไปดำเนินวิจัยในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2 การตรวจสอบและปรับปรุงรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้จากการยกร่างในระยะที่ 1 ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้วิธีการให้ผู้เชี่ยวชาญได้ใช้เครื่องมือแบบตรวจสอบตามเกณฑ์มาตรฐาน 3 ด้าน ได้แก่ ความสอดคล้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ (วิโรจน์ สารรัตน์, 2553: 165) พร้อมความเห็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการจัดทำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากนั้นผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการตรวจสอบของ

ผู้เชี่ยวชาญโดยใช้คอมพิวเตอร์วิเคราะห์เพื่อหาค่าสถิติร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำผลที่ได้มาเทียบกับเกณฑ์เพื่อแปลความหมายโดยกำหนดขอบเขต

ของค่าเฉลี่ยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลความเห็นเพิ่มเติม ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วสรุปเป็นความเรียงในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมตามความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนที่ 2 การปรับปรุงร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยนำผลการตรวจสอบและความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแล้ว จัดทำเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีองค์ประกอบหลักในการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบหลักที่ 1 ปัจจัยนำเข้า มีองค์ประกอบรอง จำนวน 8 องค์ประกอบรอง และองค์ประกอบย่อย จำนวน 26 องค์ประกอบย่อย องค์ประกอบหลักด้านที่ 2 กระบวนการ มีองค์ประกอบรอง จำนวน 4 องค์ประกอบรอง และองค์ประกอบย่อย จำนวน 23 องค์ประกอบย่อย และองค์ประกอบหลักที่ 3 ผลผลิต มีองค์ประกอบรอง จำนวน 6 องค์ประกอบรอง และองค์ประกอบย่อย จำนวน 10 องค์ประกอบย่อย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) องค์ประกอบหลักที่ 1 ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ 1 การจัดโครงสร้างองค์กร มี 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ (2) มีความครอบคลุมภาระงาน (3) มีความชัดเจนในด้านอำนาจหน้าที่ องค์ประกอบรองที่ 2 บุคลากร มี 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) บุคลากรสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ระดับดีมาก (2) การพัฒนาบุคลากรด้านการใช้ภาษาอังกฤษ (3) การพัฒนาบุคลากรด้านการปฏิบัติงาน (4) การแลกเปลี่ยนบุคลากรฝึกงานกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ (5) การส่งเสริมให้บุคลากรมีจิตบริการ องค์ประกอบรองที่ 3 นิสิต มี 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) การรับนิสิตชาวต่างประเทศเข้าศึกษา (2) การแลกเปลี่ยนนิสิตกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศ (3) นิสิตต่างประเทศเข้ามาศึกษาร้อยละ 50 (4) มีการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ องค์ประกอบรองที่ 4 งบประมาณ มี 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) การจัดทำแผนกลยุทธ์ทางการเงิน (2) ระบบการจัดหางบประมาณเหมาะสม (3) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนหลักสูตรนานาชาติ (4) ระบบการใช้จ่ายงบประมาณชัดเจน (5) ระบบตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ องค์ประกอบรองที่ 5 หลักสูตร มี 3 องค์ประกอบ

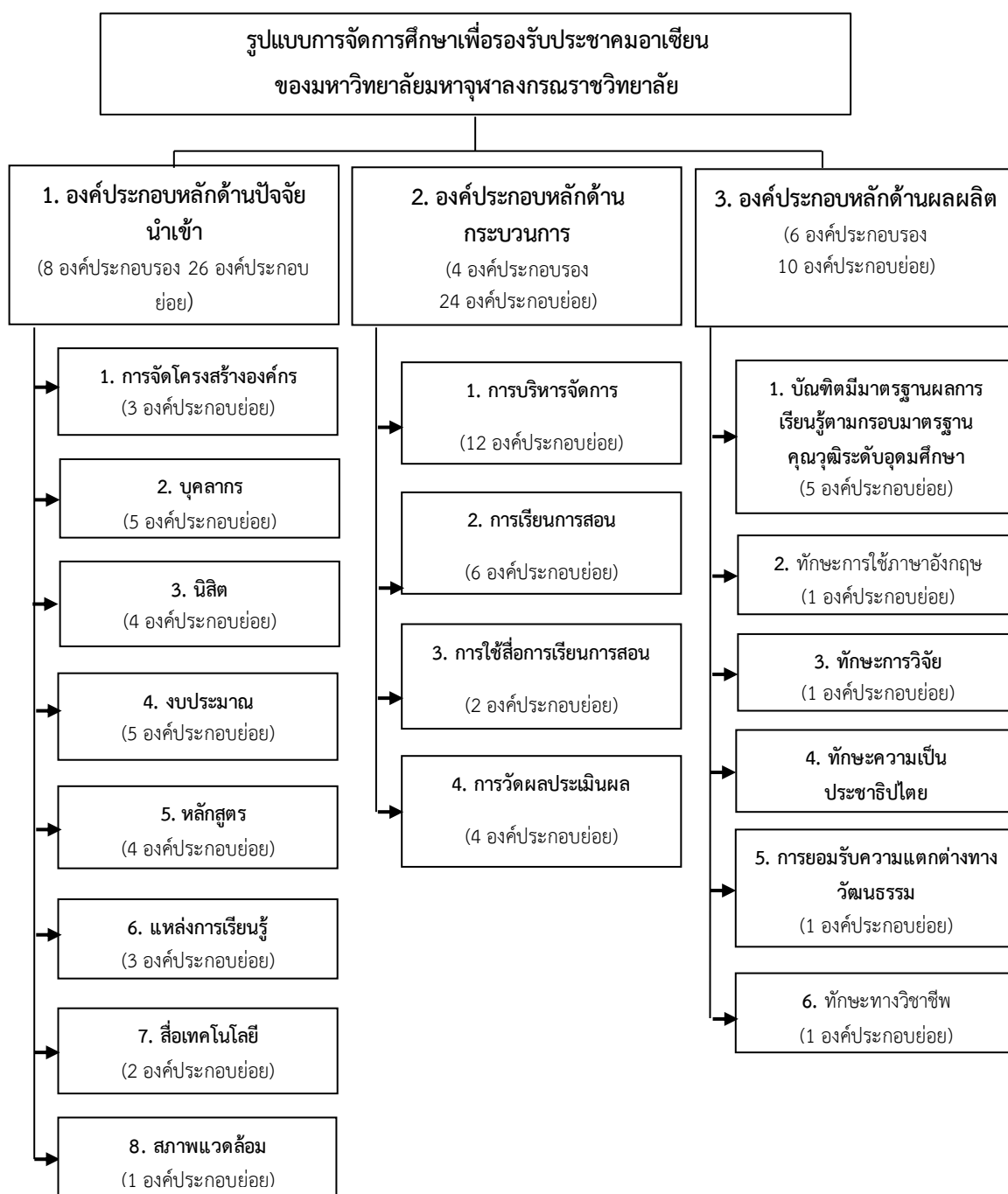
ย่อย ได้แก่ (1) มีหลักสูตรนานาชาติ (2) มีการบูรณาการหลักสูตรที่เชื่อมโยงความเป็นอาเซียน (3) มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรที่ทันสมัยและเชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน องค์ประกอบรองที่ 6 แหล่งการเรียนรู้ มี 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) มีเอกสารการสอน ตำรา หนังสือ วารสาร ภาษาอังกฤษแต่ละสาขาวิชาที่เพียงพอ (2) มีห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (3) มีความร่วมมือให้บริการห้องสมุดระหว่างสถาบันต่างชาติ องค์ประกอบรองที่ 7 สื่อเทคโนโลยี มี 2 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) มีสื่อเทคโนโลยีการปฏิบัติงานที่เพียงพอและหลากหลาย (2) มีสื่อเทคโนโลยีการปฏิบัติงานที่พร้อมใช้งานอยู่เสมอ และองค์ประกอบรองที่ 8 สภาพแวดล้อม มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) มีการจัดบริหารและสภาพแวดล้อมที่เป็นกายภาพให้เอื้อต่อความเป็นนานาชาติ เช่น สถานที่พักของนักศึกษาหรือนิสิต สถานที่ประสานงานที่ใช้ภาษาอังกฤษ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น

2) องค์ประกอบหลักที่ 2 ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ 1 การบริหารจัดการ มี 12 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) ปรัชญามหาวิทยาลัยมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน (2) วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน (3) พันธกิจที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน (4) เป้าหมายที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน (5) กลยุทธ์ที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน (6) ตัวชี้วัดการจัดการศึกษาระดับนานาชาติที่ปรากฏในแผนพัฒนามหาวิทยาลัย มีความชัดเจนและเป็นไปได้ (7) มีแผนงานที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับนานาชาติในประชาคมอาเซียน ประกอบด้วย การจัดทำแผนพัฒนาระยะยาว แผนปฏิบัติการประจำปี (8) มีการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลสากล (9) มีส่วนงานด้านกิจการต่างประเทศ (10) มีกิจกรรม/โครงการความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ (11) มีการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความเป็นนานาชาติในประชาคมอาเซียน (12) มีการเปิดทอมและปิดทอมการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานศึกษาในประชาคมอาเซียน องค์ประกอบรองที่ 2 การเรียนการสอน มี 6 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) คณาจารย์ใช้ภาษาอังกฤษในกิจกรรมการเรียนการสอน (2) รูปแบบการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (3) การบูรณาการเรียนการสอนระหว่างรายวิชาและข้ามสาขาวิชา (4) การใช้งานวิจัยเป็นฐานการเรียนรู้ (5) มีการเรียนการสอนที่บูรณาการเชื่อมโยงประเด็นนานาชาติและวัฒนธรรมข้ามชาติในประชาคมอาเซียน (6) มีการจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศครอบคลุมทั้งในและต่างประเทศ องค์ประกอบรองที่ 3 การใช้สื่อการเรียนการสอน มี 2 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) คณาจารย์ใช้สื่อเพื่อการเรียนการสอนทันสมัยหลากหลายและมีความเป็นนานาชาติ (2) มีการเปิดโอกาสให้นิสิตฝึกใช้สื่อที่ทันสมัยหลากหลายและมีความเป็นนานาชาติในกิจกรรมการเรียนการสอน องค์ประกอบรองที่ 4

การวัดผลประเมินผล มี 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) มีการวัดผลประเมินผลโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่ทันสมัยและหลากหลาย (2) มีการใช้สื่อการวัดผลประเมินผลด้วยภาษาอังกฤษ (3) มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพเป็นจริง (4) มีการวัดผลประเมินผลที่เน้นผล การปฏิบัติของนิสิตอย่างเป็นรูปธรรม

3) องค์ประกอบหลักที่ 3 ด้านผลผลิต ประกอบด้วย องค์ประกอบรองที่ 1 บัณฑิตมีมาตรฐานผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา มี 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ (1) บัณฑิตมีพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับในสังคม ประกอบด้วย ความกล้าหาญทางจริยธรรม ความเข้าใจผู้อื่น ความเข้าใจโลก การมีจิตสาธารณะ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และการเป็นแบบอย่างที่ดี (2) บัณฑิตมีความรอบรู้ ความตระหนัก ความเข้าใจ ทั้งในมิติความกว้างและความลุ่มลึกในศาสตร์สาขาที่ศึกษา ความสามารถ ประเมินค่าองค์ความรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ (3) บัณฑิตมีศักยภาพการ คิดค้นหาข้อเท็จจริง ทำความเข้าใจ ความคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ ความสามารถในการประเมิน การวินิจฉัย การแก้ปัญหา และการพัฒนาองค์ ความรู้ได้ด้วยตนเอง (4) บัณฑิตมีศักยภาพในการรับรู้ความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น การใส่ใจช่วยเหลือ มีมุมมองเชิงบวก มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ และทางสังคม รวมถึงการมีความ รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (5) บัณฑิตมีศักยภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสื่อสาร รวมถึงศักยภาพในการเข้าถึง การประมวลผลและการเลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบรองที่ 2 ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีศักยภาพในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน องค์ประกอบรองที่ 3 ทักษะการวิจัย มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อหาคำตอบประเด็นที่สงสัย โดยมีระเบียบวิธีอันเป็นที่ยอมรับในแต่ละศาสตร์สาขาที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบรองที่ 4 ทักษะความเป็นประชาธิปไตย มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีศักยภาพในการเข้าใจ ยอมรับ และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย องค์ประกอบรองที่ 5 การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความเข้าใจ และการ ประนีประนอมในรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์ที่มีความแตกต่างทางการปฏิบัติในวิถีชีวิตของ กลุ่มตนเองและกลุ่มคนอื่น องค์ประกอบรองที่ 6 ทักษะทางวิชาชีพ มี 1 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ บัณฑิตมีความสามารถประเภทต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการนำความรู้ทางวิชาชีพ ค่านิยม จรรยาบรรณและทัศนคติทางวิชาชีพไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังกล่าว สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิ 1 ร่างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน
ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของวิทยาเขต ควรพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยกำหนดเป็นแนวนโยบายให้ส่วนงานระดับวิทยาเขตนำไปเป็นแนวทางการจัดการศึกษาด้านพันธกิจการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน

2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรพิจารณาส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนงานจัดการศึกษาที่อยู่ในกำกับของมหาวิทยาลัย เพื่อดำเนินการตามแนวนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในแต่ละเขตพื้นที่ควรพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการดำเนินงานด้านพันธกิจการผลิตบัณฑิตตามความเหมาะสมด้านบริบทของภูมิภาคและความพร้อมของแต่ละวิทยาเขต

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในด้านการวิจัย การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และด้านการบริหารจัดการ

เอกสารอ้างอิง

จรัส สุวรรณเวลา. *ความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. สรุปประเด็นการบรรยาย “อาเซียน 2015 กับอุดมศึกษาไทย”. <acit.npru.ac.th/webdev/u_news/download.php?file>, 2/9/2558.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *รายงานผลการตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษายใน วิทยาเขตสุรินทร์ ปีการศึกษา 2556*.

วิโรจน์ สารรัตน์. *การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา*. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา, 2553.

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย Influence of the Belief of the Nibbana Affect Thai Society

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

Praphat Srikulkij

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: ppsk940@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาความหมาย ประเภทและลักษณะของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์นัยต่างๆ และพัฒนาการเกี่ยวกับพระนิพพานในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

พระนิพพานในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท คือภาวะทางจิตที่บรรลู่ถึงความจริงสูงสุด เป็นธรรมชาติที่การออกไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด พระนิพพานมีความสงบเป็นลักษณะ พระนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยง เป็นสุข และเป็นอนัตตา เพราะภาวะของพระนิพพานหมายถึงภาวะที่พ้นทุกข์ เป็นความดับแห่งกิเลส ภาวะของพระนิพพานตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทคือความว่างจากกิเลสตัณหา ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่า “เป็นเรา เป็นของเรา” พระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวไว้ 2 ประเภทคือ สอุปาทิเสสนิพพาน และอนุปาทิเสสนิพพาน

ส่วนไวพจน์หรือนัยต่างๆ ของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวไว้หลากหลาย เช่น นิพพานไม่ถูกปรุงแต่ง (อสังขตะ) นิพพานคือธรรมอันเป็นที่ดับกิเลสตัณหาเป็นต้น (นิโรธะ) นิพพานคือธรรมอันเป็นที่สงัดจากกามทั้งหลาย (วิเวกะ) และนิพพานคือความหลุดพ้น (วิโมกข์) เป็นต้น การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพาน คือการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปดประการ เป็นความอิสระของจิต เป็นภาวะจิตของพระอริยบุคคลที่เข้าถึงพระนิพพานเริ่มตั้งแต่โสดาบันบุคคล สกทาคามีบุคคล อนาคามีบุคคล และพระอรหันตบุคคล

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มแรกมีความเชื่อว่าพระนิพพานมีสถานที่อยู่ เป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ของโลกแห่งวิญญานของผู้ทำความดีขั้นสูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป ทรรศนะนี้เป็นวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือผี หรือวิญญานของบรรพบุรุษ กลุ่มที่สองมีความเชื่อว่า พระนิพพานคือการดับ

สนิทของกิเลสและตัณหาทั้งปวง เป็นภาวะจิตของพระอรหันต์ เมื่อบรรลุนิพพานแล้วก็หมดสิ้น ภาวะนี้ ไม่มีการเกิดอีก ไม่มีที่อยู่อาศัย ความเชื่อนี้มีอิทธิพลตามหลักศรัทธาและปัญญาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท และ กลุ่มที่สามมีความเชื่อว่าพระนิพพานคือเมืองแก้ว เมืองสวรรค์ เมืองบริสุทธิ์ของพระอรหันต์ซึ่งมีหลายแห่ง ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ อาศัยและสิ่งสถิตของพระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อนิพพานไปแล้ว ความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมา จากแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ: นิพพาน, พระอริยบุคคล

Abstract

The purpose of thesis have three objectives: (1) to study of the meaning kind and character of the Nibbana in Theravada Buddhism (2) to analytical study of the significance and development of Nibbana in Buddhist concept (3) to study of the influence of a belief of the *Nibbana* affect Thai society. This study is a documentary research.

It could be concluded from the study that: The *Nibbana* in Theravada Buddhism, Nibbana is reality which changes the way insight or heightens consciousness. Character of Nibbana is calmness from *Kilesa* and *Tanha* [defilements and craving]. The Nibbana it is states the permanent happiness and not-self. The space-state of Nibbana in the principal of Theravada is the empty from defilement [*kilesa*] carve '*Tanha*' that are the holders 'this is' 'I' This is my one. It is called shows that *Nibbana* is *Anatta* because it is a state or event of liberation or a metaphysical state. So the Nibbana in Theravada Buddhism, 2 types (1) Nibbana with the substratum of life remaining (2) Nibbana without any substratum of life remaining (extinction of the defilements, extinction of the Aggregates)

The Synonyms of Nibbana in Theravada Buddhism such as the states of Unconditioned, the cessation of suffering ; extinction of suffering liberation, seclusion from the essentials of existence, i.e. Nibbana, liberation through voidness ; void liberation, liberation through signlessness ; signless liberation, liberation through disposition lessness ; desireless liberation etc.

The doctrine which teaches for Attaining Nibbana ; the Noble Eightfold Paths. "The Freedom of Mind" means the identical truth refers to the principle

of nature of mind releasing from defilements etc. the state of consciousness Ariyapuggala [the noble individual]: Stream-Enterer, Once-Returner, Non-Returner, the Worthy One.

The thought of the influence of Nibbana or Nirvana (Extinction) in Thai society. By a study It found that the Group of people believe that: the Nirvana still is still being, the Nirvana separated from our world and setting far away from our world. It is a voiding of consciousness which is the haven place. This is the Buddhist original confidence of the first Group. The second group of the people believe that: Nirvana (Extinction) is the extinction of passion and desire and is the extinction of Aggregates It is the mind of a (Arahanta) Holy One who get a (Arahanta) Holy one will have no birth at all. This faith is the influence of Theravada section in Buddhism. The third group has a faith that: Nirvana (Extinction) is the gem town, haven, purified Place. It is the Resident of (Arahanta) Holy one eternally. This confidence depend on the influence of Mahayana section in Buddhism.

Keywords: Nibbana, Noble Person

1. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีในอดีตทั้งสิ้น 20 อสงไขยแสนกัป โดยใช้เวลาคิดอยู่ในใจ 7 อสงไขย เปล่งวาจาว่าจักเป็นพระพุทธรเจ้า 9 อสงไขย และทรงเปล่งวาจาพร้อมกับทำทางกาย 4 อสงไขย รวม 20 อสงไขยและอีกแสนกัป (พระคัมภีร์จนาปริยเอระ, 2552: 4) ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่ใช้ระยะเวลานานนับไม่ถ้วนเพื่อเป้าหมายสูงสุดอะไรบางอย่าง ขณะที่พระโพธิสัตว์นั้น ทรงมีจิตใจที่แน่วแน่ต่อมรรค ผล นิพพาน สุดท้ายพระองค์ก็ได้ตรัสรู้ความจริงธรรมชาติ 4 ประการ คือ 1. ทุกขสัจ ได้แก่ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธ์ 5 ก็เป็นทุกข์ 2. สมุทยสัจ ได้แก่ ต้นเหตุ 3 ประการ คือการตัณหา ความอยากในกาม ภูตตัณหา ความอยากในภพ วิภวตัณหา ความอยากไม่อยู่ในภพ 3. นิโรธสัจ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละทิ้ง ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา 4. มรรคสัจ ได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8 คือ 1. สัมมาทิฏฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมันตะ 5. สัมมาอาชีวะ 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ (วิ.ม. (ไทย) 4/14/21-22) ความจริงทั้ง 4 นี้เรียกว่า อริยสัจ 4

ในบรรดาอริยสัจ 4 นี้ ธรรมชั้นสูงสุด คือ นิโรธสัจ ได้แก่ พระนิพพาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “อัย โข สา ภิกขเว มัชฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมพุทธา จกขุภณฺเณ ภณณภณฺเณ อุปสมาย อภิญญาย สมโพธาย นิพพานาย สวตตติ” (วิ.ม. (บาลี) 4/13/13) แปลว่า ภิกขุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพาน (วิ.ม. (ไทย) 4/14/20) จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้วทรงมีวัตถุประสงค์หลักคือชี้แนะ นำพาหมู่สรรพสัตว์ข้ามพ้นจากวัฏสงสารเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ดังนั้นพระนิพพานจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554: 166)

สังคมปัจจุบันรวมถึงนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายรูป หลายท่านให้ความหมายพระนิพพานไว้หลายนัย เช่น สุข เย็น สงบ สันติ อาจผิตบ้าง ถูกบ้าง ซึ่งก็อันตรายเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา เพราะพระนิพพานเป็นหลักธรรมหรือเป้าหมายสูงสุดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ใช้เวลาแสวงหามาถึง 20 อสงไขย แม้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ก็ได้กล่าวประเด็นนี้ไว้ว่า “นิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกหรือผู้ปฏิบัติยังไม่อาจจะรู้ไม่อาจจะเข้าใจหลักการนี้ด้วยประสบการณ์ตนเอง พระศาสดาจึงต้องแสดงหลักการนี้ไว้ให้ชัด เท่าที่จะใช้ภาษาสื่อสารให้สติปัญญาของผู้ปฏิบัติรู้เข้าใจได้ มิฉะนั้นผู้ปฏิบัติเมื่อปฏิบัติไปแทนที่จะบรรลุพระนิพพานอันเป็นสภาวะแท้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็จะเป็นการเข้าใจและบรรลุนิพพานแบบศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไป หรืออาจเข้าใจนิพพานแบบศาสนาพุทธฝ่ายมหายานไป ซึ่งอาจจะเข้าถึงฉานสมาบัติแล้วเข้าใจว่านี่เป็นนิพพาน หรือปฏิบัติไปรู้สึกว่าได้เข้าไปเข้าร่วมกับสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็นึกว่านั่นคือนิพพาน” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2542: 17) แนวคิดเช่นนี้ก็จะเข้าข่ายเป็นมิจฉาทิฎฐิ (ที.สี. (ไทย) 9/93/37) (ความเห็นผิด) ไป แนวคิดเรื่องนิพพานเป็นภพภูมิที่อยู่ของพระอรหันต์ บ้าง แนวคิดที่ว่าพระนิพพานเป็นอัตตา บ้าง อนัตตา บ้าง ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีมาตั้งแต่สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดำรงพระชนมายุอยู่ บ้างก็บอกว่านิพพานอาจมีสภาพไม่ใช่ทั้งอัตตาและอนัตตา แต่เป็นอีกมิติหนึ่ง เป็นสิ่งหรือสภาวะธรรมที่สามารถก้าวผ่านสภาวะทั้งสอง (ยุค ศรีอาริยะ, 2542: 222) ประเด็นเรื่องพระนิพพานจึงเป็นที่สงสัย เป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสแก่พระอานนท์ ว่า “โย โว อานนท มยา ธมฺโม จ วินโย เทสิโต ปญฺญโต โส โว มมจเจเน สตถา” (ที.ม. (บาลี) 10/216/134) แปลความว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า “เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้แล้วแก่สาวกทั้งหลายนั้นจักเป็นศาสดาแทนพระองค์สืบต่อไป ธรรมวินัยนั้น

เวลานี้เก็บรักษาอยู่ที่พระไตรปิฎก” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 16) การจะตีความพระนิพพานในปัจจุบัน ต้องตีความจากภาษาบาลีก่อน เพราะภาษาบาลี แปลว่าภาษาที่รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า (พุทธวจน ปาเลตตี ปาลี) (หลวงเทพรัตนุศิษย์, 2550: 238) แล้วค่อยมาดูคำอธิบายขยายความจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาตามลำดับมา แม้พระเถระหรือโบราณจารย์ก่อนจะรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีได้เขียนสูตรอันดับที่ 1 ก่อนว่า “อโต อกขรสนญาโต แปลความว่า เนื้อความ (สภาวะ) หมายรู้ได้ด้วยอักขระ” (กัจจายนเถระ, 2536: 1) อนึ่ง อายุของพระพุทธศาสนาผ่านไป ประมาณ 2,600 ปี การตีความนิพพานในยุคปัจจุบันจำนวนมากเป็นการตีความเข้าใจที่ผิดของตนเอง เช่นตีความว่า อัตตานั้นสังคจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขเกิดจากวิเวก (สมาธิ อยู่ จึงชื่อว่า บรรลุนิพพานในปัจจุบัน อันเป็นบรมธรรม (ที.ส. (ไทย) 9/95/37) อย่างนี้เป็นต้น ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นที่ผิดคือความเห็นผิด เรื่องชื่อสภาวะประเภทของพระนิพพานจึงต้องมีการตีความทางพระพุทธศาสนาในระดับปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกอักขระบาลีและคัมภีร์อรรถกถาตามกฎเกณฑ์แห่งไวยากรณ์บาลีเป็นต้นตามลำดับ เมื่อพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาและเป็นประเด็นปัญหาตั้งแต่ในยุคพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องพระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะปัญหาเรื่องนิพพานยังเป็นปัญหาซับซ้อนและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อของชาวพุทธที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงที่ปรากฏในสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมาย ประเภทและลักษณะของพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์นัยยะต่าง ๆ ของพระนิพพานตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 คัมภีร์อรรถกถา และปกรณ์วิเสส เช่น วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค อภิธัมมัตถสังคหะ เป็นต้น และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้มุ่งศึกษาหนังสือที่เกี่ยวข้องในส่วนของนักวิชาการไทย เช่น หนังสือพุทธธรรม หนังสือนิพพานเป็นอนัตตา ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษา

รวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2500 และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 2) ศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีและภาษาไทย พจนานุกรมคัมภีร์บาลีและฉบับภาษาไทย และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง 3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเรียบเรียง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องทราบ 4) การสังเคราะห์ข้อมูลและงานเขียนสารนิพนธ์ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ 5) เรียบเรียงเนื้อหาของแต่ละบทให้สอดคล้องกัน 6) สรุปผลการศึกษาโดยเขียนรายงานในรูปแบบพรรณนา (Description) นำเสนอผลการศึกษา ข้อเสนอแนะ จัดพิมพ์เข้ารูปเล่ม

4. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องตลอดถึงงานวิจัยดังกล่าวมาแล้ว มีรายละเอียดตามที่ได้ศึกษามาแล้ว สรุปได้ดังต่อไปนี้

คำสอนเรื่องพระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก พบว่าคำว่า นิพพาน มีปรากฏโดยประการต่าง ๆ ดังนี้คือ ธรรมเพื่อสาร์อกราคะ (ราควิราคะ) เพื่อสร้างความเมา (มทนิมมทนะ) เพื่อดับความกระหาย (ปิปาสวินยะ) เพื่อถอนความอาลัย (อาลัยสมุคฆาตะ) เพื่อตัดวิญญะ (วิญญูปัจเฉทะ) เพื่อความสิ้นตันทา (ตันทักขะ) เพื่อคลายความกำหนัด (วิราคะ) เพื่อดับทุกข์ (นิโรธะ) เพื่อนิพพาน (นิพพานะ) ประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตตะ) ในกลุ่มพระนิพพานและไวพจน์ดังกล่าวที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีสองนัยยะ คือ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงในการละกิเลสตันทา อีกนัยยะหนึ่ง เป็นข้อห้ามทางพระวินัยบัญญัติในการที่ภิกษุจะพูดอวดอุตตริมนุสสธรรมไม่ได้เพราะจะทำให้ขาดจากความพระภิกษุคือปาราชิก ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสเรียกกลุ่มภิกษุที่กล่าวพระนิพพานและไวพจน์ของพระนิพพานเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพว่า “เป็นโมฆบุรุษ บ้าง ไม่ใช่สมณะ บ้าง ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร บ้าง เปรียบเหมือนใบไม้เหี่ยวเหลืองหลุดจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า เป็นปาราชิก เป็นมหาโจร หาสงวาสมิได้”

ที่ปรากฏคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก นิพพาน แปลได้หลายอย่างกล่าวคือ นิพพาน คือความสิ้นแห่งราคะ (ราควิกขะ) ความสิ้นไปแห่งโทสะ (โสสัักขะ) และโมหะ (โมหักขะ) พระนิพพานจึงชื่อว่าเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาลควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

อายตนะ (นิพพาน) เป็นสภาพที่มีอยู่ แต่ในอายตนะนั้น ไม่มีปฐวีธาตุ ไม่มีอาโปธาตุ ไม่มีเตโชธาตุ ไม่มีวาโยธาตุ ไม่มีอากาศธาตุ ไม่มีวิญญาณัญญายตนะ ไม่มีอากาสนัญญายตนะ ไม่มีเนวสัญญานาสัญญายตนะ ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ทั้งสองนั้น ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เรียกอายตนะนั้นว่า มีการมา มีการไป มีการตั้งอยู่ มีการจุติ มีการอุบัติ อายตนะนั้นไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีอารมณ์ยึดเหนี่ยว นี่แหละคือที่สุดแห่งทุกข์ พระนิพพาน เป็นธรรมชาติเห็นได้ยาก ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยาก (สุทสส) ชื่อว่า นิพพาน อันไม่มีต้นหา นิพพานนั้นเป็นธรรมที่มีอยู่จริง ไม่เห็นได้ง่าย ค้นหาอันบุคคลแทงตลอดแล้ว ก็เลสเครื่องกังวลก็ไม่มีแก่ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่

นิพพาน หมายถึง ธรรม (สภาวะความจริง) ที่ไม่เกิด ไม่ตาย ไม่มีการแตกดับ นิพพานธรรมชาติที่ไม่เกิด (อชาติ) ไม่ปรากฏ (อภูติ) ไม่ถูกเหตุสร้าง (อกต) ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง (อสงขต) มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มีในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ผู้บรรลุพระนิพพานแล้วไม่เศร้าโศก มีความสงบเย็น สิ้นภาพชาติ ไม่เกิดอีก “บุคคลผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เดือดร้อน ในเวลาจนจะตายก็ไม่เศร้าโศก ชื่อว่าพบนิพพานแล้ว เป็นปราชญ์ แม้จะอยู่ท่ามกลางคนที่เศร้าโศก ก็ไม่เศร้าโศก ภิกษุผู้ตัดภวตัณหา ได้เด็ดขาดมีจิตสงบ มีชาติสังสารสิ้นแล้ว เธอย่อมไม่มีภพใหม่” “ผู้ดับกิเลสแล้วย่อมอยู่เป็นสุข ทุกเมื่อ ผู้ไม่ติดอยู่ในกาม เป็นคนเยือกเย็น ไม่มีอุปธิกิเลส ตัดกิเลสเครื่องข้องทุกอย่างแล้ว พึงกำจัดความกระวนกระวายในใจ เข้าถึงความสงบ ย่อมอยู่เป็นสุข”

นิพพานเมื่อว่าด้วยปริยายแล้ว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สอุปานิเสสนิพพาน หมายถึง สภาวะของนิพพานที่เป็นไปกับด้วยอุปาทิเหลืออยู่ หรือนิพพานที่ยังเกี่ยวข้องกับขันธ 5 ได้แก่ สภาวะของพระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุความสิ้นกิเลสแล้ว แต่ยังทรงขันธ 5 หรือยังมีชีวิตอยู่ และอุปาทิเสสนิพพาน ซึ่งหมายถึงสภาวะของนิพพานที่ไม่มีอุปาทิเหลืออยู่ หรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับขันธ 5 ได้แก่ สภาวะที่ดับได้ทั้งกิเลสและขันธ 5 โดยสิ้นเชิง

ไวพจน์พระนิพพานที่ปรากฏพระสูตรปิฎก มีปรากฏมากมาย เช่น อสงขต (ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย 4 คือ กรรม จิต อุตุ อาหาร) รากกขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งรากะ) โทสขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งโทสะ) โมหขย (ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งโมหะ) วิเวก (ธรรมอันเป็นที่สัจจากามทั้งหลาย) วิราคะ (ธรรมอันปราศจากรากะ) นิโรธ (ธรรมอันเป็นที่ดับกิเลสตัณหาเป็นต้น) โวสสัค (ธรรมอันเป็นที่สลัดออกซึ่งกิเลส) อนต (ธรรมอันไม่น้อมไปสู่ตัณหา) อนาสว (ธรรมอันหาอาสวะมิได้) สจจ (ธรรมอันเป็นสัจจะคือนิพพาน (นิโรธสัจ) ของจริงเพียงสิ่งเดียว ไม่มีสิ่งที่สองเทียบ) ปาร (ธรรมที่เป็นฝั่งแห่งนิพพาน ฝั่งนอกที่กิเลส และ

ทุกข์ตามไปไม่ถึง) สุกุทส (นิพพานคือธรรมที่เห็นได้ยากยิ่ง อันผู้ไม่สิ้นอาสวะเห็นได้ยากที่สุด) ฐวั (นิพพาน คือธรรมอันยั่งยืน : ยั่งยืนมั่นคงไม่แปรผัน) สนต (นิพพานคือธรรมจากกิเลส รูปนามขันธห้า สงบระงับจากการปรุงแต่งเสียดแทงผาลน) และ อมต (นิพพานคือธรรมอันเป็นอมตะ ไม่ตายเพราะไม่มีการเกิด เพราะไม่อยู่ในอำนาจเหตุปัจจัย) เป็นต้น

พระนิพพานในทรรศนะพระอภิธรรม เมื่อกล่าวโดยธรรม 11 กองแล้ว พระนิพพานนั้นพ้นจากกาลทั้ง 3 จึงไม่เป็นขันธ นิพพานเป็นพหิตระ นิพพานเป็นสุขุมะ นิพพานเป็นปนิตะ นิพพานเป็นทุเร โกล พระนิพพานเป็นขันธวิมุตติ คือพ้นจากขันธ และนิพพานพ้นจากกาลทั้ง 3 ด้วยจึงได้ชื่อว่าเป็น กาลวิมุตติ เมื่อกล่าวโดยสามัญญลักษณะสภาพของนิพพานมีเพียง 1 คือ อนัตตลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ปราศจากตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่มีการเกิดแก่ เจ็บ ตาย ไฉน ใดๆ ทั้งสิ้น แต่นิพพานไม่มีอนิจจลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยง มั่นคง ยั่งยืน ไม่แปรผัน และนิพพาน ไม่มีทุกขลักษณะ เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ทนอยู่ได้ ด้วยว่าไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ และด้วยเหตุที่นิพพานเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า จึงมีสภาพที่ทนอยู่ หรือดำรงคงอยู่ในสภาพที่ว่างเปล่านั้นตลอดไป ดังนั้นสภาวะลักษณะของพระนิพพานจึงเป็น “นิจจํ สุขํ อนตตา” ส่วน วิเสสลักษณะของนิพพาน มีเพียง 3 ประการ ‘สนตลักขณ’ มีความสุขสงบจากเพลิงทุกข์ เป็นลักษณะ ‘อจุตริส’ มีความไม่แตกดับ เป็นกิจ (สัมปัตติรส) ‘อนิมิตตปจจุภูฐาน’ ไม่มีนิमितเครื่องหมาย เป็นอาการปรากฏ ‘นิสสรณปจจุภูฐาน’ หรือมีความออกไปจากภพ เป็นผล “ปทุภูฐานํ น ลภถิติ” ไม่มีเหตุใกล้ให้เกิด (เพราะนิพพานเป็นธรรมที่พ้นจากเหตุ จากปัจจัยทั้งปวง)

วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานนั้น ได้แก่การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือการปฏิบัติตามทางสายกลาง ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักอริยมรรคอันมีองค์ประกอบ 8 ประการ คือ สัมมาทิฐิความเห็นถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความคิดหรือความดำริถูกต้อง สัมมาวาจา การพูดคำดี สัมมากัมมัฏเฐ การกระทำการงานที่ดี สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพโดยสุจริต สัมมาวายามะ การมีความเพียรพยายามที่ดี สัมมาสติ การระลึกในทางที่ดี และสัมมาสมาธิ การตั้งจิตไว้ชอบ ซึ่งเน้นการฝึกจิตที่เรียกว่า การปฏิบัติกรรมฐานสองประการ คือ สมถกรรมฐานอันเป็นทางที่จะนำไปสู่การได้ฌาน 4 และวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นทางที่จะนำไปสู่การบรรลุความเป็นพระอริยบุคคลทั้ง 4 (ลำดับที่ 4 คือ พระอรหันต์ ซึ่งก็ได้แก่ท่านผู้บรรลุนิพพานนั่นเอง)

การประหารกิเลสของโลกุตตรจิต โสดาปัตติมรรคจิต ประหารโลภมูลจิต ที่เป็นทิฐิจิตสัมปยุต 4 ดวง และโมหมูลจิตที่เป็นวิจิกิจฉาสัมปยุตจิต 1 ดวง ได้เป็นสมุจเฉทปหาน สกทาคามิมรรคจิต ประหารกิเลสที่เหลือให้เบาบางลงได้เป็น ตัทธกานุปหาน อนาคามิมรรคจิต

ประหารโทสมูลจิต 2 ดวง คือได้เป็นสมุจเฉทปหาน อรหัตตมรรคจิตประหารโลภมูลจิต 4 ดวง ที่เป็นทิฐิวิปยุต 4 ดวง และโมหมูลจิต ที่เป็นอุทธัจจสัมปยุต 1 ดวง ได้เป็นสมุจเฉทปหาน

การละกิเลสและสังโยชน์ของพระอริยบุคคล พระโสดาบันบุคคล สามารถละสัkkายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สลัppตปราคาสได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน พระสกทาคามีบุคคล ละสังโยชน์ข้อสัkkายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัppตปราคาส และบรรเทา โลภ หลงได้ พระอนาคามีบุคคล สัkkายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัppตปราคาส กามราคะ และภริขะได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน ส่วนพระอรหันต์บุคคล ละสังโยชน์ได้ทั้งหมดเป็นสมุจเฉทปหาน

จากการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระนิพพานที่มีต่อสังคมไทย พบว่ามีทัศนคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับนิพพาน ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่าพระนิพพานไม่ใช่การตายของพระอรหันต์ นิพพานนั้นหมายถึงความเย็นเพราะไม่มีกิเลสและไม่ต้องตาย นิพพานนี้ไม่ได้เกี่ยวกับความตาย แต่หมายถึงความเย็น ถ้าตายแล้วจะรู้สึกเย็นอย่างไรได้ คนตายรู้สึกร้อนรู้สึกเย็นได้อย่างไร มันต้องเป็นของคนที่ยังมีความรู้สึกอยู่ คือไม่ตายนั่นเอง นิพพานแปลว่าเย็น เมื่อใดไม่มีร้อนเมื่อนั้นก็เย็น มันเย็นชนิดที่ไม่มีร้อน. ไม่ใช่เอาของเย็น ๆ มากินเข้าไป เช่นว่าเอาน้ำแข็งมากินเข้าไปแล้วมันก็จะเย็น, มันเย็นอย่างนี้ มันอีกความหมายหนึ่ง เย็นในนิพพานนั้น หมายความว่ามันไม่มีความร้อน ไม่ต้องเอาน้ำแข็งมากินหรืออะไรทำนองนั้น โดยสรุปท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายไว้ 3 ประการ คือ 1) นิพพาน หมายถึงอาการที่ความทุกข์และกิเลสดับลงไป 2) นิพพาน หมายถึงภาวะที่จิตนั้นไม่ถูกกระทำให้เราร้อนเจ็บปวดอีกต่อไป และ 3) นิพพาน เป็นธรรมชาติอันหนึ่งที่มีอยู่ตลอดอนันตกาล เป็นที่ดับสิ้นของกิเลสและทุกข์ เป็นแดนที่ดับสิ้นของกิเลสและความทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ, 2511: 287)

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่าคำว่า นิพพาน มาจาก นิ อุปสรรค (แปลว่า ออกไป หดไป ไม่มี เลิก) + วาน (แปลว่า พัดไปหรือเป็นไปบ้าง เครื่องร่อนรัดบ้าง) ใช้เป็นกริยาของไฟ หรือการดับไฟ หรือของที่ร้อนเพราะไฟ แปลว่า ดับไฟหรือดับร้อนหมายถึง หายร้อน เย็นลง หรือ เย็นสนิท (แต่ไม่ใช่ดับสูญ) แสดงภาวะของจิตใจ หมายถึง ความสดชื่นชุ่มชื่นใจ ดับความร้อนใจ หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวายใจ หรือแปลว่า เป็นเครื่องดับกิเลส คือทำให้ราคะ โทสะ โมหะ หดสิ้นไป (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532: 261)

นิพพาน คือสภาวะที่เป็นอมตะ ได้แก่เป็นสภาวะไม่ตาย กล่าวคือเหนือกาลเวลา เพราะสรรพสิ่งทุกอย่างในโลกมีอยู่ชั่วระยะเวลา เป็นสิ่งที่มีการเกิดและการดับ แม้กระทั่งความทุกข์และความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตัวเราเอง ก็เป็นสิ่งที่ไม่มั่นคงถาวร เป็นสภาวะที่มีการเกิดและดับตลอดเวลาดังนั้นจึงไม่ใช่สภาวะที่เป็นอมตะ แต่นิพพานเป็นภาวะอมตะ เป็นสภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างความทุกข์และความสุข แต่เป็นภาวะที่สงบ พ้นจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ พ้นกาลเวลาหรือไม่เนื่องด้วยเวลา จึงจัดได้ว่า เป็นอมตะ พระนิพพาน คือความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ (ส.สพ. (ไทย) 18/314/335) หมายความว่า นิพพานเป็นสภาวะที่อยู่เหนืออำนาจของกิเลส กรรมและวิบาก ซึ่งมี ราคะ โทสะ โมหะ

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดุสิตดำ) กล่าวว่าทางลัดไปสู่พระนิพพานไม่มี การปฏิบัติทุกอย่าง ทางตรงนั้นแหละสั้นที่สุด คือจับเอาอารมณ์ที่พระโสดาบันประพาสปฏิบัติ ไปเลย อันดับแรกต้องเคารพพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริงๆ อันดับที่สองต้องรักษาศีลทุก ข้อให้บริสุทธิ์ อันดับที่สามตั้งใจเสมอว่าตายแล้วจะไปพระนิพพานคราวนี้การที่เราเคารพพระ พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ตั้งใจว่าตายแล้วจะไปพระนิพพาน ต้องมีสมาธิ ควบอยู่ถึงจะทรงตัว ดังนั้นเราจะทิ้งอานาปานสติ คือการนึกถึงลมหายใจเข้าออกไม่ได้ ต้องนึก อยู่เสมอเสร็จแล้วก็ทวนศีลอยู่ทุกวัน คำว่าพระนิพพานคือการนึกถึงพระพุทธเจ้าที่อยู่บนพระ นิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง(บทสนทนา, พระราชพรหมยาน กับ พระเล็ก สุธมมปญ โณ, 2547:46) ส่วนสำนักวัดพระธรรมกาย เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “พระนิพพาน” ว่าพระ นิพพานเป็นอัตตา เป็นสถานที่อยู่เรียกว่าอายตณนิพพานซึ่งเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าและพระ อรหันต์ทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 11-12)

จากที่ศึกษาพบว่า กลุ่มแรกมีความเชื่อว่า พระนิพพานมีสถานที่อยู่ เป็นเมืองหนึ่ง ต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ของโลกทางวิญญานของผู้ทำความดีขั้นสูงกว่าคนธรรมดา ทั่วไป ทรรศนะนี้เป็นวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือผี หรือวิญญานของบรรพบุรุษ กลุ่มที่สองเชื่อว่าพระนิพพานคือการดับสนิทของกิเลสและตัณหาทั้งปวง เป็นภาวะจิตของพระ อรหันต์ เมื่อบรรลุนิพพานแล้วก็หมดสิ้นภพชาติ ไม่มีการเกิดอีก ไม่มีที่อยู่อาศัย ความเชื่อนี้มี อิทธิพลตามหลักศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และกลุ่มที่สามเชื่อว่าพระ นิพพานคือเมืองแก้ว เมืองสวรรค์ เมืองบริสุทธิ์ของพระอรหันต์ชีนาสพทั้งหลาย เป็นเมืองหนึ่ง ต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยและสิงสถิตของพระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อนิพพานไปแล้ว ความเชื่อเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

5. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาพระนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งในคัมภีร์ พระพระวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา และ ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ ตลอดถึงหนังสือ และตำราที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงความหมาย ประเภท ลักษณะ อาการ ไวยากรณ์ ของพระนิพพาน การละกิเลสของผู้ที่เข้าถึงแล้ว และอิทธิพล ความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาอิทธิพลความ เชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็น ได้แก่

1. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในวินัยปิฎก”
2. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในสุตตันตปิฎก”
3. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในอภิธรรมปิฎก”
4. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์ปกรณ์วิเสส”

5. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระนิพพานเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์อิธัมมัตถสังคหะ”
6. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระนิพพานคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และในวรรณคดีชาวพุทธไทย”
7. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุพระนิพพานของพระอรหันต์ในประเทศไทย”
8. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธในประเทศไทย”
9. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การบรรลุพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายสมาธิในประเทศไทย”
10. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายยุบหนอพองหนอในประเทศไทย”
11. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายรูปนามในประเทศไทย”
12. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานสำนักปฏิบัติสายพุทธโธ ในประเทศไทย”
13. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรม ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”
14. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรม ในประเทศกัมพูชา”
15. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานของสำนักปฏิบัติธรรม ในประเทศเมียนมาร์”
16. เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบพระนิพพานในวรรณคดีพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”
17. เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานในพระพุทธรูปมหายานที่มีต่อสังคมไทย”

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

- _____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- กัจจายนเถระ. **คัมภีร์ปทฺธิปฏิปาตและอธิบาย**. แปลอธิบายโดยกลุ่มนิสิตศึกษาธรรม. กรุงเทพมหานคร: อุดมการพิมพ์, 2536.
- พุทธทาสภิกขุ. **หลักพระพุทธศาสนา อบรมผู้จะรับแต่งตั้งเป็นตุลาการ ชุดที่ 2 ประจำปี 2500**. พระนคร:ธรรมทานมูลนิธิไชยา, 2511.
- พระคันธกวีจารย์เถระ. **สัมภาววิปาก**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ส.ธรรมภักดี, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2554.
- _____. **กรณีธรรมกาย**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารจำกัด 2542.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- พระราชพรหมยาน กับพระเล็ก สุธมมปญโญ. **วิธีทำให้ถึงอรหัตต์ สั้นที่สุด ง่ายที่สุด**. คัดจากหนังสือคำสอนหลวงพ่อดำรง. อุทัยธานี: ณ บ้านอนุสาวรีย์, เดือนมกราคม 2547.
- ยุค ศรีอาริยะ. **วิถีธรรม: ภูมิปัญญาบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์, 2542.
- หลวงเทพรัตนวิเชียร. **ธาตุปฐพีปกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

**ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีลิไฟในสังคมไทย:
กรณีศึกษาบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ**
**Local Wisdom of Tee Klee Fai in Thai Society: Case Study of a
Traditional Performance Exclusively to Ban Nongkheung Kuttum
Sub-district, Muang District, Chaiyaphum Province**

สุนทร ปัญญาพงษ์ , อัญชลี ชัยศรี, วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ,
Suntorn Panyapong, Anchari Chaisri, Vimolsil Prungchaibhum
วิทย์ญู ขำชัยภูมิ, กัญญาวิรุ แก้วนัย
Vitunyu Khumchaibhum, Kunyavir Keawnui
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Chaiyabhum Rajabhat University
E-mail: soonthorn_pan@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน 2) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีลิไฟของคนในชุมชน 3) เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ทำการศึกษาคือชาวบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างคือบุคคลสำคัญของชุมชน (Key informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชาวบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน บ้านหนองเขื่องอพยพมาจากบ้านกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มแรกที่อพยพย้ายมาเห็นว่ามีคามอุดมสมบูรณ์ และในปี พ.ศ. 2486 ได้แยกการปกครองออกจากบ้านกุดตุ้มโดยตั้งหมู่บ้านตามลักษณะของชุมชน

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีลิไฟของคนในชุมชน การตีลิไฟเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านกระทำการในช่วงฤดูหนาว โดยนำเอาไม้ไผ่ที่ขึ้นตามหมู่บ้านและต้นจันทน์มาเป็นอุปกรณ์ในการคลายความหนาวของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นไม่น้อยกว่า 100 ปีที่ผ่านมา

3) แนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย (1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก (2) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ (3) การสร้างความตระหนักรับรู้คุณค่าร่วมกัน (4) การฟื้นฟูและสืบทอด (5) การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่

(6) การถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชน (7) การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนเป็นจุดขาย (8) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ประเพณีดั้งเดิม, ตีคลี่ไฟ

Abstract

This research aimed 1) to study historical background and the local way of life within the community, 2) to study local wisdom in a traditional performance of Tee Klee Fai in the community, and 3) to explore practical guidelines to preserve and promote continuity of Tee Klee Fai tradition within the community. This research was conducted through a qualitative approach studying the locals from Ban Nong Khewng village, Kut Tum sub-district, Muang district, Chaiyaphum province. A sampling group consisted of the local key informants such as community leaders, local intellectuals, advisory experts, committees of the village and the locals.

The findings revealed that:

1) On the part of the historical background and the local way of life within the community, the first group of the locals in Ban Nong Khewng village originally immigrated from Kut Tum village, Muang district, Chaiyaphum province because of their perceived fertility of the land. In B.E. 2486, Ban Nong Khewng village was politically separated from Kut Tum village thus, the locals formed the village in accordance with natural landscape of a large swamp in their community.

2) In terms of the local wisdom in a traditional performance of Tee Klee Fai within the community, the findings revealed that Tee Klee Fai tradition is the local wisdom practiced during winter season using bamboo and silk cotton wood as equipments in order to warm the body up when cold. Such tradition has been continuously held at least for the past century.

3) In order to preserve and promote continuity of Tee Klee Fai tradition within the community, the findings suggested that the practical guidelines comprise (1) transferring of the local wisdom to children (2) transferring of the local wisdom to adults (3) cultivating value-based realization among the locals (4) preserving and inheriting the tradition (5) preserving identity of the community (6) distributing the tradition by means of mass communication (7) developing potential and capacity of

the community as a selling point (8) obtaining promotion and support from government and private sectors.

Keywords: Local Wisdom, Traditional Performance, Tee Klee Fai

1. บทนำ

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมขนาดใหญ่พอควรและดำรงอยู่ได้ยาวนานย่อมต้องมีด้วยกันทุกสังคม สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งจึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้อยู่จำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านั้นนอกจากแสดงความเป็นไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาตินั้น ทั้งนี้ เพราะภูมิปัญญาเป็นสิ่งละเอียดอ่อนชาติที่เจริญมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสายและมีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์ และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (เรืองเดช ปันเขื่อนขัตย์, 2542)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน คีย์ (Keyes. 1989 อ้างถึงใน ชยันต์ วรรธนฤติ, 2540) ได้ให้ความหมายของ “ระบบความรู้พื้นบ้าน” ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะคติ ที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มิมีมานานมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น การศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน

ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น มนุษย์เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเรียนรู้ ปรับตัว และสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต ดังนั้น กระบวนการเรียน คนที่มีการสั่งสม สืบทอดและปรับเปลี่ยนต่อเนื่องกันมา จึงเป็นภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ สำหรับภูมิปัญญาในกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและ

ความชำนาญที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

การตีคลีไฟ เป็นอัตลักษณ์แห่งเดียวของจังหวัดชัยภูมิ และแห่งเดียวในสังคมไทย โดยมีการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีมาเป็นเวลานาน ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการยึดถือ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักความเชื่อแบบดั้งเดิมของชุมชนและสอดคล้องตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและหลักธรรมของศาสนา แม้ว่าสังคมสมัยใหม่ไปเริ่มเบียดขับเข้าไป ในชุมชนก็ตาม หากมองให้สอดคล้องกับแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า การตีคลีไฟนั้นมีระบบความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการควบคุม การให้ระบบคุณค่าร่วม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมและธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ซึ่งการให้ความสำคัญในเรื่องการตีคลีไฟ เป็นการแสดงถึงความภูมิปัญญาท้องถิ่นและกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนของ สังคมที่ยังคงดำเนินการอยู่ โดยอาศัยระบบสั่งสมและการสืบทอดให้แก่นุชนรุ่นหลังได้ยึดถือ และปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

จึงกล่าวได้ว่า การตีคลีไฟ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกปีของ จังหวัดชัยภูมิ อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองชัยภูมิ การละเล่นตีคลีไฟ เป็นการละเล่นของชายหนุ่มบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองชัยภูมิ ที่มีมาช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากช่วงเทศกาลออกพรรษาเกี่ยวข้องกับการละเล่นในฤดูกาลเกี่ยวข้าว ก่อนอาบน้ำในบึงใหญ่ใกล้บ้านก่อนค่ำ ชาวบ้านนำท่อนต้นนุ่นแห้ง ใช้เหง้าไม้ไผ่ที่อยู่ริมห้วยมาตีแข่งกันเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนาน ลูกไม้หนุนแห้ง ได้ถูกตีไปตกบนกองไฟ ลูกคลีได้ติดไฟ นำมาตีต่อเห็นประกายไฟ กระจายไปกับแรงตีและปลิวไปกับลูกคลีไฟอย่างสวยงามในเวลาพลบค่ำ จึงเป็นที่มาของตีคลีไฟในปัจจุบัน จากการเอาต้นจ๊วแห้งหั่นเป็นท่อนขนาด 10 - 15 เซนติเมตร ก่อนนำมาเผาไฟเพื่อตีแข่งก็พากัน ส่วนไม้ตีใช้เหง้าไม้ไผ่ ตรงปลายอ ด้ามยาวประมาณ 1 เมตร ใช้ตีกันอย่างสนุกสนาน แบ่งการแข่งขันข้างละ 7 - 11 คน แข่งขันและกำหนดเวลาตามความเหมาะสมและข้อตกลงก่อนการแข่งขัน เป็นประจำของทุกปี คล้ายกับกีฬาฮอกกี้ ต่อมาได้รับการแพร่หลาย และพัฒนามาเป็นกิจกรรมประเพณีที่นำมาเล่นในช่วงหลังวันออกพรรษาจนถึงเทศกาลลอยกระทง

สำหรับกิจกรรมจะคล้ายการแข่งขันฟุตบอล เพียงแต่ใช้ไม้ตีลูกคลีไฟแทนการเตะลูกฟุตบอล และห้ามยกไม้คลีสูงเกินเอว ส่วนผู้รักษาประตูจะใช้ส่วนไหนของร่างกายรับลูกคลีก็ได้ ผู้เล่นแต่ละคนจะมีน้ำใจเป็นนักกีฬาไม่มีการเกล่งกันแต่อย่างใด จะเห็นเพียงลูกไฟลอยไปอย่างสวยงาม สร้างความหวาดเสียวให้กับผู้ชมเป็นอันมาก ซึ่งการแข่งขันตีคลีไฟในแต่ละปี ไม่สร้างความผิดหวังให้กับนักท่องเที่ยวก่อนที่ได้ชมการตีคลีไฟที่สวยงาม หนึ่งเดียวในสังคมไทยของจังหวัดชัยภูมิ ดังนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าหากได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่าง

กลุ่มนี้จะทำให้เราทราบถึงความเป็นมาของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการละเล่นตี่ลื้อไฟแห่งเดียวในประเทศไทยและในโลก รวมทั้งการหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตี่ลื้อไฟให้คนอนุชนรุ่นหลังได้ทราบยอมเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตี่ลื้อไฟของคนในชุมชน
3. เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตี่ลื้อไฟให้คงอยู่ในชุมชน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยมีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและปฏิบัติการของชุมชน

1. พื้นที่ทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ บ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

2. หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ คือ ระดับครัวเรือนและระดับองค์กร โดยระดับครัวเรือนประกอบด้วย ผู้รู้ในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน และระดับองค์กร ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานจากองค์กรภายนอก ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นายกองค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาการอำเภอ

3. ระยะเวลาของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นเวลา 6 เดือนตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2557 ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2558

4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้านและสมบูรณ์มากที่สุด ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนดังนี้คือ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ตำรา วารสาร บทความ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่เรากำลังศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจอะไรบ้างและมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด รวมทั้งนำข้อมูลที่

ได้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชน นอกจากนั้นยังช่วยให้ผู้วิจัยพัฒนารอบแนวคิดและแนวทางการสัมภาษณ์อีกด้วย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์ในแนวลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ โดยสัมภาษณ์จากผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้านหนองเชียง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในวัดของชุมชนเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีเวลาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและที่สำคัญได้ศึกษาจากมุมมองของชาวบ้านและองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ในชุมชน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มคณะกรรมการองค์กรและสมาชิกชาวบ้าน ได้แก่

1) คณะกรรมการองค์กร ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มสตรี คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน และครู เก็บข้อมูลโดยพิจารณาคัดเลือกจากเกณฑ์ (1) เลือกตัวแทนของคนที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน กลุ่มสตรี จำนวน 2 คน กลุ่มเยาวชน จำนวน 2 คน ครูจำนวน 1 คน (2) การคัดเลือกตามวัยและช่วงเวลาในการเข้าเป็นคณะกรรมการ

2) สมาชิกชาวบ้าน ประกอบด้วย ชาวบ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมและชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณีหรือกิจกรรมเทศกาลไฟ เก็บข้อมูลในส่วน ภูมิปัญญา การเข้าร่วมกิจกรรม ผลประโยชน์ของการเทศกาลไฟ และความคิดเห็นต่อประเพณีเทศกาลไฟให้คงอยู่ในชุมชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการตามแนวทางการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมตามแนวทางการสังเกต รวมทั้งใช้สมุดบันทึกและการสังเกตของผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สำคัญสมบูรณ์เพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

ข. กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องคือผู้รู้ในชุมชนและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1) กลุ่มผู้รู้ในชุมชน (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส พระสงฆ์และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน โดยเก็บข้อมูลในส่วนของบริษัทของชุมชน ได้แก่ สภาพนิเวศวิทยา สภาพสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน สภาพทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว ประเพณีศาสนาและความเชื่อ สภาพทางสังคมและปัญหาของชุมชน ประวัติความเป็นมาของการเทศกาลไฟ มติความเชื่อการเทศกาลไฟ รูปแบบประเพณีและกิจกรรม การสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ในอนาคต

2) บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กุ่มดุ่ม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ สำนักท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อ รูปแบบประเพณีและกิจกรรม และแนวทางการส่งเสริมให้คงอยู่ในชุมชน

3) นักท่องเที่ยว เก็บข้อมูลในส่วน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าร่วมกิจกรรม รูปแบบประเพณีและกิจกรรม การสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ในอนาคต

5. เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

ก. การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล (Semi-Structured Interview Guide) ประกอบด้วยแนวทางการสัมภาษณ์ 4 แนวทางคือ 1) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน 2) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน 3) แนวทางการสัมภาษณ์สมาชิกชาวบ้าน 4) แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับหมู่บ้าน กลุ่มหรือองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

1) สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิผู้อาวุโสพระสงฆ์และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน เก็บข้อมูลในส่วนของบริษัทของชุมชน ได้แก่ สภาพนิเวศวิทยา การสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน สภาพทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว ประเพณีศาสนาและความเชื่อ สภาพทางสังคมและปัญหาของชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชน

2) สัมภาษณ์กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านหรือองค์กรชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มสตรี คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน เก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ในส่วนของบริษัทไฟฟ้า ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการดำเนินการ รูปแบบการดำเนินงาน การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ความเชื่อของประเพณี ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรม งบประมาณในการดำเนินงาน การส่งเสริมการไฟฟ้าให้คงอยู่ในชุมชน

3) สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้าน ประกอบด้วย ชาวบ้านที่ได้เข้ามามีส่วนและไม่ได้มีส่วนร่วมในประเพณีหรือกิจกรรมการไฟฟ้า เก็บข้อมูลในส่วนของการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน/องค์กรชุมชน รูปแบบการเข้าร่วมประเพณีหรือกิจกรรม การดำเนินงาน ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อปฏิบัติการของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการไฟฟ้าให้คงอยู่ในชุมชน

4) สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัด พัฒนาการ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เก็บข้อมูลทั้งในส่วนของบริษัททั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร แนวทางการกิจกรรมของชุมชน บทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมของชุมชน แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการไฟฟ้าให้คงอยู่ในชุมชน

ข. การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์การดำเนินงานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในองค์กรชุมชน โดยมีแนวทางการสังเกตเป็นเครื่องมือ

1) การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) หมายถึง การเฝ้าดูโดยที่ผู้วิจัยมิได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกระทำในเหตุการณ์ที่ตนดูอยู่ การสังเกตผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในสถานที่นั้น แต่ไม่เข้าไปแทรกพฤติกรรมหรือเข้าไปร่วมกิจกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ผู้วิจัยตั้ง วัตถุประสงค์ไว้ เช่น สภาพทั่วไปของชุมชน สภาพแวดล้อม การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การคัดเลือกผู้นำหรือกรรมการ ความสัมพันธ์ของชาวบ้าน การดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น

2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมกระทำในเหตุการณ์กิจกรรม ผู้วิจัยใช้การสังเกตโดยเข้าไปมีส่วนร่วมกระทำในเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรม การละเล่นการตีกลองไฟ ได้แก่ การเดินสำรวจพื้นที่รอบหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนแนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การผลิตกลองไฟ การร่วมกิจกรรมย่อยต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ค. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เป็นวิธีการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยใช้ในการหาข้อสรุปร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ รูปแบบกิจกรรมการตีกลองไฟ รวมทั้งการแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีกลองไฟให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

6. การตรวจสอบข้อมูล

ตรวจสอบความตรงของข้อมูลโดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า คือ

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) ตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล เวลา สถานที่และบุคคลที่ต่างกันต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บรวบรวม เพราะการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกันวิธีการต่างกัน เช่น การสนทนา การสังเกต การปฏิบัติการจริง การศึกษาเอกสาร เป็นต้น

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือนำข้อมูลทุกประเภทที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาจัดระบบข้อมูลแยกประเภทข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่ศึกษาวิจัย จากนั้นจึงประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกันแล้วตีความหมายและวิเคราะห์ โดยใช้แนวความคิดและทฤษฎีที่ทบทวนมา โดยใช้หลักการวิเคราะห์ภายใต้บริบทตัวแทนในชุมชนในลักษณะภาพรวม และนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

4. สรุปผลการวิจัย

1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองเขื่อง

บ้านหนองเขื่อง ในอดีตอยู่ในการปกครองของบ้านกุดตุ้ม หมู่ที่ 4 ตำบลกุดตุ้ม อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีนายหล้า วงศ์นรา และนายเสื่อ หาญพยัคฆ์ นำพาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานตามทีนา เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเพื่อความสะดวกในการไปทำงานในไร่นาของตนเอง จากนั้น นายหล้า วงศ์นรา นำพวกส่วนหนึ่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้หนองน้ำเรียกว่า คุ่มบ้านโปรง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนนายเสื่อนั้น นำชาวบ้านส่วนหนึ่งมาตั้งอยู่ที่ดอนด้านทางทิศตะวันตกของหนองน้ำ โดยเรียกว่าคุ่มบ้านดอน ตามลักษณะที่ตั้งของพื้นที่ดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ได้ขอแยกการปกครองออกจากบ้านกุดตุ้ม หมู่ที่ 4 และรวมชาวบ้านทั้งสองคุ่มเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ในภายหลังจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามนามของหนองน้ำใหญ่ของชุมชน เรียกว่า “บ้านหนองเขื่อง” ต่อมาเมื่อชุมชนเกิดการขยายตัวมากขึ้นและมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นตามลำดับ ชาวบ้านบ้านหนองเขื่องจึงมีความเห็นร่วมกันแยกหมู่บ้านหนองเขื่องออกเป็น 2 หมู่บ้านตามลำดับ กล่าวคือ คุ่มบ้านดอน ให้ตั้งเป็นบ้านหนองเขื่อง หมู่ที่ 6 มีนายหล้า วงศ์นรา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ส่วนคุ่มบ้านโปรง ให้ตั้งเป็นบ้านหนองเขื่อง หมู่ที่ 16 ตั้งแต่วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือนายอุ่น บุญชู และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือนายวิเชียร หาญมรรคา ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2546 จนถึงปัจจุบัน สำหรับวิถีชีวิตของคนบ้านหนองเขื่อง ส่วนใหญ่ชาวบ้านอาศัยหนองเขื่องซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองเขื่องมีความเชื่อทั้งไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์ คำว่าไสยศาสตร์หมายความว่าชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งลึกลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติตามหลักของศาสนาพราหมณ์ และหลักการสำคัญสูงสุดของชุมชนคือความศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชุมชนบ้านหนองเขื่องมีวัดจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดแจ้งสว่างและวัดเกาะคูเมือง เป็นวัดที่คนในชุมชนร่วมกันทำบุญประจำหมู่บ้าน ทั้งสองวัดมีบรรยากาศที่สัปปายะร่มรื่นและเป็นจุดศูนย์รวมในกิจกรรมงานทำบุญและพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านหลายคนกล่าวว่า วัดประจำหมู่บ้านทั้งสองแห่งเป็นที่เคารพนับถือ ศรัทธาของชาวบ้านหนองเขื่องและชาวบ้านใกล้เคียง ชุมชนได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาผนวกเข้ากับพิธีกรรมให้สมาชิกของชุมชนยึดถือปฏิบัติเรียกว่า “ประเพณีฮีตสิบสอง คลองสิบสี่” สืบทอดและส่งต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุขเรื่อยมา

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีลิไฟของคนในชุมชน

(1) การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

การตีลิไฟเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านกระทำกันในช่วงฤดูหนาว ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมนี้เป็นเวลา 100 ปีแล้วมาแล้ว โดยนำเอากอไผ่ที่ขึ้นตามหมู่บ้านและต้นจั่ว

หรือต้นุ่นมาเป็นอุปกรณ์ในการคลายความหนาวของคนในชุมชน ช่วงแรกเรียกว่า “ตีโหล่น” ใช้ไม้จั่วเนื่องจากมีลักษณะเบาติดไฟง่ายเป็นลูกกลี ส่วนไม้ไผ่จะเลือกเหง้าไผ่ที่มีลักษณะคล้ายไม้กอล์ฟหรือไม้ตีลูกฮอกกี้ ซึ่งทั้งสองอย่างมีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก ในช่วงแรกใครตีโกลจะชนะ แต่ภายหลังเอาลูกกลีไปติดไฟเมื่อตีไปกลิ้งไปมาเกิดแสงสวยงาม ยิ่งถ้าตีลูกกลีในตอนมีदनนอกจากความสวยงามและสนุกสนานแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่มีอยู่ในชุมชนให้อันตรธานหายไปอีกด้วย อีกทั้งคนในชุมชนเห็นว่าตีกลีไฟเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพราะเมื่อถึงฤดูกาลออกพรรษากันภายนอกชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นปีละครั้ง จึงเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงการรักษาการรักษานับธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

(2) ระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ตีกลีไฟเป็นปฏิบัติการของคนในชุมชนและนอกชุมชนซึ่งเป็นการสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของสังคม โดยชุมชนบ้านหนองเขื่องได้เรียนรู้สืบทอดและสืบทอดจากรุ่นในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นองค์รวมของชุมชนคือตีกลีไฟ กล่าวคือมีการจัดกิจกรรมการเล่นปีละ 1 ครั้งในช่วง “งานออกพรรษา” ของทุกปีในช่วงเช้าจะมีพิธีตักบาตร การแข่งขันปล่อยโคมไฟ การแข่งขันฟุตบอล, ตะกร้อ, วอลเลย์ และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น การแข่งขันเรือพาย การชกมวยทะเล ฯลฯ และในช่วงเย็น ก็จะมีการแข่งขัน “ตีกลีไฟ” ครึ่งละ 15 นาที พัก 10 นาทีการจัดขบวนของตีในชุมชน หมอลำกลอนพื้นบ้าน ประชาญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นการส่งต่อมรดกทางสังคมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ปฏิบัติตาม

ผู้นำชุมชนกล่าวว่า “การตีกลีไฟมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านหนองเขื่องเนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เพิ่มความสามัคคีในชุมชน อีกทั้ง เป็นการฝึกความอดทนของชายหนุ่มในหมู่บ้าน และยังเป็นการเล่นที่คลายความหนาวจากสภาพอากาศที่เข้าสู่ฤดูหนาว ขณะเดียวกันประเพณีการตีกลีไฟนี้ยังสามารถเอาไว้ต้อนรับแขกผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอีกด้วย” จึงอาจกล่าวได้ว่า ตีกลีไฟที่ปฏิบัติอยู่ในชุมชนยังส่งผลดีต่อการดำรงอยู่ของชุมชน เพราะญาติพี่น้องทั้งอาศัยอยู่ใกล้และไกลเมื่อถึงฤดูกาลงานบุญประเพณี ต้องหาโอกาสมาร่วมกิจกรรมทำบุญและพาลูกหลานเที่ยวเพลิดเพลินชมการแสดงและการละเล่นอย่างสนุกสนานตามเวลาและความเหมาะสม จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีกลีไฟเป็นกิจกรรมงานบุญที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันทรงคุณค่าจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง เพื่อให้ลูกหลานได้รักษาเจตนารมณ์ที่ดีของปู่ย่าตายายให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป

(3) ระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

จากการจัดกิจกรรมตีกลองไฟที่ผ่านมา ในทุกปีจะมีการนำเอาผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะผลผลิตทางการเกษตรมาออกร้านเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจำหน่ายเป็นของที่ระลึกแก่คนภายนอกชุมชนที่เข้ามาร่วมงาน ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์สินค้าที่นำมาแสดงและจำหน่ายเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างงานด้านอาชีพแล้ว ยังสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย ไม้ตีกลองไฟ ลูกกลองไฟ เสื้อผ้าที่เกี่ยวกับตีกลองไฟ ผ้าขาวม้า หรือผ้าไหม พืช ผักพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมแสงสีเสียงที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต กระบวนการผลิต และการดำรงอยู่ของชุมชน

3) เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีกลองไฟให้คงอยู่ในชุมชนบ้านหนองเขื่อง

(1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากวัยเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบ ๆ ตัวเอง กิจกรรม การถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การเล่าตำนานตีกลองไฟ การละเล่น การแสดงจากแสง สี และเสียงที่ผ่านเรื่องเล่าหรือปรากฏการณ์ โดยชุมชนสามารถจัดกิจกรรมได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน สังคมท้องถิ่นและโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ก่อนการเล่นตีกลองไฟจะมีการปรึกษาหารือและตกลงร่วมกันถึงวิธีการเล่นและกติกา การจัดหาอุปกรณ์ และการคิดค้นหรือดัดแปลงวิธีการเล่นแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมเพิ่มเติม เป็นการฝึกให้บุคคลที่เข้าร่วมได้รู้จักคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งถาม การฝึกฝนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นี้ได้ส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็ก ๆ และเยาวชนในหมู่บ้าน เพราะช่วยส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากการละเล่นบางอย่าง เช่น การละเล่นของเด็กเป็น การเลียนแบบจากผู้ใหญ่ ทำให้เด็กมีจินตนาการและได้ฝึกปฏิบัติตามผู้ใหญ่ตลอดเวลา เป็นการฝึกให้มีปฏิภาณไหวพริบทำให้เด็กและเยาวชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นอกจากนี้ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ถือเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยครูอาจารย์อาจนำไปใช้ในการประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน และผลที่ได้จากการการตีกลองไฟอาจนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันอีกด้วย

(2) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านปฏิบัติการภาคสนามดังเช่น การเล่นตีกลองไฟ หรือการแสดงประวัติศาสตร์ตีกลองไฟ สะท้อนให้เห็นถึงพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ จากการสังเกตในการเข้าร่วมกิจกรรมตีกลองไฟพบว่า มีการถ่ายทอดเรื่องราวตีกลองไฟผ่านปฏิบัติการจริงของผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลำดับขั้นตอนและพิธีกรรม ระบบคิดของชุมชน และประวัติศาสตร์ของชุมชน สำหรับการถ่ายทอดตีกลองไฟมีด้วยกันหลายรูปแบบ เช่น คำผญา กลอนลำ รำเชิง และการแสดงแสงสีเสียงที่ยิ่งใหญ่

ซึ่งชุมชนพยายามถ่ายทอดโดยสอดแทรกความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเพื่อให้ผู้ใหญ่ได้เป็นต้นแบบในชุมชนต่อไป

(3) การสร้างความตระหนักรับรู้คุณค่าร่วมกัน ในทัศนะของนายวิเชียร หาญมรรคา ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองเชียงกล่าวไว้ว่า ชุมชนได้ร่วมกับสถานศึกษาช่วยกันออกมาจัดฟื้นฟูสืบทอดประเพณีโบราณการตีกลองไฟของชุมชนให้กลับคืนมาอีกครั้งหลังจากเคยปฏิบัติกันมาหลายร้อยปี โดยได้จัดต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลา 10 ปีมาแล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจภูมิปัญญาของปู่ย่าตายาย ที่นำมาปฏิบัติสานความสามัคคีกัน ช่วงวันออกพรรษาให้ต่อเนื่องเป็นประเพณีประจำทุกปี ที่ผ่านมามีการตอบรับเป็นอย่างดี ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศจำนวนมากที่ทราบข่าวก็ให้ความสนใจจนพากันเดินทางมารอให้กำลังใจและชมการแสดง ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดและแห่งเดียวในเมืองไทย หรือมีให้ชมที่เดียวในโลกก็ว่าได้ ซึ่งยังสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวออกพรรษา เชิญชวนให้มาท่องเที่ยวช่วงฤดูหนาวเป็นประจำทุกปี โดยมีคณะทัวร์พากันเดินทางมาชมและเที่ยวพักโฮมสเตย์มาสัมผัสวิถีชีวิตคนในชุมชน รับประทานอาหารพาแลง ซึ่งยังมีวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีอาชีพหาปลา จับปลาไหลและจับแมงดาจำหน่ายสร้างรายได้ให้คนในชุมชนในช่วงนี้จำนวนมากอีกด้วย

(4) การฟื้นฟูและสืบทอด ในมุมมองของนายสันติ รักมณี ผู้เชี่ยวชาญข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ กล่าวว่า ประเพณีออกพรรษาศีลไฟของชาวบ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้มถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีมายาวนาน เก้าแค้นร้อยปี ซึ่งการตีกลองไฟถือเป็นกีฬาโบราณ ที่รุ่นปู่ย่า ตายาย ของคนที่นี่จะนำมาเล่นกันในช่วงหน้าหนาว ช่วงหลังเทศกาลออกพรรษา ปัจจุบันคนในชุมชนได้สานิต การแสดงเพื่อทำให้เกิดการแพร่กระจายหรือการประชาสัมพันธ์ทำให้กิจกรรมยังคงอยู่ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนมีแต่คนแก่เล่นกัน แต่ในปัจจุบันเริ่มมีคนหนุ่มสาวมาละเล่นจำนวนมากขึ้น

(5) การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่ ขณะที่นายถนอมจิต อินทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองเชียง ผู้ริเริ่มและเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์กีฬาตีกลองไฟ (KLEE-FIRE) ให้กลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้ง กล่าวว่า จากการศึกษาการเล่นตีกลองไฟและได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากการละเล่นของคนหนุ่มในสมัยโบราณที่เชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลังที่ไม่กลัวไฟทั้งที่มีความร้อน จากการสังเกตที่ชัดเจนคือผู้รักษาประตูที่จะใช้ทุกส่วนของร่างกายที่จะป้องกันลูกกลองไฟไม่ให้เข้าประตู

(6) การถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชน ในยุคปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว วิธีการถ่ายทอดและส่งข้อมูลข่าวสารทำให้สามารถส่งผ่านได้หลายช่องทางโดยเฉพาะผ่านทางสื่อสารมวลชน

ทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น หนังสือเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต ซีดีรอม และอื่นๆ การถ่ายทอดรูปแบบที่หลากหลายดังกล่าวทำให้สะดวกต่อผู้บริโภคในการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับคีลีไฟมากขึ้น อีกทั้งคนในชุมชนคนในชุมชนมีความรักความภูมิใจของคนในชุมชน แม้ในช่วงหลังหลายหน่วยงานจะพยายามสร้างเรื่องราวว่าเป็นหนึ่งเดียวในโลก การส่งต่อข้อมูลข่าวสารดังกล่าวย่อมทำให้คนตระหนักรู้ว่าชุมชนเป็นเจ้าของน่าจะให้ชุมชนเกิดความตระหนักมากยิ่งขึ้น

(7) การพัฒนาความสามารถเป็นจุดขาย ชาวต่างชาติจะชื่นชมในความสามารถของคนไทยมากที่สามารถจับไฟได้ นี่คือนวัตกรรมสำคัญ ของกีฬาคีลีไฟ ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาเพื่อชมการแข่งขันเป็นจำนวนมากในทุกปี และมีให้ชมได้แห่งเดียวในโลก จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวมาจากประเทศญี่ปุ่นที่กล่าวไว้ว่า "กีฬาคีลีไฟมีความแปลกที่ดูและไม่เคยเห็นมาก่อน" การเล่นเกมแบบนี้ที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก ที่ทั้งความสามารถของภูมิปัญญาของชุมชนดั้งเดิม ในเรื่องของการเล่นไฟ โดยเฉพาะผู้รักษาประตู คนโบราณที่มีครูบาอาจารย์ที่สามารถจับลูกไฟได้

(8) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีการส่งเสริมประเพณีดังกล่าว โดยได้จัดให้มีการแข่งขันคีลีไฟขึ้นทุกปี ณ บ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งสามารถนำไปต่อยอด เมื่อคนเข้ามาท่องเที่ยวชุมชนมากขึ้นย่อมทำให้เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนร่วมกันรักษาขนบธรรมประเพณีและวัดได้จัดงานบุญประเพณี สามารถสร้างรายได้แก่วัดและชุมชนได้

5. ข้อเสนอแนะ

1. ควรทำการศึกษาวิจัยชุมชน โดยชุมชนแบบครอบครัวหรือแบบบูรณาการทุกด้าน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งระดับของปัญหาหลายด้านและเกี่ยวเนื่องกัน รวมทั้งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน

2. ควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน ในการส่งเสริมกิจกรรมและประเพณีให้คงอยู่กับชุมชน โดยอาศัยแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การจัดเวทีการเรียนรู้ในชุมชน การจัดเวทีประชาคม การศึกษาดูงาน การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร การสรุปบทเรียนและประสบการณ์ร่วมกัน การติดตามประเมินผล การติดตามตรวจสอบ การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองโดยชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ, 2541.

ชยันต์ วรรณฤติ. ระบบความรู้พื้นบ้านปัจจุบัน: การวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.

บทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนา
คุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
Role of Buddhakaset Secondary School in Promotion and
Development of Quality of Life of Student in Buddhist
Philosophy of Sufficiency Economy

มานิตย์ อรรคชาติ, ชินวัชร นิลเนตร

Manit Aggachart, Jinwach Nilnet

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Nakornrajasima Rajabhat University

E-mail: manit.a@nrru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแนวทางในการศึกษา 5 ด้าน คือ 1) ด้านความพอประมาณ 2) ด้านความมีเหตุผล 3) ด้านมีภูมิคุ้มกัน 4) ด้านความรอบรู้ 5) ด้านคุณธรรม

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน โดยตอนที่ 1 คือการศึกษารoles บทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร ประจำปีการศึกษา 2559 จำนวน 287 คน กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan จะได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 165 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที (t-test) ตอนที่ 2 การแก้ไขปัญห อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis techniques)

ผลการศึกษาพบว่า

ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ ฟังตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง) ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจ ด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ ปัญหาและฟังตนเองให้ได้อย่างรอบคอบ) ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการกิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของชุมชนเพื่อตอบสนองปัญหา โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลาอาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี) และด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต)

คำสำคัญ: บทบาท, มัธยมพุทธเกษตร, ส่งเสริม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This study attempted to investigate the role of Matthayom Buddhakaset School and life quality promotion and development of students based on Buddhist Philosophy of Sufficiency Economy in the following aspects: (1) modesty, (2) reasonableness, (3) self-immunity, (4) knowledge, and (5) virtue.

The research methodology was divided into two sections. The first section studied the roles of Matthayom Buddhakaset school and life quality promotion and development based on Buddhist Philosophy of Sufficiency Economy. The population of this study consisted of 287 students of Matthayom Buddhakaset School in the academic year 2559. Samples who completed the questionnaire were 165 students. The sample size was examined by using the Table of Krejcie & Morgan. The statistics used for data analysis consisted of Frequency, Percentage, Mean ($\bar{x}$), Standard Deviation (S.D) and T-Test. The second section concerned the solution of problems, obstacles, and suggestions concerning the roles of school in promoting and developing life quality of students based on Buddhist Philosophy of Sufficiency Economy. Data collected from the interview was analyzed by using Content Analysis techniques.

Results showed that:

The participants expressed attitudes towards the roles of Matthayom Buddhakaset School in promoting and developing life quality based on Buddhist Philosophy of Sufficiency Economy as follows: (1) In terms of moderation, they are moderate according to living, consumption, relying on one's self, not overwhelming others, and having morality. (2) Concerning reasonableness, they have reasonableness in employing accumulated knowledge, local wisdom, culture for solving their problems and being relying on themselves. (3) In terms of self-immunity, they well prepare to deal with the unpredictable changes from various effects such as projects or community's operation to respond to problems with awareness of the possibility of events. (4) In terms of knowledge, they are cooperated to cope with their livings e.g., economy, soil, water, forest, fish, food, saving, producing, investing, health, environment as well as information and technology. (5) In terms of virtue, they help each other and are honest, faithful, patient, diligent as well as use their wisdom for living.

Keywords: Role, Buddhakaset Secondary School, Promoting, Philosophy of Sufficiency Economy

1. บทนำ

การใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกันสำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้นได้แก่การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจความเจริญทางวัตถุและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัยหรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านลบเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบทหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อยแต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบตามมาด้วย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2558. ออนไลน์) เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะ

การพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550: 3) คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุม ถึง 4 ด้าน คือ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ 2) มิติด้านสังคม 3) มิติด้านจิตใจ และ 4) มิติด้านวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยมีกิจกรรมฝึกธรรมคุณภาพขั้นพื้นฐาน เช่น กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม ปฏิบัติธรรม กิจกรรมเข้าค่ายลูกเสือ กิจกรรมทัศนศึกษาออกสถานที่ กิจกรรมอบรมสวดมนต์ สรภัญญะ ศาสนพิธี กิจกรรมสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น กิจกรรมออกกำลังกาย เรียนธรรมศึกษา ศาสนาพาเพลิน

โรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร (จำรัส เชนนิล, 2558. ออนไลน์) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา ได้รับเด็กเข้ามาเรียนและอุปการะ โดยจะรับเฉพาะเด็กที่มีปัญหา 5 ประเภท คือ เด็กกำพร้า เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน เด็กยากจน เด็กเกเรหลงผิดดื้อและเด็กพ่อแม่ติดคุก โดยเอามาเลี้ยงดูอยู่ประจำ ให้มีโอกาสเรียนหนังสืออบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีมีคุณธรรม มีคุณภาพพึ่งพาตัวเองได้ กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมืองนั้น มีการเรียนการสอนทั้งวิชาการ คุณธรรมฝึกสมาธิ และรวมถึงอาชีพ การพึ่งพาตนเองทำการเกษตร ทำปุ๋ย ทำน้ำยาล้างจาน สบู่ การทำอิฐ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา ปลูกผัก ปลูกเห็ดสมุนไพร การทำไร่นาสวนผสม รวมไปถึงการเก็บออม โดยการดำเนินการดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนที่ขาดโอกาสในสังคม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีมีความรู้ควบคู่คุณธรรม

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร เพื่อเป็นข้อมูล ในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน โดยเปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีบทความและผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาบทบาทของโรงเรียนพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร ประจำปีการศึกษา 2559 จำนวน 287 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan จะได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 165 คน โดยในการสุ่มตัวอย่างนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi stage random sampling) มีการขั้นตอนการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดขนาดและกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 165 คน

ขั้นที่ 2 แบ่งห้องเรียนในโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร ตามจำนวนของนักเรียนในโรงเรียน ในแต่ละห้อง ออกเป็น 2 ขนาด คือขนาดเล็ก หมายถึง นักเรียนในโรงเรียนที่มีนักเรียนอยู่น้อยกว่า 40 คน มีจำนวน 3 ห้อง และขนาดใหญ่ หมายถึง นักเรียนในโรงเรียนที่มีนักเรียนในโรงเรียนอยู่ตั้งแต่ 40 คนขึ้นไป มีจำนวน 3 ห้อง

ขั้นที่ 3 การเทียบสัดส่วนตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ได้กลุ่มตัวอย่างดังรายละเอียดที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1 ดังนี้

ลำดับ	ชั้นปี	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	68	38
2	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	60	35
3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	54	32
4	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	37	22
5	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	35	20
6	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	33	18
	รวม	287	165

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีลักษณะแบบสอบถามการสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ด้าน 5 ด้าน คือ

1) ด้านความพอประมาณ 2) ด้านความมีเหตุผล 3) ด้านมีภูมิคุ้มกัน 4) ด้านความรอบรู้ 5) ด้านคุณธรรม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ระดับคะแนน 5 หมายถึง มีการส่งเสริมมากที่สุด

ระดับคะแนน 4 หมายถึง มีการส่งเสริมมาก

ระดับคะแนน 3 หมายถึง มีการส่งเสริมปานกลาง

ระดับคะแนน 2 หมายถึง มีการส่งเสริมน้อย

ระดับคะแนน 1 หมายถึง มีการส่งเสริมน้อยที่สุด

ตอนที่ 2 ปัญหาอื่น ๆ

การสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษารายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาเกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากหนังสือเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วกำหนดเป็นกรอบให้ครอบคลุมเนื้อหา และวัตถุประสงค์ที่ทำการวิจัย

2) สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบที่กำหนดไว้

3) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity)

4) นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขตามที่คณะผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะแล้ว แล้วนำไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนในโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

5) นำแบบสอบถามกลับมาคำนวณหาความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่นของแบบสอบถามตอนที่ 2 บทบาทของโรงเรียนพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน ที่ความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93

6) นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาคุณภาพแล้ว จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้ ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามใดไม่ได้ รับคืนตามเวลาที่กำหนด ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อกับบุคคลนั้น แล้วเดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง รวบรวมแบบสอบถามที่ได้คืนมา ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์เพื่อดำเนินการต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม
- ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

2) วิเคราะห์บทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยภาพรวม รายด้านและเป็นรายข้อ โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00	มีการส่งเสริมในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50	มีการส่งเสริมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50	มีการส่งเสริมในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50	มีการส่งเสริมในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50	มีการส่งเสริมในระดับน้อยที่สุด

3) เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามอายุของนักเรียนในโรงเรียนเพื่อทดสอบสมมุติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ชนิด Independent Samples

4) เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามระดับชั้นของนักเรียนในโรงเรียนเพื่อทดสอบสมมุติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ชนิด Independent Samples

5) เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามประสบการณ์ในเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียนในโรงเรียนเพื่อทดสอบสมมุติฐาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ชนิด Independent Samples

6) ข้อมูลจากคำถามแบบปลายเปิด ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตัวเอง และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis techniques)

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่องบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.95) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน = 4.15, 4.06, 4.01, 3.92, 3.57 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ ฟังตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.00) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า นักเรียนมีระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง ในระดับปานกลาง ได้แก่ การส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้พืชสมุนไพรในชีวิตประจำวัน การส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักประหยัดน้ำและไฟฟ้า ส่วนที่เหลือประชาชนมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้้อย่างรอบคอบ) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.01) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ในด้านส่งเสริมการสร้างค่านิยมให้นักเรียนยอมรับคุณค่าความดีของบุคคลจากคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏไม่ใช้การยกย่องยอมรับนับถือ ตามฐานะและทรัพย์สิน อยู่ในระดับปานกลาง ในส่วนด้านการส่งเสริมให้นักเรียนจัดกิจกรรมสร้างวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนที่เหลือมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อตอบสนองปัญหา โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง (= 3.50) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุนโรงเรียนและการส่งเสริมนักเรียนจัดทำบัญชีการออมของนักเรียน อยู่ในระดับน้อย ในด้านการส่งเสริมให้มีการแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่า อยู่ในระดับปานกลาง ในส่วนที่เหลือมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลา อาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 3.50) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนผลิตวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีอย่างง่าย การส่งเสริมให้นักเรียนตั้งกลุ่มเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และการส่งเสริมให้นักเรียนมีการศึกษาทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มา ซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพของโรงเรียน อยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับประโยชน์ให้กับชุมชนในเขตบริการ การส่งเสริมและสร้างวัฒนธรรมสังคมแห่งการเรียนรู้ให้นักเรียน เช่น รมรงค์กิจกรรม รักการอ่าน จัดสร้างห้องสมุด ชุมชนศูนย์อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ และการส่งเสริมให้นักเรียนสร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมในกิจกรรมประเพณีของชุมชน อยู่ในระดับมาก ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมให้นักเรียนเสริมสร้างสุขภาพ ห่างไกลจากยาเสพติด และการส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน อยู่ในระดับมากที่สุด

ด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.20) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนสร้างคุณธรรมการรักษาการทำงานเพื่อการพึ่งตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง การส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างเคร่งครัด การส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนจัดกิจกรรมทางประเพณีที่สำคัญอย่างสม่ำเสมอ การส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าของชุมชนที่สูญหายหรือถูกกลืนเลือน และการส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนยกย่องเชิดชูบุคคลที่ซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในระดับมาก ในด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพจิตใจของนักเรียนในโรงเรียนด้วยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญ อื่น ๆ อาทิ เช่น วันแม่ แห่งชาติวันพ่อแห่งชาติ การส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนร่วมจัดสวัสดิการทางสังคมของโรงเรียนเช่นคนพิการและผู้ด้อยโอกาส และการส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือประชาชน และชุมชนเมื่อมีภัยพิบัติต่าง ๆ อยู่ในระดับมากที่สุด

1. สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัยจากข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน 165 คน จำแนกตามเพศแล้ว ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 56.97 และที่เหลือเป็นเพศชายจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 43.03

ในด้านอายุของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 63.64 ที่เหลือมีอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไป จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 36.36

ในด้านระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่ศึกษาในระดับมัธยมต้น จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 63.64 ที่เหลือเป็นการศึกษาระดับมัธยมปลาย จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 36.36

ในด้านตามประสบการณ์ในเข้าร่วมกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง ของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ส่วนใหญ่มีประสบการณ์น้อยกว่า 5 ครั้ง จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 51.51 ที่เหลือเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า 5 ครั้งขึ้นไป จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 48.49

2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความเห็นของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมและรายด้าน

คือ ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพพึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง), ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้อย่างรอบคอบ), ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการกิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของชุมชนเพื่อตอบสนองปัญหา โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) , ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลาอาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี), ด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต) ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ พึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ พึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.00)ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้อย่างรอบคอบ) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้อย่างรอบคอบ) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.01)

ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อตอบสนองปัญหา โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อตอบสนองปัญหา โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง (= 3.50)

ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลา อาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลา อาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 3.50)

ด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต) โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก (= 4.20)

3. การเปรียบเทียบการเปรียบเทียบความคิดเห็น ของนักเรียนตอบทบทวนของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามสถานภาพของบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านความพอประมาณ (รู้จักความพอดี อยู่พอดี กินพอดีตามอัตภาพ พึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมด้วยความพอเพียง) ด้านความมีเหตุผล (ความเข้าใจด้วยเหตุและผลอย่างเหมาะสมจากความรู้ ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม ในท้องถิ่น มาปรับแก้ปัญหาและพึ่งตนเองให้ได้รอบคอบ) ด้านความมีภูมิคุ้มกัน (การเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อโครงการกิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินงานของชุมชนเพื่อตอบสนองปัญหาโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคตทั้งใกล้และไกล) ด้านความรอบรู้ (การมีความรู้ร่วมกันในการจัดการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจ ดิน น้ำ ป่า ข้าวปลาอาหาร การออม การผลิต การบริโภค การลงทุน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านข่าวสารและเทคโนโลยี) และด้านคุณธรรม (การพึ่งพาช่วยเหลือกันมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต)

จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรตามสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 กลุ่มบุคคลที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 กลุ่มบุคคลที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 กลุ่มบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 4 กลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 165 คน ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหา อุปสรรค ด้านความพอประมาณ กลุ่มยังไม่เข้มแข็งเพราะขาดการติดตามผล และยังขาดความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ

ข้อเสนอแนะ จัดให้ความรู้ในโรงเรียนหรือเชิญเจ้าหน้าที่ (วิทยากร) มาให้ความรู้ การประกอบของอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีคณะกรรมการติดตามผลโดยมีการประกวดแข่งขันแต่ละชุมชนมีรางวัล และประกาศเกียรติคุณ อย่างต่อเนื่อง

ปัญหา อุปสรรค ด้านความมีเหตุผล ขาดความรู้ในการจะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้จัดอบรมโดยเชิญวิทยากรหน่วยงานต่าง ๆ มาให้ความรู้ นำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพเสริมที่ใช้วัสดุในพื้นที่เหมาะสมกับพื้นที่แต่ละชุมชน

ข้อเสนอแนะ จัดอบรมโดยเชิญวิทยากรหน่วยงานต่าง ๆ มาให้ความรู้ นำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพเสริมที่ใช้วัสดุในพื้นที่

ปัญหา อุปสรรค ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัย ขาดการพัฒนาสร้างความเข้าใจที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องขาดอาชีพเสริมที่มั่นคงขาดการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ให้ทันสมัยนิยม

ข้อเสนอแนะ นำนักเรียนหรือกลุ่มแกนนำต่าง ๆ ในโรงเรียนโดยการพาไปดูงานหรืออบรม การดำเนินชีวิตตามหลักข้อเสนอแนะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหา อุปสรรค ด้านความรู้รอบรู้ นักเรียนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การลงทุนตลอดจนรับรู้ข่าวสารและเทคโนโลยีและเท่าทันในการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก

ข้อเสนอแนะ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิทยากรจากหน่วยงานราชการ และจากเอกชน มีการสาธิตและปฏิบัติให้ครบวงจร

ปัญหา อุปสรรค ด้านคุณธรรม ประชาชนไปทำงานต่างจังหวัดทำวัตนิยมเข้ามามากขึ้น เด็กและเยาวชน ชักจูงได้ง่าย

ข้อเสนอแนะ จัดกิจกรรม ปลุกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม เช่น กิจกรรมเข้าวัดวันอาทิตย์ ปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวประเด็นที่สำคัญ และน่าสนใจเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปีการศึกษา 2559 จำนวน 165 คน โดยจะอภิปรายตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.95) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน = 4.01, 4.06, 3.57, 3.92, 4.15 ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสังคมปัจจุบัน ดังต่อไปนี้คือ

1. แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มี ความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จู่โจมสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป

2. สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร 4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี จากที่มีผู้วิจัยมีความเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ ก็คือการรู้จักพอเพียง ซึ่งหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควร ทั้งนี้จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวัง ในการรู้จักการทำมาหากินเลี้ยงชีพอย่างมีสติ คือประกอบด้วยหลักธรรมทางจิตใจ โดยใช้ความรู้ ความอดทน ความเพียร ไม่ให้ตนเองเดือดร้อนและไม่ไปทำให้คนอื่นเดือดร้อน หรือพูดได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยใช้ชีวิตพอเพียง สอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม ไม่ทำการใด ๆ

เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อทำอะไรที่เกินตน รู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน โดยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือ คำนึงถึงความพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลและระดับครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งรายได้จากการขายส่วนที่เหลือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

2) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร สนับสนุนให้กลุ่มรวมพลังกันในรูปสหกรณ์ หรือธุรกิจต่าง ๆ ร่วมกัน ในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

3) การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือส่งเสริมให้ชุมชน หรือเครือข่ายวิสาหกิจ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางเพื่อให้เกิดรูปธรรมในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงปฏิบัติการในโรงเรียนหรือชุมชนต่าง ๆ ควรดำเนินการคือ

ควรประสานกับทางโรงเรียนหรือชุมชนโดยมีการส่งเสริมแก่เด็กในโรงเรียนเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการปลูกฝังและซึมซับเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่เด็ก ๆ จัดทำแผนส่งเสริมให้ต่อเนื่องและมีความชัดเจน มีงบประมาณส่งเสริมสนับสนุนอย่างเพียงพอ มีการติดตามผล แนะนำจากเจ้าหน้าที่ รวมถึงมีการประเมินความก้าวหน้าแต่ละหมู่บ้าน โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จโดยมีการรายงานผลทุกเดือน มีศูนย์สาธิตหรือถ่ายทอดเศรษฐกิจพอเพียงในการเป็นสถานที่ให้ความรู้ มีการกระตุ้นโดยมีการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นในระดับโรงเรียน โดยมีรางวัลให้เป็นกำลังใจในการดำเนินการต่อไป พาไปดูงานในสถานที่ที่ได้ปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประสานส่วนราชการหรือเจ้าหน้าที่ ที่รับผิดชอบงานเศรษฐกิจโดยตรงและมีความรู้เพื่อให้สามารถดำเนินการส่งเสริมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติแก่ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องให้ครอบคลุมในทุกหมู่บ้าน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องเกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียนกับการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน โดยเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากกลุ่มเดิมไปเป็นกลุ่มกลุ่มอื่น ๆ ในโรงเรียนอื่น ๆ ต่อไป

2) ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนากิจกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน แต่ละแห่งเป็นการเฉพาะ

3) ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนหรือชุมชนอื่นต่อไป ในรายมิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ และมิติด้านวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับทุกคน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 42 ฉบับที่ 6, 2547.
- จำรัส เชนนิล. เทวดาของคนยาก. (ออนไลน์) <http://www.jamrat.net/jamrathealth.aspx?>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 20 มิถุนายน 2558.
- บุญเสริม บุญเจริญผล. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารวิชาการเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก, 2543.
- ปิยบุตร หล่อไกรเลิศ. เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: แม็ค, 2547.
- ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงศีลธรรมและสุขภาพ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2541.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. เศรษฐกิจพอเพียง. (ออนไลน์) www.chaipat.or.th/chaipat/content/porpeing/porpeing.html, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 20 มิถุนายน 2558.
- รงค์ ประพันธ์พงศ์. เศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, มปท.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. ทฤษฎีใหม่ในหลวง: ชีวิตพอเพียง. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน, 2552.
- อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการทฤษฎีเชิงทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.
- อาซัว เตาลานนท์. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, 2550.
- อำพน กิตติอำพน. เศรษฐกิจพอเพียง: ปรัชญาการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์, 2547.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยภูมิ

The Local Wisdom and Public Participation for Water Resource Management in Chaiyaphum Province

วิทย์ญู ขำชัยภูมิ, วิลลศิลป์ ปรงชัยภูมิ, ณัฐพราย ชัยสินคณานนท์

Witunyū Khamchaibhum, Wimolsil Prungchaibhum, Natthapra Chaisinkunanon

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Chaibhum Rajabhat University

E-mail: witunyoo28@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยภูมิ ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทรัพยากรบึงละหาน และ ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรบึงละหาน อำเภोजตุรัส จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้การสำรวจแบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สามารถแบ่งการศึกษาเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทรัพยากรบึงละหานจังหวัดชัยภูมิ แนวทางที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรบึงละหาน กลุ่มตัวอย่างเป็นแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 120 คน ใช้กับแบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยภูมิ โดยเป็นประชาชนที่อาศัยในเขตตำบลละหาน ตำบลหนองบัวใหญ่ ตำบลหนองบัวบาน ตำบลลุ่มน้ำชี ซึ่งเป็นตำบลรอบบึงละหาน ตำบลละ 30 คน และ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยสัมภาษณ์เชิงลึกด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับผู้ที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำบึงละหาน อำเภोजตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนรอบบึงละหานจากทั้ง 4 ตำบล มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอยู่บ้าง แต่มีการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะในเรื่องการทำประมง ซึ่งบึงละหานเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และยังคงมีความสมบูรณ์อยู่มาก ชุมชนรอบบึงจึงยังยึดอาชีพประมงแต่จากเดิมเป็นการทำประมงเพื่อบริโภคภายในครอบครัวแต่ปัจจุบันมีการพัฒนาการทำประมงเป็นอาชีพขายให้กับผู้คนที่มีความต้องการที่จะหาปลาแต่ทำเครื่องมือหาปลาไม่เป็น จึงเกิดการสร้างรายได้ในการทำอาชีพประมง และ รายได้จากการขายเครื่องมือหาปลาซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาและยังคงใช้ในปัจจุบัน จึงเกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ

ได้แก่ ไซ, สุ่มดักปลา, กะแตงดักปลา, อีหลงดักปลา, อีหลงดักกุ้ง และในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรบึงละหานจังหวัดชัยภูมินั้นภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอยู่ในระดับ มาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.68 เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การสงวน” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.59 ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (การอนุรักษ์) ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.82 ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ(การพัฒนา) ภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ที่ค่าเฉลี่ย 3.36 ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (การใช้ประโยชน์) ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.98 ประชาชนรอบบึงละหานมีข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำบึงละหาน อำเภोजตุรัส จังหวัดชัยภูมิ คือ ให้ภาครัฐสนับสนุนกิจกรรมที่เพิ่มเติมความรู้แก่คนรุ่นหลัง และการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้บึงละหานเป็นที่รู้จักและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การมีส่วนร่วม, บริหารจัดการ

Abstract

The objectives of study local wisdom and public participation for water resource management in Chaiyaphum Province were to collected local wisdom for Lahan lake resource management and to study public participation for Lahan lake resource management Chaturat district, Chiyaphum Province. Data were collected by survey, documentary data and field study by interview that two approaches study were 1) collecting local wisdom for Lahan lake resource management, Chiyaphum Province and 2) public participation for Lahan lake resource management. A Sample was selected from 120 cases for the people were in around Lahan lake such as sub-district, Nongbuayai sub-district, Nongbuaban sub-district and Lumlumchee sub-district (each sub-district 30 cases) and a sample of 30 cases, using purposive sampling and collected by In-depth interview for subjects who depend on Lahan lake

The study found that whole community around Lahan lake have changed some lifestyle, although communities have preserved local wisdom since the past especially fishery which Lahan lake is the large marsh and remain fertility, so community around the lake maintain fishery for sufficiency economy from the past to market economy in other words both sale a fish and fishing

gear for persons were not inventing skill. So resulted in income either fishery or invention of fishing gear that was local wisdom from the past at the present and preserved local wisdom for invention of fishing gear such as fish trap (Sai), fish trap (Soom), fish trap (Elong), shrimp trap (Elong). The result of public participation for water resource management in Lahan lake, Chaiyaphum Province found that the overall of public participation for water resource management was high level ($\bar{x}=3.68$). When considered in each aspects found that public participation for water resource management (preserve) was high level ($\bar{x} = 3.59$), public participation for water resource management (development) was moderate level ($\bar{x} = 3.36$), public participation for water resource management (utilization) was high level ($\bar{x} = 3.98$). People who have lived around Lahan lake suggested that government should be support for youth learning and promote in public relations for construct well-known Lahan lake and develop for tourist attraction.

Keywords: The Local Wisdoms, Participation, Management

1. บทนำ

ปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ขาดความสมดุลทางระบบนิเวศ โดยเฉพาะ ระบบนิเวศต้นน้ำ ป่าไม้ น้ำ และดินถูกทำลาย เพื่อบุกเบิกพื้นที่การเกษตรทำให้เกิดปัญหาอุทกภัย สร้างความเสียหาย สูญเสีย ทรัพย์สินและชีวิต ปริมาณน้ำสำหรับการรักษาระบบนิเวศในช่วงฤดูแล้งมีไม่เพียงพอ ส่งผลต่อการเกษตร ส่วนพื้นที่บริเวณกลางน้ำจะเป็นเขตชุมชน มีการก่อสร้างขวางทางน้ำไหล ทั้งสิ่งปลูกสร้างในแม่น้ำ และการปล่อยน้ำเสียพื้นที่การเกษตรจากที่อยู่อาศัยและกิจกรรม ด้านอุตสาหกรรมทำให้เกิดน้ำเสียส่งผลกระทบต่อชุมชนปลายน้ำ ด้านคุณภาพชีวิตการประกอบ อาชีพและระบบนิเวศปัจจุบันพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดชัยภูมิ มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวของชุมชนทั้งภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การท่องเที่ยว อย่างรวดเร็วส่งผลให้การบุกรุกพื้นที่ประกอบกับความต้องการใช้น้ำอุปโภค บริโภค และการใช้น้ำเพื่อภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้ ระบบนิเวศขาดความสมดุล ก่อให้เกิดสภาวะภัยแล้ง น้ำท่วม การรุกรานน้ำเสีย การบุกรุกลำน้ำ การพังทลายของดินริมฝั่งการแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำที่ผ่านมาได้มีการรวมกลุ่มการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐร่วมกับภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในเขตลุ่มน้ำ โดยยึดหลักการบริหารจัดการน้ำ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อสนองนโยบายรัฐ ลุ่มน้ำ และวิสัยทัศน์ของ

จังหวัด และให้ประชาชนมีส่วนร่วมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และระบบนิเวศลุ่มน้ำ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนทุกภาคส่วนอย่างเพียงพอและยั่งยืน ในสถานะที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาแต่ภาครัฐยังมีข้อจำกัดจึงทำให้สถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ก้าวหน้าซึ่งข้อจำกัดในภาครัฐในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจึงได้พิจารณาศักยภาพของประชาชนและการใช้ภูมิปัญญาของประชาชนนอกภาครัฐ อันได้แก่ องค์กรเอกชน และประชาชนโดยทั่วไป ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกับภาครัฐ

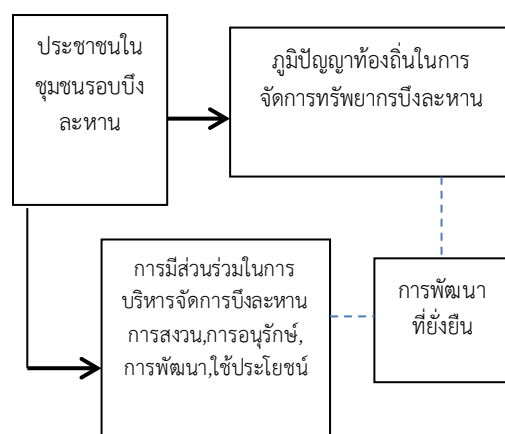
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทรัพยากรบึงละหาน จังหวัดชัยภูมิ
2. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรบึงละหาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสำรวจโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยกลุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำมาวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 120 ตัวอย่าง โดยเป็นแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการเลือกเขตชุมชนรอบบึงละหาน อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มผู้ทำอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพที่มีทุกตำบลรอบบึงละหาน และมีความเกี่ยวข้องกับบึงละหานมากที่สุดนั้น ได้รายละเอียด ดังนี้ ชุมชนรอบบึงละหานมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอยู่บ้างแต่มีการรักษาภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาโดยเฉพาะในเรื่องการทำประมง ผู้คนที่มีความต้องการที่จะหาปลาแต่ทำเครื่องมือหาปลาไม่เป็นจึงเกิดการสร้างรายได้ในการทำอาชีพประมง และรายได้จากการขายเครื่องมือหาปลาซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาและยังคงใช้ในปัจจุบัน คือ

1. ไช

เป็นเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่งที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง ด้วยเพราะลักษณะการใช้ของไชนั้นจะต้องนำไปดักตามคุนา (ภาษาถิ่นทางอีสาน ภาษากลางเรียกว่า คันนา) ตามทตน้ำ เพื่อให้ปลาเข้าไปในไชและถูกขังอยู่ในไชที่เราดักจับไว้ ไชมีหลายขนาดอยู่ที่ผู้ทำ มีลักษณะความถี่ของตัวไชต่างกัน แล้วแต่ว่าผู้นำไปใช้ดักจับปลาจะต้องการปลาตัวเล็ก หรือตัวใหญ่

2. สุ่มดักปลา

เป็นอุปกรณ์อีกชนิดหนึ่งที่มีแทบจะทุกบ้าน ใช้สำหรับไว้สักปลา สักกบ ในฤดูฝนที่ฝนตกชุกปลาจะออกจากแหล่งอาศัยที่เป็นแหล่งน้ำลึกมายังส่วนที่มีน้ำตื้นๆ เพื่อทำการผสมพันธุ์ ในช่วงนี้ จะนิยมใช้สุ่มในการหาปลาเพราะสามารถเข้าไปในพื้นที่ที่หญ้ารก พื้นที่ที่ดินไม่สม่ำเสมออุปกรณ์ หาปลาชนิดอื่นไม่สามารถเข้าไปได้

3. กะแตงดักปลา

กะแตงซ้อนปลาเป็นอีกหนึ่งอุปกรณ์จับปลาที่ถือเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ นิยมใช้เป็นอย่างมากเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ปัจจุบันอยู่แต่ไม่มาก เพราะมีการใช้สวิงจับปลาแทน

4. อีหลงดักปลา

อีหลงดักปลามีขนาดใหญ่สูงขนาดหน้าอกถึงคอ มีขนาดกว้าง 50-60 ซม. ใช้สำหรับดักปลาน้ำลึกที่มีความลึกอยู่ที่ 1-2 เมตร ปลาที่ดักจะเป็นปลาที่อาศัยในน้ำลึก เช่น ปลานิล ปลาขาว ปลาสร้อย ปลาช่อน ปลาตะเพียน ฯ อีหลงมีข้อดีคือ สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาลของแหล่งน้ำ

5. อีหลงดักกุ้ง

เป็นเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำอีกชนิดหนึ่งที่มีความแน่นอนมาก คือ ถ้าแหล่งน้ำนั้นมี กุ้งฝอย นั่นหมายความว่า อีหลงกุ้งที่ใส่ไว้เย็นนี้พรุ่งนี้เช้าจะต้องได้กุ้งฝอยแน่นอน จะต่างจากอีหลงดักปลาคือขนาดที่เล็กกว่า และจะต้องใช้เหยื่อล่อ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (บึงละหาน) อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามคือ ประชาชนรอบบึงละหานทั้งสิ้น ตำบล อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 120 คน โดยแบ่งเป็น 4 ตำบล ตำบลละ 30 คน

พบว่าจำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.3 และเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 41.7 จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 35.8 มีอายุ 41-50 ปี รองลงมาคือมีอายุ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 29.2 และมีอายุระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.2 และมีอายุระหว่าง 18-30 ปีคิดเป็นร้อยละ 10.8 จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 61.0 มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น รองลงมา คือ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 15.8 และมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 15.0 ระดับอนุปริญญา หรือ ปวส. คิดเป็นร้อยละ 10.8 และ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือ สูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 7.5 ตามลำดับจำแนกตามอาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการประมง คิดเป็นร้อยละ 31.7 รองลงมา คือ เกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 26.7 และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 24.2 ตามลำดับจำแนกตามรายได้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 10,000-19,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 52.5 รองลงมา คือ มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.7 และมีรายได้ต่อเดือน 20,000-29,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 9.2 และมีรายได้ 30,000 บาทขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 1.7 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามมีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (บึงละหาน) อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้ ใน ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การสงวน” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.59$) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ(บึงละหาน)อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ในด้านการสงวนอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยมีการปล่อยทรัพยากรธรรมชาติให้มีการเจริญเติบโต อยู่ในระดับมากที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ ($\bar{x}=3.80$) รองลงมา คือ มีการดำรงไว้ซึ่งความสมดุลธรรมชาติของบึงละหาน เฉลี่ย คือ ($\bar{x}=3.68$) ในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การอนุรักษ์” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.82$) ด้านการอนุรักษ์อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยมีการใช้ประโยชน์จากบึงละหานโดยไม่ทำลายธรรมชาติ อยู่ในระดับคะแนนเฉลี่ย มากเป็นอันดับหนึ่ง ($\bar{x}=4.18$) รองลงมา มีการใช้ประโยชน์จากบึงละหานในสังคมส่วนรวม ระดับคะแนน ($\bar{x}=4.11$) ใน ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การพัฒนา” ภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.36$) โดยมีการฟื้นฟูแหล่งน้ำบึงละหานให้มีสภาพดี อยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.52$) รองลงมามีการปรับปรุงบึงละหานให้มีสภาพที่ดี ($\bar{x}=3.51$) และมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการทำบึงละหานมีสภาพที่ดี อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.16$) ในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การใช้ประโยชน์” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.98$) ด้านการใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยมีการนำธรรมชาติบึงละหานมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต อยู่ใน

ระดับคะแนนเฉลี่ย มากเป็นอันดับหนึ่ง ($\bar{x}=4.04$) รองลงมา มีการถ่ายทอดวิธีการการดูแลรักษาบึงละหานสู่คนรุ่นหลัง ระดับคะแนน ($\bar{x}=4.03$)

5. อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทรัพยากรบึงละหาน จังหวัดชัยภูมิชุมชนรอบบึงละหานจากทั้ง 4 ตำบล จะมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอยู่บ้างแต่มีการรักษาภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาโดยเฉพาะในเรื่องการทำประมง ซึ่งบึงละหานเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และยังคงมีความสมบูรณ์อยู่มากชุมชนรอบๆบึงจึงยังยึดอาชีพประมงแต่จากเดิมเป็นการทำประมงเพื่อบริโภคภายในครอบครัวแต่ปัจจุบันมีการพัฒนาการทำประมงเป็นอาชีพขายให้กับผู้คนที่มีความต้องการที่จะหาปลาแต่ทำเครื่องมือหาปลาไม่เป็น จึงเกิดการสร้างรายได้ในการทำอาชีพประมง และ รายได้จากการขายเครื่องมือหาปลาซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาและยังคงใช้ในปัจจุบัน จึงเกิดภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ ได้แก่ ไช, สุ่มดักปลา, กะแตงดักปลา, อีหลงดักปลา, อีหลงดักกุ้ง

แนวทางที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรบึงละหาน จังหวัดชัยภูมิ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามมีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (บึงละหาน)อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.68$) โดยภาพรวมในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การสงวน” ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.59$)

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การอนุรักษ์” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.82$)

3. ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การพัฒนา” ภาพรวมอยู่ ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}=3.36$)

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การใช้ประโยชน์” ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x}=3.98$)

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (บึงละหาน) อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ นั้น ในด้านที่มีส่วนร่วมในภาพรวมในระดับที่มากที่สุดมีอยู่ 3 ด้านด้วยกัน และ มีระดับปานกลางอยู่ 1 ด้าน คือ ภาพรวมของด้านที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยที่สูงที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การใช้ประโยชน์” รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การอนุรักษ์” และ ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การสงวน”ตามลำดับส่วนด้านที่มีส่วนร่วมในระดับคะแนนเฉลี่ยที่อยู่ระดับปานกลาง คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ “การพัฒนา”

6. ข้อเสนอแนะ

ให้ภาครัฐสนับสนุนกิจกรรมที่เพิ่มเติมความรู้แก่คนรุ่นหลังและการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้บังละหานเป็นที่รู้จักและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา ชมดี. (2524). “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาสังคมสงเคราะห์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ: มายด์พลับลิชชิ่ง.
- เกษม จันทรแก้ว. (2537). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2532). **แนวคิดการดำรงชาติพันธุ์ในเอกสารประกอบการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วยที่ 1-7** นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- นภา ชมไพบูลย์. (2529). **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นาท ตันทวีรุฬห์, พูลทรัพย์ สมุทรสาคร. (2528). **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). “กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน”. ใน **ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ)**, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- บัญชา แก้วส่อง. (2531). “รูปแบบทางสังคม-จิตวิทยาสำหรับการอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาบริหาร การศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สภาคาทาลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

- ประเวศ วะสี. (2540). **ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ : มติชน.
- มนัส สุวรรณ. (2530). **นิเวศวิทยาของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. มัลลี เวชชาชีวะ. (2535). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **ความหลากหลายทางชีวภาพ: มิติทางสังคมและนิเวศ**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทย อเนกระะห์ไทย.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2545). **การบริหารและการจัดการเทศบาลในยุคปฏิรูปการเมือง**. กรุงเทพฯ: ปี.เจ.เพลทโปรดเซอร์.
- สมบัติ เสาร์แก้ว. (2536). **บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารและการจัดการแหล่ง น้ำขนาดเล็ก: ศึกษากรณีจังหวัดมหาสารคาม**.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ไทย วัฒนาพานิช.
- อकिन รพีรัตน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และ วัฒนธรรมไทยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์ โสภณการพิมพ์.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). **ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สถาบัน ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Cook, T.D. & Campbell, Donald T. (1979). **Quasi Experimentation Design & Analysis Issues for Field Settings**. Boston: Houghton Mifflin.
- Duncan, C. (1991). **The Evolution of Public Management Concepts and Techniques for the 1990s**. London: The Macmillian Press Ltd.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ
การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
Application of the Three Buddhist Principles of Training (Tisikkhā)
for Sustainable Development

อุดมพร ชื่นไพบูลย์

Udomporn Jhanpaibul

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Faculty of Humanities, Ramkamheang University

E-mail: piboonup@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่มุ่งให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง เพื่อให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตมีทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของตน ในพระพุทธศาสนา การจะพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องพัฒนาตนเองทั้งร่างกาย จิตใจและปัญญา เพื่อปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทั้งมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง เหมาะสม สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไว้ได้ จึงสอนให้ปฏิบัติทางกายและจิตใจควบคู่กันไปตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งสรุปลงได้ในหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา และตรวจสอบผลการปฏิบัติด้วยภาวนา 4 อันประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกาย พัฒนาจิตใจ พัฒนาความรู้ความเข้าใจต่อตนเองและธรรมชาติให้สมบูรณ์พร้อม ซึ่งบุคคลทั่วไปสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนโดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อันเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ไตรสิกขา, ภาวนา 4, การพัฒนาที่ยั่งยืน, สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

Abstract

Sustainable development is an economic development which provides an approach to raise awareness on the environment, social and economic limitations, and to create equal opportunity for the future generations, According to Buddhism, Sustainable Development needs a hand-in-hand control of both physical and mental behaviors along with the Middle Path or Majjhimāpatipadā,

which could be classified in to the Three Buddhist Principles of Training or Tisikkhā, namely, Adhisīlasikkhā, Adhicittasikkhā and Adhipaṇṇāsikkhā. The training procedures based on these three principles are evaluated with the Four Buddhist Aspects of Self-development or Bhāvanā 4 that consists of Kāya-bhāvanā, Sila-bhāvanā, Citta-bhāvanā and Paṇṇā-bhāvanā, in order to develop physical and mental behaviors as well as perfect understanding oneself and nature. One should realize the true meaning of life and the nature of all with non-violence. That is the focus of sustainable development.

Keywords: Buddhism, Three Buddhist Principles of Training (Tisikkhā), Four Buddhist Aspects of Self-development (Bhāvanā 4), Sustainable Development, Natural Environment

1. บทนำ

ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา มีการนำคำว่า พัฒนา มาใช้กับวงการต่างๆ โดยเฉพาะในการสร้างความเจริญให้กับประเทศ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นด้านเศรษฐกิจหรือวัตถุเป็นสำคัญ แต่การพัฒนากลับทำให้คนยากจนลำบากขึ้น มนุษย์กระทำการรุนแรงต่อธรรมชาติมากขึ้น จึงมีการแสวงหาทางเลือกอื่นในการพัฒนาที่เรียกว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น โดยเชื่อว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนา จะทำให้คนยากจนในประเทศด้อยพัฒนา เคลื่อนย้ายจากการผลิตแบบยังชีพ ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นที่ทำกินไปสู่ภาคการผลิตอื่นที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจดีกว่า แต่ในความเป็นจริงการพัฒนาแบบอุตสาหกรรมนิยม ได้ทอดทิ้งผู้คนกลุ่มใหญ่ของสังคมให้ตกอยู่ในภาวะแห่งความยากจน ความทุกข์ยาก การแสวงหาความร่ำรวย ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย ทั้งปัญหาสังคม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเพื่อประโยชน์ส่วนตน จนถึงปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบ ความไม่เป็นธรรมในสังคม ทั้งนี้ เพราะสังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่ต้องแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ ประชาชนทั่วไปเป็นห่วงทั้งเรื่องการบริโภคและการสะสมทรัพย์ มองศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการปฏิบัติทางศาสนาว่าเป็นความล้าหลัง ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทวีความรุนแรงขึ้น จึงเป็นประเด็นน่าศึกษาว่าความเจริญจากการพัฒนาในมิติเดียว บนเงื่อนไขที่บกพร่องทางจริยธรรมและไร้สำนึกทางสังคม เป็นการพัฒนาให้เกิดความเจริญที่แท้จริงหรือทำให้เกิดปัญหา

2. ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม,

2535: 46) เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม (ซัฟพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 10) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือ สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ใน สิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้บริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถ นำมาเป็นอาหารได้ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สิ่งมีชีวิตบนพื้นดิน น้ำและดินจึงมี ประโยชน์ต่อการเกษตร ทำให้มนุษย์มีอาหารสำหรับบริโภคเพื่อการดำรงชีวิต เมื่อสัตว์และ มนุษย์ขับถ่าย รวมทั้งเมื่อพืช สัตว์ มนุษย์ตายลง จะถูกแบคทีเรียย่อยสลายเป็นธาตุอาหาร ให้กับพืชต่อไป ส่วนสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพจะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต เช่น ช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำลึกมาก ๆ ได้ เป็นต้น

สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม อาจปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมใหม่ หากปรับตัวไม่ได้ก็จะอพยพไปอาศัยอยู่ที่อื่น เช่น สัตว์น้ำบางชนิด เมื่อ สถานที่อาศัยและวางไข่ถูกทำลายก็จะอพยพไปอาศัยและวางไข่ที่อื่น มนุษย์เมื่อทำลายป่าเป็น ที่ทำกินจนเสื่อมโทรมก็จะอพยพไปบุกรุกทำลายป่าในที่แห่งอื่นต่อไป ทำให้สัตว์ที่อาศัยอยู่เดิม ในพื้นที่ป่าถูกเบียดเบียน เป็นต้น ขณะเดียวกัน สิ่งแวดล้อมก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำ ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมากเกินไป พืชจะลด จำนวนลงหรือทำให้เกิดการขาดแคลนอาหาร ทำให้สัตว์เกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้น สัตว์ที่อ่อนแอ กว่าตายไปหรือลดจำนวนลง ระบบนิเวศก็จะเข้าสู่ภาวะสมดุลอีก วนเวียนเรื่อยไป เป็นต้น

3. ผลกระทบของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี

ในขณะที่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ก็มี อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวให้ดีขึ้นหรือเลวลงได้ จากการใช้ประโยชน์ จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ในการผลิต วัตถุดิบหรือทรัพยากรจะเป็น องค์ประกอบที่เข้าสู่กระบวนการแปรรูป เมื่อมีการผลิตมากก็จะได้ผลผลิตมากขึ้น ตอบสนอง ความต้องการของมนุษย์ได้เพียงพอ และส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่จะมีการ ทำลายทรัพยากรในปริมาณสูง ประกอบกับการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเห็นแก่ตัว ไร้ระเบียบวินัย จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม มนุษย์ก็กลับเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบตัวให้เสื่อมโทรม และเกิดปัญหามลพิษตามมา

สภาวะแวดล้อมที่มีมลพิษจะมีผลต่อสุขภาพของมนุษย์ สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ การใช้ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรรมแผนใหม่ จะทำให้สารเคมีแพร่กระจายเข้าสู่ สิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดมลพิษทางดิน น้ำ และอากาศ สัตว์บางชนิดในระบบนิเวศจะสูญพันธุ์ ส่วนหนึ่งจะตกค้างสะสมอยู่ในผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค โรงงาน อุตสาหกรรมระบายของเสียจากกระบวนการผลิตไปสู่อากาศ พื้นดินและแหล่งน้ำใกล้เคียงโดย ไม่มีการบำบัด ทำให้เกิดดินเสีย น้ำเน่าเสีย มลพิษทางอากาศ มีผลต่อการอุปโภคบริโภค การใช้

สารเคมีทางการเกษตรและในครัวเรือน ทั้งขยะ เศษอาหาร สิ่งปฏิกูล วัตถุอันตราย วัตถุที่เป็นพิษ อุจจาระ ปัสสาวะ วัตถุย่อยสลายยากชนิดต่าง ๆ น้ำผงซักฟอก น้ำยาซักล้างลงในแหล่งน้ำ สารเคมีในน้ำยาหรือผงซักฟอกจะทำให้มีธาตุฟอสฟอรัสสะสมในแหล่งน้ำ เป็นอันตรายต่อสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำและผู้บริโภคสัตว์เหล่านั้น ทำให้สาหร่าย วัชพืชในแหล่งน้ำขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการทับถมของอินทรีย์วัตถุ ทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ปิดทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียท่วมขัง เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเศรษฐกิจที่บีบคั้นทำให้มีการแย่งแย่งเร่งผลิตสินค้าและบริการ เพื่อมุ่งหวังรายได้โดยไม่รักษาธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้น

การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญโดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีบทบาทอย่างมากต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เช่น ในด้านการแพทย์ ในด้านการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นมากมาย เช่น เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง ทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรธรรมชาติเร็วขึ้น ผลผลิตทางเทคโนโลยีต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วหมดสิ้นไปจำนวนมาก อำนวยความสะดวกจนทำให้มนุษย์ฟุ้งเฟ้อ ทำให้เกิดปัญหาประชากร เชื่อมโยงไปถึงการแข่งขันกันประกอบอาชีพ ปัญหาการว่างงาน สถานศึกษา สถานพยาบาลไม่เพียงพอ เกิดปัญหาสุขภาพ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ หากไม่ได้รับการแก้ไขก็อาจทำให้คนรุ่นต่อไปมีทรัพยากรไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการ

4. การพัฒนาที่ยั่งยืน

รายงานการศึกษาการพัฒนาและสภาวะแวดล้อมของโลก เรื่อง Our Common Future โดย Gro Harlem Brundtland จากการสัมมนาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environmental and Development) ของคณะกรรมการโลกแห่งองค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1987 ได้ให้ความหมายของ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษยชาติในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนหรือเบียดบังโอกาสในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษยชาติในอนาคต (จามรี เชียงทอง, 2549: 97, 137; ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 110) เพราะเมื่อใดก็ตามที่มีการตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน ก็จะต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่มากนักน้อยเสมอ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสูญเสียหรือหมดลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากคนในรุ่นปัจจุบันตอบสนองความต้องการของตนด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ้งเฟ้อ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรม ลดน้อยร่อยหรอลง ก็จะส่งผลกระทบต่ออนาคต ทำให้คนรุ่นต่อไป ในอนาคต มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของตนเองได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติในอัตราที่จะก่อให้เกิดการทดแทนได้ทันอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ต่อไปในอนาคต โดยคำนึงถึงความเสี่ยงภัยของสิ่งแวดล้อมและป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 111) โดยมีองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญที่เชื่อมโยงกัน 3 ประการ คือ

ด้านเศรษฐกิจ มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชากรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะต้องสามารถจัดความยากจน และเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร เพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม

ด้านสังคม มีการเปลี่ยนแปลงประชากรที่สอดคล้องและสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงของศักยภาพการผลิตของระบบนิเวศในภูมิภาคนั้นๆ ที่จะรองรับได้ ส่งเสริมและพัฒนาการนำของที่ใช้แล้วกลับมาผลิตซ้ำให้ใช้ประโยชน์ เหมาะสมกับความต้องการของสังคมและศักยภาพของวัสดุที่จะอำนวยความสะดวกได้

ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มีการบำรุงรักษาและมีอัตราการใช้ทรัพยากรอยู่ในขอบเขตการอำนวยความสะดวกให้ทรัพยากรที่ใช้นั้นคืนกลับสู่สภาพปกติได้ มีการพิทักษ์ และสงวนรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ในสภาพธรรมชาติไว้ให้ได้ เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศรวมทั้งมนุษย์ มีวิวัฒนาการร่วมกันมา การสูญหายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่ง อาจเป็นเหตุให้มีการสูญหายของสิ่งมีชีวิตอีกหลายชนิด กรณีที่ใช้ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป ควรเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ ชะลอการใช้ และพัฒนาเทคโนโลยีในการหาทรัพยากรอื่นมาทดแทน เพื่อให้คนรุ่นหลังไม่ขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

กลยุทธ์การพัฒนาในแนวนี้นี้ก็คือ การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการการพัฒนา และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ประหยัดพลังงาน ซึ่งเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศวิทยา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2557) แต่การพัฒนาในแนวทางนี้ สิ่งที่ต้องตระหนักก็คือ สังคมที่มีความเจริญทางวัตถุโดยขาดการพัฒนาจิตใจควบคู่กันอาจทำให้สังคมไม่มีความสุข เพราะจิตใจของมนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะเสพติดความเจริญทางวัตถุมากขึ้น โดยใช้ชีวิตบนการแก่งแย่งแข่งขัน ทำร้าย ทำลายมนุษย์ด้วยกันรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความอยากได้ อยากมีของตน ความสำเร็จจากการแก่งแย่งจะทำให้ผู้ที่เพลิดเพลินในความสำเร็จนั้นหลงเชื่อว่า นั่นคือวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่น่ายกย่อง รวมทั้งเป็นวิถีชีวิตที่ให้ความสุขความมั่นใจแก่ตนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทรัพย์เป็นสิ่งที่ต้องสะสมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะทรัพย์จะใช้ซื้อความสุขทุกอย่างได้ แต่พระพุทธศาสนาองความหลงเช่นนี้ว่าเป็นความเขลาทางปัญญา ในระดับของจิตใจ จิตจะยึดติดกับผลประโยชน์ทางวัตถุ และการยึดติดนั้นจะนำความทุกข์มาให้ เพราะทรัพย์อาจอำนวยความสะดวกและสร้างความยินดีให้ได้ในระยะ

หนึ่ง แต่ไม่ว่าจะสะสมทรัพย์ไว้มากมายมหาศาลเพียงใด ก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้เมื่อตายไป และหากไม่มีโอกาสใช้ประโยชน์จากทรัพย์นั้นก็ถือว่าไม่ใช่ทรัพย์ของตน

5. ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดา ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น มนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงเป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมนี้ เมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์กระทำสิ่งใดก็ย่อมมีผลไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง ส่งผลกระทบกับตนเองบ้าง ในขณะเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอก ก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งภายนอกเองบ้าง และส่งผลกระทบกับตัวมนุษย์บ้าง เป็นธรรมดา ดังนั้น หากมนุษย์มีระเบียบวินัย ควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีสติ รู้จักยั้งคิด ความหวาดหวั่น ความทุกข์ต่าง ๆ จากการกระทำของตนก็จะไม่เกิดขึ้นกับจิตใจ ทำให้จิตใจสงบ ซึ่งช่วยให้พัฒนาปัญญาได้มากขึ้น เมื่อบุคคลซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคมมีความประพฤติปฏิบัติที่เป็นปกติแล้ว สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมย่อมมีความเป็นปกติด้วย การจะพัฒนาสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ จึงต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาตนเอง เพื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

6. การพัฒนาตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา ชีวิตประกอบด้วยขันธ 5 (วิ.ม. 4/20/24-26, ส.ช. 17/95/59) ธาตุ 6 (ม.อุ. 14/684/689/436-440) หรือรูปกับนาม หรือกายกับจิต ทำงานประสานเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง หากองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งบกพร่อง เสียหาย ใช้การได้ไม่ดีพอ ก็จะส่งผลกระทบไปยังองค์ประกอบอีกอย่าง หากขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไป ความเป็นสิ่งมีชีวิตจะสิ้นสุดลงทันที (อุตมพร ชื่นไพบูลย์, 2556:9-70) ในการพัฒนาตนจึงต้องพัฒนาด้านกายและด้านจิตใจควบคู่กันอย่างพอดีตามหลัก มัชฌิมาปฎิปปทา หรือหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสรุปลงได้ในหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งไม่ใช่หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ วิมุตติ เท่านั้น แต่เป็นวิถีปฏิบัติเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมทางกายให้ถูกต้อง พัฒนาจิตใจให้มีความสงบมั่นคง พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็นให้สมบูรณ์พร้อม ทำให้เป็น

การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ มีความเป็นอยู่อย่างมีคุณภาพสำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ การพัฒนาชีวิตจึงต้องพัฒนาองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต 3 ด้าน คือ

ด้านการแสดงออกทางพฤติกรรม เพราะในการดำเนินชีวิต บุคคลต้องใช้ช่องทางรับรู้และเสพความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แสดงออกทางกาย วาจา เพื่อติดต่อ

สัมพันธ์กับโลก อันได้แก่สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ คือ ธรรมชาติ รวมทั้งเทคโนโลยี

ด้านจิตใจ เพราะในการแสดงออกทางกายและวาจา เพื่อติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะมีจิตใจและองค์ประกอบของจิต คือ เจตนาเข้ามาเกี่ยวข้อง พร้อมทั้งมีความรู้สึก สุข ทุกข์ สบาย ไม่สบาย และปฏิกิริยาต่อเนื่องจากสุขหรือทุกข์นั้น เช่น ชอบใจ ไม่ชอบใจ อยากได้ อยากไม่ได้ เป็นต้น

ด้านปัญญา เพราะในการแสดงออกทางกาย วาจา ตามภาวะและคุณสมบัติของจิต ทุกครั้งจะมีองค์ประกอบอีกด้านหนึ่งของชีวิต เช่น ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อถือเป็นต้น เข้ามามีบทบาทด้วย มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นเพียงใด มีความเชื่อ ทศณคติ ความเชื่อถือ ความเข้าใจอย่างไรรู้จักแสดงออกตามแนวคิด ค่านิยม ความเข้าใจอย่างนั้น ทำให้ชอบใจ ไม่ชอบใจ มีสุข มีทุกข์เกิดขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 348-349)

องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต 3 ด้านนี้ จะทำงานประสานกัน และเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน คือ พฤติกรรมทางกาย วาจา จะขึ้นกับเจตนา ภาวะและคุณสมบัติของจิตใจ และภายในขอบเขตของปัญญา ทำนองเดียวกัน ความต้องการของจิตใจและเจตนา ซึ่งถูกกำหนดหรือปรับเปลี่ยนโดยความเชื่อถือ ความคิดเห็น และความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ที่เพิ่มขึ้นหรือเปลี่ยนไป ต้องอาศัยพฤติกรรมทางกาย วาจา แสดงออก ส่วนความรู้ ความเข้าใจ ทศณคติ ความคิดเห็น ความเชื่อถือจะทำหน้าที่และพัฒนาได้เพียงใด ก็ต้องอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย อาศัยการเคลื่อนไหว อาศัยวาจาโต้ตอบโต้ถาม อาศัยภาวะและคุณสมบัติของจิตใจ เช่น ความสนใจ ความใส่ใจ ความขยัน อดทน ความรอบคอบ มีสติ ความมีจิตใจเข้มแข็ง ความมีใจสงบ แน่วแน่ เป็นต้น การฝึกฝนศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตจึงแยกเป็น 3 ส่วน เรียกว่า ศึกษา 3 หรือ ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกายให้ถูกต้องเรียบร้อยงดงาม พัฒนาจิตใจให้มีความสงบ มั่นคง พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็นให้สมบูรณ์พร้อม ประสานสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว อันจะเป็นการพัฒนาชีวิตอย่างมีบูรณาการและเป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

7. หลักไตรสิกขาตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

ในพระไตรปิฎก กล่าวถึง สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา ว่า “ธรรม มีประเภทละ 3... พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมี 3 ประเภทเป็นไฉน ... สิกขา 3 อย่าง 1. อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) 2. อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) 3. อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง)” (ที.ปา., 11/228/227-232) และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า “ไตรสิกขาเป็นหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บุคคลลวงพ้นจากอภาย กามธาตุ และภพทั้งปวงด้วยแนวปฏิบัติสายกลาง ... มีศีลที่เป็นปฏิบัติต่อกิเลสทางการลวงละเมิดทาง

กาย วาจา สมาธิที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มมรจิตใจ และปัญญาที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลส ที่ชุกซ่อนอยู่ในจิต เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอรหันต์” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554: 4, 9-12)

ไตรสิกขา จึงหมายถึง ข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติสำหรับฝึกฝนอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองตามขั้นตอน 3 ประการ คือ

1. อธิศีลสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ด้วยความเกื้อกูล ไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 308)

ศีล จำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ อาคาริยวินัย ได้แก่ ศีล 5 ศีล 8 หรืออุโบสถศีลและ อนาคาริยวินัย ได้แก่ ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ และศีล 331 สำหรับภิกษุณี โดยในการฝึกฝนศึกษาขั้นศีลให้บริสุทธิ์ต้องปฏิบัติตามหลักปาริสุทธิศีล ซึ่งประกอบด้วย

ปาฏิโมกขสังวรศีล ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ หมายถึง เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ทั้งทางกายและทางวาจาโดยถือเป็นวินัยในการอยู่ร่วมกันเพื่อจัดระเบียบให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย

อินทริยสังวรศีล ความสำรวมอินทริย์ หมายถึง การรู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ อย่างมีสติ ไม่ให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำ เพื่อให้ตั้งมั่นอยู่ในปาฏิโมกขสังวรศีลได้

อาชีวนปาริสุทธิศีล การเลี้ยงชีวิตตนเองในทางที่ชอบ หมายถึง การประกอบอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรม เบียดเบียน ก่อเวรภัย ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง ผู้อื่น สังคม รวมถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ปัจฉยสันนิสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับปัจฉย 4 หมายถึง การเสพบริโภคอาหาร ใช้สอยเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตามคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น เพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ มีสุขภาพแข็งแรง ปกปิดอวัยวะที่ควรละอาย ป้องกันความร้อน ความหนาวลม แดด ฝน ยุงและแมลงต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 123-124)

การปฏิบัติตามศีลครบทั้ง 4 ด้านนี้ จะส่งผลแก่ผู้ปฏิบัติมากมาย นอกจากสามารถควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติแล้ว ยังไม่ต้องหวาดหวั่นต่อผลของการกระทำของตน ทำให้จิตใจสงบ ชำระจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ ทำให้เกิดสุข เป็นฐานให้เกิดสมาธิ และเข้าถึงนิพพานได้

2. อธิจิตสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 307) การฝึกจิตให้มีสมาธิมี 2 วิธี คือ การเจริญสมถกรรมฐาน หรือ สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิต

ให้เกิดความสงบหรือเกิดสมาธิ โดยให้จิตยึดเกาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ หรือกำหนดจิตให้ระลึกถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่มีเรื่องอื่นแทรกเข้ามา และการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือ วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญา ความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้เท่าทันปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยไม่ปรุงแต่งยึดติดถือมั่นด้วยอำนาจของอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 63-66)

3. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและกองทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 308) ปัญญามี 2 ระดับ คือ โลกียปัญญา ปัญญาทางโลกของปุถุชนทั่วไป เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีความเจริญก้าวหน้า และ โลกุตระปัญญา ปัญญาของอริยชนที่รู้ยิ่งเห็นจริง เกิดจากการฝึกอบรมอย่างยิ่งยวดจนสามารถขัดเกลากิเลส ตัณหา ความเห็นผิดได้ (อภิ.วิ., 35/796/420-422) การพัฒนาปัญญาจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. การฝึกฝนอบรมปัญญาตามแนวโลกียปัญญา คือ การคิดพิจารณาอย่างเป็นระบบด้วยโยนิโสมนสิการ จนถึงพร้อมด้วยศรัทธา เกิดความเลื่อมใส มั่นใจในหลักธรรม โดยเฉพาะ เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถึงพร้อมด้วยศีล รักษาศีลให้บริสุทธิ์ เว้นขาดจากการประพฤติที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ รู้จักเสียสละความสุขสบายและผลประโยชน์ที่ตนควรจะได้รับให้แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยไม่เห็นแก่ตัว ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ มีความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงที่สามารถเปลี่ยนมุมมอง ทศนคติ การแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นไปเพื่อความสุขทั้งในปัจจุบันและภavn

ข. การฝึกฝนอบรมปัญญาตามแนวโลกุตระปัญญา คือ การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนรู้แจ้งในไตรลักษณ์ เห็นสภาวะธรรมอันเนื่องมาจากขั้น 5 ที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิต ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ต่างอิงอาศัยกันเกิดขึ้น เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ย่อมตั้งอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วเสื่อมสลายดับไป รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ ทำให้จิตเข้มแข็ง ผ่องใส พัฒนาไปสู่สัมมาวิมุตติ บรรลุโสดาบันหรือ อริยผลได้ทุกขั้นจนถึงอรหัตผล

ในการฝึกฝนศึกษาตามหลักไตรสิกขา ต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างสัมมาทิฐิจากการแนะนำชักจูงของกัลยาณมิตร แล้วจึงฝึกฝนศึกษาด้วยการรักษาศีลเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจาให้ถูกต้อง ประกอบอาชีพที่สุจริต บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 เครื่องเสริมความสะดวกสบาย เทคโนโลยีต่างๆ ตามคุณค่าที่แท้จริง ทำให้สามารถพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพ คุณภาพ และสุขภาพที่ดีได้ ส่งผลให้สามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้สมบูรณ์พร้อม จนถึงขั้นเท่าทันความจริงของสังขาร สามารถวางใจต่อสิ่งทั้งหลายได้

การตรวจสอบประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขาด้วยภาวนา 4

ในการฝึกฝนศึกษา สิกขา 3 ด้านจะทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างครบเต็มที่ เมื่อแสดงออกมาสัมพันธ์กับภายนอกก็จะมี 3 ด้านเช่นกัน คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จิตใจ และความรู้ความเข้าใจในระดับใดระดับหนึ่ง โดยศีลจะครอบคลุมความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางกายภาพหรือวัตถุ และเพื่อนมนุษย์ในสังคม เมื่อปฏิบัติหรือฝึกฝนตามหลักไตรสิกขาแล้วจึงเกิดผลเป็นการพัฒนาชีวิตใน 4 ด้าน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 371-374) คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งถือเป็นระบบตรวจสอบความสำเร็จในการฝึกฝนศึกษาพัฒนาตน เพื่อเป็นตัวบ่งชี้ว่าการฝึกฝนศึกษาตามหลักไตรสิกขาได้ผลเพียงใด ผู้ฝึกฝนศึกษาได้รับการพัฒนาครบถ้วนทั้ง 3 ด้านหรือไม่ มีจุดใดบกพร่องต้องปรับปรุง แก้ไข หรือไม่ อย่างไร

กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 70) โดยนัยนี้ กายภาวนา จึงใช้วัดผลในด้านลักษณะภายนอก คือ มีความประพฤติทางกายงดงาม มีสติ พึงเป็น ดูเป็น เลี้ยงชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีให้ได้ผลเต็มตามคุณค่า ปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในทางที่เป็นคุณ เสพสิ่งที้นำมาบริโภคใช้สอยโดยไม่ให้เกิดโทษ รู้จักควบคุมตนเองให้มีความพอประมาณ

ศีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 70) โดยนัยนี้ ศีลภาวนา จึงนำมาใช้วัดผลในด้านความสัมพันธ์กับสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเกื้อกูล สุภาพอ่อนหวาน มีความซื่อสัตย์จริงใจ ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่หลอกลวงคดโกง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมด้านกายภาวนาและศีลภาวนาสามารถนำมาประเมินผลการฝึกฝนอบรมขั้นอนิสิลสิกขาได้ เช่น เมื่อฝึกอบรมแล้วมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ที่ต่างพร้อย บิดเบียน ล่วงละเมิดศีล เพราะเห็นแก่ประโยชน์ทางโลก ลาภ ยศ สรรเสริญ เกียรติยศ ชื่อเสียง ญาติมิตร ร่างกายและชีวิตของตนเองหรือไม่ (ขุ.ปฎิ., 31/87/62) เมื่อพบว่ายังกพร่อง กระทำสิ่งที่ล่วงละเมิดศีลแล้ว ได้มีการพิจารณาตนเอง เพื่อสำรวจมรรวังต่อไปให้งขึ้นหรือไม่ (ม.ม., 12/461-466/497-500) เป็นต้น

จิตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญองกามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตทนมัสมาธิ สดชื่นเบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 70) โดยนัยนี้ จิตภาวนา จึงใช้วัดผลในด้านความมีใจเป็นอิสระและมีความสุข โดยประเมินจากการ

รู้จักจัดระเบียบอารมณ์ของตนให้มีสุขภาพจิตที่ดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน มีความเข้มแข็ง มั่นคงทางอารมณ์ คุณธรรมมีความสมบูรณ์เจริญงอกงามขึ้น ซึ่งสังเกตได้จากสภาพจิตว่าจิตไม่เกิดความคิดที่จะทำความชั่วเลย หรือเมื่อจิตถูกกิเลสกลุ่มรุม สามารถข่มกิเลสไว้ได้จึงไม่ล่วงละเมิดศีล หรือพ่ายแพ้ต่อกิเลสจึงล่วงละเมิดศีล (ที.สี.อ., 4/453-454) เมื่อบุคคลมีความเห็นถูกต้อง คิดถูกต้อง จึงแสดงออกทางกาย วาจา ภายใต้อารมณ์เห็นความคิดที่ถูกต้องนั้น

ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 70) โดยนัยนี้ ปัญญาภาวนา จึงใช้วัดผลด้านความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่หวั่นไหวไปตามความชอบใจ ไม่ชอบใจ มีลักษณะเป็นนายของความคิด สังเกตได้จากการมีศรัทธาและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัยอย่างมีเหตุผลและถูกต้อง ความสามารถในการวิเคราะห์บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ อย่างรู้เท่าทันโลกและชีวิต รับฟังความคิดเห็น คำวิจารณ์ ตีชม จากครู อาจารย์ ญาติ มิตร บุคคลทั่วไป เพื่อแก้ไขปรับปรุงตนอย่างต่อเนื่อง รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผล และการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม มีความเห็นชอบที่จะดำเนินชีวิตโดยไม่ถูกตัณหาชักพาไปในทางที่ชั่วได้หรือไม่ รู้จักพิจารณาคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม คำนึงถึงประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์สูงสุดหรือไม่ มีความดำรงชอบที่จะพึ่งตนเองได้อย่างเป็นอิสระโดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมหรือไม่ เป็นต้น

การฝึกฝนศึกษาทั้ง 3 ด้านคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นการฝึกฝนศึกษาและปฏิบัติที่มุ่งฝึกคนให้ใช้องค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ ปัญญา ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีวิถีดำเนินชีวิตที่ดีงาม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างสงบสุข คุณสมบัติของผู้ได้รับการฝึกศึกษาหรือพัฒนาตามหลักไตรสิกขาแล้วจะสะท้อนออกมาทางกาย ศีล (สังคัม) จิตใจ (อารมณ์) และปัญญา ว่าเป็นผู้ที่พัฒนาแล้วมากน้อยเพียงใด ดำเนินมาถูกทางหรือไม่ ต้องปรับปรุงในด้านใดบ้าง โดยจะปรากฏให้เห็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ วิธีคิด วิถีชีวิตให้สอดคล้องกับความจริงมากขึ้น ทั้งการแสวงหาและการใช้สอยปัจจัย 4 การมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และผู้อื่นในสังคม การกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ของชีวิตและโลก (อุดมพร ชื่นไพบุลย์, 2557: 79)

8. การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักไตรสิกขา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชีวิตได้อย่างกว้างขวางและลุ่มลึก บุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพ บทบาท หน้าที่ทางสังคมอย่างไร จึงสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้เป็นหลักปรับวิธีคิด บริหารจัดการชีวิต เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

พัฒนาตนเอง เพื่อปกป้องธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ โดยเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อม เจริญสมาธิ และพัฒนาปัญญา ให้เหมาะสมกับตน ทั้งทำตามลำพังและรวมกลุ่มให้เป็น กุศล จริยา สัมมาปฏิบัติ คือ

ในการฝึกฝนศึกษาชั้นอนิสลสิกขา บุคคลทั่วไปสามารถนำหลักปาริสุทธิศีลมา ปฏิบัติได้ดังนี้

1. ปาฏิโมกขสังวรศีล การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ด้วยการนำศีล 5 หรือ ศีล 8 มาเป็นพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมให้ถูกต้อง เหมาะสม ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย โดยไม่ว่าจะรักษาศีลประเภทใดก็ตาม ต้องสมาทานรับเอาศีลประเภทนั้นมาปฏิบัติ หรืออาจตั้ง เจตนารักษาศีลเป็นข้อๆ ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ แล้วรักษาศีลข้อนั้น ๆ ให้แน่นแน หากเกิด เหตุที่ทำให้รักษาศีลข้อหนึ่งข้อใดไม่ได้ ศีลข้ออื่นที่รักษาได้ก็จะยังคงอยู่ สวดมนต์ ไหว้พระทั้ง ตื่นนอนและก่อนนอน เพื่อสร้างศรัทธา สังสมบุญ บำบัดโรค สะเดาะเคราะห์ ต่ออายุให้กับตนเอง ใส่บาตรพระเป็นประจำทุกวัน ไปวัดในวันอุโบสถศีลเพื่อรักษาศีล ฟังธรรม อนุโมทนาส่วนกุศลที่ได้รับรักษาศีล ฟังธรรม ทำความดีให้แก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อมี โอกาสควรทำบุญ ให้ทาน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามกำลังของตน

2. อินทริยสังวรศีล การจัดระเบียบกาย วาจา ด้วยการควบคุมการใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้สัมพันธ์กับบุคคล ชุมชน สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม รู้จักใช้เครื่องมือ การติดต่อสื่อสาร อิเล็กทรอนิกส์ เลือกดู ฟัง ลิ้มรส สัมผัส อย่างมีสติ ไม่ลุ่มหลง ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่แสวงหาความสะดักสะบวยใส่ตัวจนเคยชิน โดยปรับ พฤติกรรมบางอย่าง เช่น ไม่เสพติดเทคโนโลยี ทั้งโทรศัพท์มือถือและคอมพิวเตอร์ ไม่เปลี่ยน ของที่ใช้อยู่เดิมให้เป็นรุ่นใหม่ มีฟังก์ชันการใช้งานหรูหรา เพื่อให้ทัดเทียมหรือเหนือกว่าผู้อื่น โดยไม่มีความจำเป็นกับตนเอง เดินขึ้นลงบันไดระหว่างชั้นแทนการใช้ลิฟต์ เพื่อประหยัด พลังงาน หลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติก เป็นต้น

3. อาชีวะปาริสุทธิศีล การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม ประเพณี วัฒนธรรม กฎหมาย เพื่อให้ ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ในการ เกษตรกรรม ควรหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในรูปของปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช สารฆ่ารา แต่ควร ใช้สารที่สกัดจากธรรมชาติแทน เช่น สารสกัดจากเมล็ดสะเดา เป็นต้น ผู้ประกอบการโรงงาน อุตสาหกรรมควรตรวจเช็คเครื่องจักรให้มีสภาพดีอยู่เสมอ ไม่ใช่เชื่อเพลิงที่สร้างก๊าซพิษ ฝุ่น ละอองและสารพิษต่าง ๆ หรือแสวงหาแหล่งพลังงานชนิดอื่นที่สะอาดกว่า มีผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมน้อยกว่ามาทดแทน กำจัดก๊าซพิษจากเครื่องยนต์ทุกชนิดก่อนปล่อยสู่บรรยากาศ บำบัดของเสียที่เหลือจากกระบวนการผลิต ก่อนจะระบายของเสียลงสู่พื้นดินและแหล่งน้ำ หรือ มีระบบบำบัดน้ำเสียที่ถูกต้องเพื่อนำน้ำกลับมาใช้ซ้ำ ผู้ประกอบอาชีพประมงไม่ควรใช้ระเบิด สารพิษ ไฟฟ้าช็อตในการจับสัตว์น้ำ เพราะจะทำให้สัตว์น้ำทุกขนาด ทุกวัยตายและสูญพันธุ์ไป

ในที่สุด เป็นต้น หากทำการค้า ก็ไม่ค้าขายอาวุธ เครื่องประหาร ไม่ค้าขายมนุษย์ ไม่ค้าขายสัตว์ มีชีวิตให้ผู้อื่นเอาไปฆ่า ไม่ค้าขายสุรา สารเสพติด ไม่ค้าขายยาพิษหรือสารที่เป็นอันตรายต่อชีวิต มนุษย์และสัตว์ รวมทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

4. ปัจจัยสันนิสิตสี่ การจัดระเบียบการใช้สอยปัจจัย 4 เพื่ออยู่อย่างพึ่งตนเองเป็นหลัก ด้วยการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ พอดีกับความต้องการของร่างกาย ไม่เห็นแก่ความเอร็ดอร่อย สวยงาม จัดระเบียบการใช้จ่าย ใช้สอยปัจจัยเครื่องอาศัยเท่าที่จำเป็น ตามมีตามได้ ใช้เครื่องแต่งกาย เครื่องอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีอย่างประหยัด ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ใช่สิ่งเสพติด ที่อยู่อาศัยเหมาะสม มั่นคง สะอาด ปลอดภัย รู้จักพอเพียงและอดทนเมื่อต้องตกอยู่ในภาวะลำบากขาดแคลน รู้จักบริหารเวลา ควบคุมจิต ควบคุมการอารมณ์ ดูแลสุขภาพ สุขอนามัย ใช้ยารักษาโรคที่ถูกต้องกับโรคในปริมาณที่ถูกต้อง เพื่อให้มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง เป็นโรคน้อย อายุยืน เช่น ผลิตเพื่อบริโภค เหลือแล้วจึงนำไปจำหน่าย ใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า ประหยัดและมีประสิทธิภาพ มีผลกระทบต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ลดการสูญเสียพลังงานทุกจุดทุกขั้นตอน เช่น ปิดไฟฟ้า พัดลม เมื่อไม่มีผู้ใช้ ปิดเครื่องปรับอากาศก่อนเลิกใช้งาน 30 นาที ไม่ใช่เครื่องใช้ไฟฟ้าหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน เป็นต้น ตรวจสอบการรั่วไหลเพื่อลดการสูญเสีย เช่น การรั่วของท่อน้ำประปา การรั่วซึมของก๊าซหุงต้ม เป็นต้น เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน เช่น ติดตั้งบานประตู หน้าต่าง ช่องลมให้ตรงกับทิศทางของลม และแสงสว่าง ปลุกต้นไม้บังแดดด้านที่แดดส่องถึง เพื่อลดการใช้เครื่องปรับอากาศ พัดลม ใช้หลอดไฟฟ้า ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศชนิดประหยัดพลังงานไฟฟ้า เป็นต้น ไม่ต้องเสียค่าจ้างในงานทุกอย่าง บางอย่างทำเองได้ ควรทำด้วยตนเอง ในการซื้อสินค้า ต้องรู้จักคิด วางแผนก่อนซื้อ ไม่ซื้ออาหารมาเก็บไว้ในตู้เย็นนานเกินไป จนอาหารหมดอายุหรือเน่าเสีย ใช้น้ำด้วยความประหยัด ไม่ล้าง ทำความสะอาดบ้านเรือน ซักล้างในแหล่งน้ำ ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร และในครัวเรือน ไม่ถ่ายเทของเสีย สิ่งปฏิกูล อุจจาระ ปัสสาวะ พลาสติก โฟม เศษอาหาร แก้ว มูลสัตว์ ซากสัตว์ วัตถุอันตราย วัตถุที่เป็นพิษ มีฤทธิ์กัดกร่อน ระเบิดได้ง่าย วัตถุย่อยสลาย ยากลงสู่แหล่งน้ำ ลดการใช้ (Reduce) สิ่งของที่จะเป็นมูลฝอยและวัสดุที่ย่อยสลายยากให้น้อยลง นำวัสดุที่ใช้แล้วแต่ยังมีบางส่วนที่ยังใช้ได้กลับมาใช้ใหม่ (Reuse) เช่น นำกระดาษที่พิมพ์หน้าเดียวแล้วมาใช้พิมพ์อีกครั้ง เป็นต้น และนำมาผลิตซ้ำ (Recycle) หมุนเวียนหรือนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วมาผลิตซ้ำ ให้เป็นสิ่งที่เหมือนเดิมหรือต่างไปจากเดิม

ในการฝึกฝนศึกษาชั้นอธิจิตสิกขา บุคคลทั่วไปสามารถควบคุมจิตด้วยการเจริญสมณะและวิปัสสนา เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี คือ มีพรหมวิหารธรรม มีความสุภาพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู ละอายต่อการทำชั่ว เกรงกลัวต่อบาป จิตมีสมรรถภาพดี คือ จิตมีความเข้มแข็ง มั่นคง มีความเพียรพยายาม มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ และจิตมีสุขภาพดี คือ มีความสงบเย็น สดชื่นผ่องใส ปราโมทย์ ร่าเริงเบิกบานใจ มองโลกในแง่ดี มีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ โดยสามารถนำหลักกว้าง ๆ มาเป็นแนวทางในการฝึกฝนอบรมดังนี้

1. การเจริญสมาธิตามวิธีธรรมชาติ เป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิโดยมีศีลเป็นฐานรองรับ (ที.ป., 11/302/254, อภ.ปญจ., 22/26/25) บุคคลทั่วไปสามารถปฏิบัติได้ด้วยการมีความประพฤติที่สุจริต เมื่อนึกถึงความประพฤติที่ถูกต้องของตนก็จะเกิดความปลาบปล้ำใจมีความสุข ส่งผลให้จิตเป็นสมาธิได้

2. การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท เป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (ที.ม., 10/200/243, ที.ปา.11/50/75, อภ.วิ. 35/505/292) บุคคลทั่วไปจึงสามารถนำงานหรือกิจกรรมที่ต้งาม เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมาทำได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน ในทุ่งนา หรือสถานที่อื่นใด พร้อมกันนั้นก็ตรวจสอบงานหรือกิจกรรมที่กำลังทำอย่างมีเหตุผล ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตามเหตุปัจจัย

3. การเจริญสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ หรือการเจริญสมาธิอย่างสามัญ เป็นวิธีปฏิบัติโดยใช้สติตั้งและกมฺจิตไว้กับอารมณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 36-37) บุคคลทั่วไปจึงสามารถนำวิธีของสติปฐฐานมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการใช้สติควบคุมจิตไว้กับงานหรือกิจกรรมที่กำลังทำอยู่ การมีสติ ไม่ประมาท จะทำให้การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ไม่ผิดพลาด ไม่เกิดอุบัติเหตุ เช่น ทำงาน ทำสวน ล้างจาน ทำความสะอาดบ้าน ก็ใช้สติควบคุมในการกระทำ เป็นต้น

4. การเจริญสมาธิอย่างมีแบบแผน เป็นวิธีปฏิบัติโดยให้จิตกำหนดในสิ่งที่ชักนำให้เกิดสมาธิ (มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, 2554: 14-15) วิธีที่เหมาะสมกับบุคคลทั่วไปคือ อานาปานสติ เพราะปฏิบัติง่าย ไม่ต้องใช้อุปกรณ์ จึงสามารถปฏิบัติได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

บุคคลทั่วไปสามารถฝึกฝนศึกษาชั้นอธิปัญญาศึกษาในระดับโลกียปัญญาได้ ด้วยการตั้งใจศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตรผู้มีความรู้ ผู้ทรงธรรม เพื่อให้เกิด วิจารณีย พิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ รู้จักเหตุ รู้จักผล เชื่อมโยงไปสู่การรู้จักชุมชน รู้จักบุคคล รู้จักประมาณ รู้จักเวลาที่เหมาะสม รู้จักเลือกรับเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์เข้ามาในชีวิต เพื่อให้สามารถนำความรู้ สิ่งที่เป็นประโยชน์มาพัฒนาชีวิต มีความสุขได้ง่าย โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุมากเกินไป สามารถป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วตามหลักเหตุผลได้ตรงจุด ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง ปรับตัวให้ดำเนินชีวิตอยู่กับปัญหาบางอย่างที่แก้ไขไม่ได้อย่างปกติและมีความสุข ฟื้นฟูและพัฒนาตนให้มีทัศนคติและแนวประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนและมีจิตสำนึกห่วงใย สภาพแวดล้อม สอดส่องดูแลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในขอบเขตจำกัด ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ปรับปรุงพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายไปแล้ว เรียนรู้วิธีสงวนและรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ดูแลรักษาทรัพยากรที่หายากหรือมีน้อยให้อยู่ในสภาวะที่มากพอเสียก่อนแล้วจึงใช้ทรัพยากรนั้น ๆ เช่น ไม่นำพรรณไม้ในป่ามาปลูกในบ้าน การสร้างบ้านด้วยไม้สัก ควรใช้ต้นสักที่ปลูกเพื่อการค้า เป็นต้น เลิกใช้สิ่งที่ไม่จำเป็นหรือมีแนวโน้มที่จะเกิดการสูญเปล่าขึ้น เพื่อประหยัดทรัพยากรให้ใช้ได้ตลอดไป โดยตระหนักว่าทรัพยากรแต่ละ

อย่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน ทรัพยากรอย่างหนึ่งย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรอย่างอื่นเป็นลูกโซ่เสมอ เช่น การนำไม้ในป่ามาใช้มากจะทำให้ น้ำท่วม ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดความแห้งแล้ง สัตว์ป่าล้มตายเพราะขาดแหล่งอาหาร เป็นต้น ให้ความช่วยเหลือธรรมชาติ ด้วยการอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ เช่น ปลูกป่า สงวนพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

ในระดับโลกtrupปัญญา บุคคลทั่วไปสามารถปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ รู้เท่าทันธรรมชาติ เห็นชีวิตซึ่งประกอบด้วย ขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ปราศจากตัวตนที่แท้จริงให้ยึดติดถือมั่น รู้แจ้งในอริยสัจ 4 รู้เท่าทันโลกธรรม 8 ไม่มัวเมาในทรัพย์สมบัติและชีวิต เมื่อประสบกับความไม่สมหวัง พลัดพราก ก็ทำใจสงบระงับได้ง่าย ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

เมื่อฝึกฝนศึกษาตามหลักไตรสิกขาแล้ว สามารถตรวจสอบและประเมินตนเอง เพื่อพิจารณาว่าพฤติกรรมใดควรปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมใดควรพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการพิจารณาการกระทำทุกอย่าง การดำเนินชีวิตในแต่ละวันหรือในรอบปีที่ผ่านมาว่า สามารถควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้ถูกต้องได้หรือไม่ ใช้ปัญญานำความผันผวนปรวนแปรมาทำประโยชน์ให้แก่ชีวิต จิตใจ การงานได้หรือไม่ กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องหรือไม่ ชีวิตมีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมหรือไม่ เมื่อพบข้อบกพร่องผิดพลาดก็ใช้เป็นบทเรียน บทเสริมในการแก้ไข ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถเริ่มต้นทำได้ทุกวันโดยไม่ต้องรอฤกษ์ยาม หากมีปัญหาชัดเจนถึงสังขาร จิตใจก็จะเป็ นอิสระ ไม่หวั่นไหว ไม่ผิดหวังโศกเศร้า ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาโดยมองที่เหตุปัจจัย ซึ่งเป็นคุณภาพสูงสุดของชีวิต

9. สรุป

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในกระบวนการผลิตอย่าง รมัดระวัง เพื่อให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตมีทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอต่อการตอบสนองความ ต้องการของตน ในการพัฒนาชีวิต พระพุทธศาสนาสอนให้พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาเพื่อ พัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาให้มีความเห็น ทศนคติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ส่งผลให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ไม่เบียดเบียน ทำลาย ในระดับสูงขึ้นไป สามารถทำให้จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ บุคคลทั่วไปสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยตื่นนอนตอนเช้าควร สมาทานศีล สวดมนต์ ใส่บาตร เลือกรับรู้ข่าวสาร รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ สำรวม อินทรีย์เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ก่อนนอน สวดมนต์ นั่งสมาธิ ทำ จิตใจให้สงบ อนุโมทนาส่วนกุศลที่ได้รับกาศิล พังธรรม ทำความดีให้แก่ตนเองและผู้อื่น ใน

ระหว่างวัน สามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมได้ทุกอย่าง โดยในขณะที่กำลังมือทำ ใจก็ทำด้วยสติ พร้อมกับใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องไม่เบียดเบียน ทำลายตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนทั้งด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สยามมกุฎราชวิทยาลัย. เทปบันทึก เล่มที่ 4, 10, 11, 12, 14, 17, 22, 31, 35, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สยามมกุฎราชวิทยาลัย. เทปบันทึก เล่มที่ 4, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. วิสุมิธรรมแปล ภาค 1 ตอน 1. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. วิสุมิธรรมแปล ภาค 1 ตอน 2. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.
- จามรี เชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2549.
- ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- _____. พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). สภาธรรม: ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2553.
- _____. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2551.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. การพัฒนาที่ยั่งยืน. <http://www.stou.ac.th/stouonline>, 2557.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2535.

- อุดมพร ชื่นไพบูลย์. “ความตายในมิติพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎี
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.
- _____. “การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อความสมดุลในชีวิตสำหรับผู้สูงวัย”. รายงานการ
วิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2557.

วิเคราะห์พันธุวิศวกรรมโคลนนิ่งกับความเป็นมนุษย์
ตามมุมมองพระพุทธศาสนา
Analysis of Cloning of Genetic Engineering
and Human Beings from the Perspective of Buddhism

พระวิมาน คมภิรปญโญ

Phra Vimarn Khambhirapanno

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubonrajathani Campus

สราวุฒย์ วิจิตรปัญญา

Srawut Vicitrapanya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Porkhunphameang College

E-mail: payfa2560@hotmail.com

บทคัดย่อ

การโคลนนิ่งเป็นกระบวนการสืบพันธุ์อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาศัยการเลียนแบบชีวพันธุกรรมตามธรรมชาติ เพื่อสร้างตัวอ่อนที่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนมนุษย์ต้นแบบ ทำให้ได้มนุษย์ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนต้นแบบ โดยประกอบด้วยขั้น 5 เหมือนมนุษย์ทั่วไป ซึ่งเป็นเพียงกระบวนการเกิด แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับกระบวนการดำเนินชีวิต เพราะเห็นว่ามนุษย์ไม่ว่าจะมาจากแหล่งใดก็สามารถพัฒนาทางด้านกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมได้ แม้ว่าการโคลนนิ่งจะสามารถกำหนดพันธุกรรมได้ แต่ก็ไม่สามารถกำหนดพฤติกรรมล่วงหน้าได้ ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าความเป็นมนุษย์วัดกันที่การมีจิตใจสูง มีคุณธรรม และมีพื้นฐานทางจริยธรรมด้วยศีล 5

คำสำคัญ: พันธุวิศวกรรม, โคลนนิ่ง, มนุษย์

Abstract

Cloning is another reproductive process, which relies mimics natural biological gene to create a human-like embryo, make a human with a physical appearance like a prototype. Cloning being has consisted with five groups of personality like a human being. This is just a birth process. The Buddhism

emphasizes on the process of life. Because there is no matter where you come from, you can develop your Kaya-kamma, Vacī-kamma, Mano-kamma abilities. Although cloning can be genetically determined, it cannot be genetically determined in advance. Buddhism teaches that measure of human is highest state of mind, morality, and has a moral foundation with the five precepts.

Keywords: Genetic Engineering, Cloning, Human Beings

1. บทนำ

วิทยาการโคลนนิ่งสามารถสร้างชีวิตใหม่ที่มีลักษณะเหมือนกับสิ่งมีชีวิตต้นแบบ จนกลายเป็นข่าวครึกโครมมาอย่างต่อเนื่องในหลายปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในเวทีสาธารณะอย่างน่าสนใจ ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยกับการโคลนนิ่งและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ทั้งยังเกิดความหวาดหวั่นว่าจะมีการนำวิทยาการโคลนนิ่งมาใช้กับมนุษย์ อีกทั้งยังมีคนกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าจะได้มีการลักลอบโคลนนิ่งมนุษย์สำเร็จแล้ว แต่ยังไม่กล้าทำอย่างเปิดเผย ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นจริงก็จะทำให้มีมนุษย์สังเคราะห์ และอาจทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี แต่ก็มีหลายประเทศมีท่าทีที่สนับสนุน เพราะเห็นว่าเป็นความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาใช้ในเชิงการแพทย์ได้ ในขณะที่หลายประเทศมีกฎหมายห้ามวิจัยเกี่ยวกับการโคลนนิ่ง เพราะมีปัญหาด้านความปลอดภัยและด้านชีวจริยธรรม (Bio-ethic) ซึ่งเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ ทั้งยังมีกลุ่มจารีตนิยมและความเคร่งครัดในศาสนาออกมาต่อต้าน ผู้นำบางศาสนาถึงขั้นออกมาประณาม เพราะเห็นว่าเป็นการสั่นคลอนหลักความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่ท้าทายหลักการทางศาสนา โดยในบทความนี้จะได้วิเคราะห์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา

2. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการโคลนนิ่ง

โคลนนิ่ง (Cloning) หมายถึง การคัดลอก หรือทำซ้ำ (copy) สำหรับทางการแพทย์ หมายถึงการสร้างสิ่งมีชีวิตใหม่ ซึ่งมีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนของเดิมทุกประการ การโคลนนิ่งเกิดอยู่เสมอในธรรมชาติ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนได้แก่ การเกิดฝาแฝดเพศเดียวกันและหน้าตาเหมือนกัน นั่นเอง กระบวนการโคลนนิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น ได้นำมาใช้เป็นเวลานานแล้วโดยเราไม่รู้ว่า ได้แก่การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช และตัวอ่อนสัตว์ โดยการแยกเซลล์ ซึ่งทำกันทั่วไปในวงการเกษตร (Anny, 8/02/2561) ซึ่งเป็นเทคนิคหรือวิธีการสร้างสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกันหมด เป็นการคัดลอกหรือสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ ซึ่งจะได้ลักษณะเหมือนต้นแบบทุกประการ เช่น โคลนนิ่งดีเอ็นเอก็จะได้ดีเอ็นเอที่มีลักษณะเหมือนกันหมด การโคลนนิ่งโครโมโซมก็จะได้โครโมโซมทั้งชิ้นที่เหมือนกันหมด

และในระดับที่ซับซ้อนขึ้นไปอีกคือการโคลนนิ่งเซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ จนถึงระดับโคลนนิ่งทั้งตัว คือ โคลนนิ่งพืช สัตว์ รวมทั้งมนุษย์ด้วย

ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการโคลนนิ่งนั้นมีอยู่ 2 ประการ (นำชัย ชีววรรณ, 2551: 34) คือ 1) โคลนนิ่งเพื่อสร้างสิ่งมีชีวิตใหม่ (Reproductive Cloning) หรือ**โคลนนิ่งเพื่อการสืบพันธุ์** เป็นการสืบพันธุ์โดยไม่ต้องอาศัยเชื้อตัวผู้หรือสเปิร์มเท่านั้น เพียงเอาเซลล์ร่างกายจากต้นแบบและไข่จากสตรีมาผสมกันแล้วนำไปฝังตัวในมดลูกสตรีก็สามารถทำให้เกิดชีวิตใหม่ได้ 2) การโคลนนิ่งเซลล์ตัวต้นกำเนิด (Stem Cell) เพื่อใช้ในการบำบัดทางการแพทย์ (Therapeutic Cloning) เช่น ปลุกหรือซ่อมแซมอวัยวะที่บกพร่องส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย โดยการผลิตเซลล์ต้นกำเนิดซึ่งมีรหัสพันธุกรรมตรงกับกับของผู้ป่วยแล้วนำไปปลุกในอวัยวะที่เสียหาย **เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โคลนนิ่งเพื่อการรักษา** (Therapeutic Cloning) วิธีทำขั้นต้นเหมือนกัน ต่างกันตรงที่ไม่ปล่อยให้สิ่งมีชีวิตเจริญเติบโตจนเป็นทารก เพียงปล่อยให้ตัวอ่อนเจริญเติบโตได้ประมาณ 7-14 วัน ระยะนี้ตัวอ่อนจะมี**เซลล์ต้นตอ** จำนวนหนึ่ง ภาษาอังกฤษเรียกว่า stem cell การโคลนนิ่งเพื่อรักษานี้จะเป็นการนำเอานิวเคลียสจากเซลล์ร่างกายของผู้ป่วยมาทำโคลนนิ่ง ก็จะได้เซลล์ต้นตอจากตัวอ่อนที่มีลักษณะทางพันธุกรรมของผู้ป่วย (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 49: 45) จากนั้นก็นำไปปลุกถ่ายอวัยวะหรือซ่อมแซมส่วนที่บกพร่อง

3. การโคลนนิ่งกับมุมมองทางศาสนา

ในมุมมองทางศาสนาต่อการโคลนนิ่งนั้น ปรากฏว่าศาสนาส่วนใหญ่ไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะเหตุผลทางจริยธรรม โดยเฉพาะศาสนาหลักของโลกอย่างศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม จึงขอยกเอาความเห็นของทั้งสองศาสนามาประกอบ ซึ่งชาวคริสต์ที่มีความเคร่งครัด รวมทั้งจอร์จ ดับเบิลยู บุช ของสหรัฐ ในสมัยที่เป็นประธานาธิบดี กล่าวว่าตัวอ่อนมนุษย์ก็ต้องถือเป็นชีวิตแล้ว และการทดลองเพาะสเต็มเซลล์ที่ต้องทำลายตัวอ่อนไป ย่อมเท่ากับการสังหารผลาญชีวิต ก่อนจะได้ชีวิตใหม่มาก็ได้ทำลายชีวิตอื่นมากมาย ทั้งจากความผิดพลาดในการโคลนนิ่งหรือในระหว่างการวิจัย

สันตะปาปาจอห์นปอลที่สอง ได้ออกแถลงการณ์ประณามการโคลนนิ่งมนุษย์ และได้ทรงเป็นผู้นำทางศาสนาโลกคนแรกที่โจมตีการโคลนนิ่งมนุษย์ตั้งแต่ต้น นอกจากนั้นแล้วประธานาธิบดี จอร์จ ดับเบิลยู บุช ก็ได้ปราศรัยแสดงความไม่เห็นด้วยในการโคลนนิ่งมนุษย์อีกเช่นกันแม้กระทั่ง มาตราที่ 11 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยการทดลองว่าด้วยรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศห้ามการโคลนมนุษย์ด้วยเช่นกัน แต่ประเทศมหาอำนาจหลายประเทศรวมทั้งสหรัฐอเมริกา ก็ไม่ได้มีการออกกฎหมายห้ามการโคลนนิ่งมนุษย์อย่างเด็ดขาดเหมือนประเทศในทวีปยุโรปอีกหลายประเทศ ผู้นำศาสนาอีกหลายศาสนาได้แสดงความไม่เห็นด้วยในเรื่องโคลนนิ่งนี้อย่างเปิดเผย ด้วยเหตุผล

สำคัญคือมนุษย์ได้ล่วงละเมิดเข้าไปในดินแดนของพระเจ้าแล้ว นอกจากนี้สำนักวาติกันได้ออกประกาศประณามการโคลนนิ่งอีกกว่าเป็นการกระทำที่ไร้ความรับผิดชอบในชีวิตมนุษย์ (เมตตานโนโท ภิฤฯ, 2546: 2) ส่วนผู้ที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยมมักประณามการโคลนนิ่งมนุษย์ว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากการเกิดขึ้นของชีวิตที่ผิดธรรมชาติ ไม่มีการปฏิสนธิของตัวสุจิและไข่ที่สุกแล้ว ชีวิตของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมนี้เป็นชีวิตที่ล้วนได้ผ่านกระบวนการปฏิสนธิทั้งสิ้น การเกิดของ ดอลลีและสัตว์ที่ถูกโคลนนิ่งเหล่านี้จึงเท่ากับเป็นการฝ่าฝืนธรรมชาติอย่างมาก แต่หากมองอีกแง่หนึ่ง ความสำเร็จของการโคลนนิ่ง ทำให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อของมนุษย์ในศาสนาเทวนิยมไปอย่างมาก เพราะเท่ากับเป็นการปฏิเสธบทบาทของพระเจ้าในการบัญชาการเกิดของพระวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ให้เข้าสู่ครรภ์มารดา

4. พันธุวิศวกรรมโคลนนิ่งกับความเป็นมนุษย์ตามมุมมองพระพุทธศาสนา

ในมุมมองของพระพุทธศาสนามีความชัดเจนว่าสรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามหลักความเป็นธรรมดาหรือธรรมชาติ ซึ่งจัดเป็นสภาพธรรม หมายถึง หลักแห่งความเป็นเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1123) เพราะสรรพสิ่งมีความเป็นไปตามธรรมชาตินี้เอง พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นธรรมชาตินิยม ทั้งสภาพธรรมชาตีก็นับเป็นสภาพธรรมซึ่งไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครปรุงแต่งขึ้นและสรรพสิ่งย่อมตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติ มุมมองของศาสนาพุทธเห็นว่าลักษณะที่คล้ายกันมีอีกองค์ประกอบหนึ่งคือกรรม (ไชย ณ พล, 287) เพราะกรรมเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลที่จะเป็นต้นแบบของพันธุกรรมเป็นใคร โดยเฉพาะคนที่ เป็นพ่อแม่ลูกก็จะเป็นผู้เคยทำกรรมร่วมกันมาก่อน กรรมจึงเป็นส่วนที่กำหนดลักษณะทางพันธุกรรมที่สำคัญ เช่น ความเชื่อที่ว่าคนที่เกิดมาสวยหรือหล่อเพราะว่าในอดีตชาติเป็นคนหมั่นรักษาศีลอยู่เป็นประจำ ส่งผลให้ชาตินี้เกิดมาสวยและหล่อ มีผิวพรรณผ่องใส เป็นต้น โดยธรรมชาติของการโคลนนิ่งตามมุมมองของพระพุทธศาสนาจึงแยกมุมมองออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. การกำเนิดตามทัศนะพระพุทธศาสนากับมนุษย์โคลนนิ่ง

พระพุทธศาสนาเห็นว่าการกำเนิดตามกระบวนการทางธรรมชาติของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายมี 4 ลักษณะ คือ

- 1) ขลาพุชะ การเกิดในครรภ์ เช่น มนุษย์ แกะ วัว ม้า เป็นต้น
- 2) อณฑชะ การเกิดในไข่ เช่น สัตว์ปีกทั่วไปและปลา
- 3) สังเสทชะ การเกิดในถ้ำโคล คือ เกิดในที่ชื้นแฉะ หมักหมมเน่าเปื่อย เช่น หนอน แบคทีเรีย อะมีบา เป็นต้น
- 4) โอปปาติกะ การเกิดผุดขึ้นหรือผุดเกิด เช่น เทวดา เป็นต้น

การเกิดของสัตว์ทุกชนิดมีที่มาจาก 4 ลักษณะนี้ดังกล่าว ในส่วนของมนุษย์ตามปกติจะเกิดในครรภ์ แรกเริ่มของปฏิสนธิชีวิตมาจากสภาพเล็กที่สุด จนมองไม่เห็นด้วยตา

เปล่า นักชีววิทยากล่าวว่าไข่ที่ผสมแล้วจะเป็นเมือก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นกลละ คือน้ำใส ๆ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเจริญเติบโตของคนและสัตว์ในครรภ์มารดา เป็นการเกิดที่เป็นไปตามธรรมชาติ เมือกกลละที่เป็นน้ำใสแปรสภาพขึ้นขึ้นเรียกว่าอัพพุทะ (น้ำขุ่นข้น) จากนั้นก็แปรสภาพไปเป็นชั้นเนื้อที่มีลักษณะสีแดงบางเรียกว่าเบสิ จากนั้นก็แปรสภาพค่อย ๆ แข็งตัวขึ้นเรียกว่าขณะ (ก้อนแข็ง) จากนั้นก็แตกเป็น 5 ปุ่ม เรียกว่าปัญจสาขา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 60-61) คือ ปุ่มที่เป็นศีรษะ ปุ่มที่เป็นแขน 2 ข้าง และปุ่มที่เป็นขา 2 ข้าง โดยปุ่มทั้ง 5 นี้เองที่เป็นต้นเค้าของรูปร่างมนุษย์ และได้วิวัฒนาการต่อมาจนกลายเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์ แต่กระบวนการทั้งหมดเกิดขึ้นภายในครรภ์ แม้ว่าจะมีการนำไปผสมนอกครรภ์ แต่เมื่อผสมเสร็จแล้วก็จะนำไปฝังในผนังมดลูก การพัฒนาการของชีวิตก็จะเริ่มขึ้นที่ครรภ์อย่างต่อเนื่องจนถึงคลอด

หากวิเคราะห์วิธีการโคลนนิ่งก็จะเห็นว่าการนำสารสืบพันธุ์ที่มีลักษณะเป็นเมือกในร่างกายมนุษย์ออกมาผสมกันนอกร่างกาย สารเหล่านั้นเมื่อมีพัฒนาการแต่ละขั้นก็จะมีชื่อเรียกต่างกันไป แต่ลักษณะของสารสืบพันธุ์เหล่านั้นจะมีคุณสมบัติเป็นเมือกที่ขึ้นและ จึงเป็นไปได้ว่าการเกิดของมนุษย์โคลนนิ่งสามารถจัดเข้าในการเกิดแบบสังเสทชะ คือ เกิดในที่ขึ้นและ หมักหมม ดังนั้น ในระดับการคัดเลือกพันธุกรรมจนมาถึงระดับของการผสมระหว่างสารพันธุกรรมจึงมีลักษณะเป็นการเกิดแบบสังเสทชะ จากนั้นจึงนำเอ็มบริโอซึ่งเป็นตัวอ่อนที่เกิดจากการผสมสารพันธุกรรมนั้นเข้าไปฝังไว้ในผนังมดลูก ซึ่งก็เป็นการวิวัฒนาการต่อเนื่องจากความเป็นเมือกที่ขึ้นและมาเป็นก้อนเนื้อ วิวัฒนาการระดับเอ็มบริโออยู่ระหว่าง 1-14 วัน หากเอ็มบริโอไม่ได้รับการนำไปฝังในผนังมดลูกภายใน 14 วันก็จะตายหรือผิดปกติ ระดับของเอ็มบริโอนี้เริ่มจะจับกันเป็นก้อนเนื้อเล็ก ๆ แต่ไม่มีลักษณะความเป็นมนุษย์ เพราะยังไม่มีปัญจสาขา เมื่อนำเข้าสู่ครรภ์แล้วจึงจะมีพัฒนาการเป็นปัญจสาขา และมีองค์ประกอบอื่นจนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์โคลนนิ่งจึงเป็นการกำเนิด 2 ลักษณะ คือ เริ่มต้นเกิดแบบสังเสทชะและต่อเนื่องด้วยกำเนิดแบบชลาพุชะ หรือในอนาคตอาจพบกรรมวิธีสร้างในไข่ของมารดาก็ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็จะเป็นการเกิดแบบอันตชะก็ได้

พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงกล่าวว่า การกำเนิดแบบอื่นที่นอกเหนือจากชลาพุชะว่าไม่ใช่มนุษย์หรือผิดหลักพระพุทธศาสนา มนุษย์โคลนนิ่งจึงไม่ถือว่าผิดหลักพระพุทธศาสนา แต่ถ้าเกิดมาแล้วทำความชั่วนั้นแหละจึงจะผิดหลักพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐและมีจิตใจสูง มนุษย์โคลนนิ่งจึงสามารถมีได้โดยไม่ผิดหลักพระพุทธศาสนา หากมองในแง่การกำเนิดของสัตว์แล้วจะเห็นว่ามี 2 ลักษณะ คือ การกำเนิดในโลกโอปปาติกะกับการกำเนิดในโลกมนุษย์ โดยการกำเนิดในครรภ์ กำเนิดในไข่ กำเนิดในที่ขึ้นและ จัดเป็นการกำเนิดในโลกมนุษย์ การกำเนิดแบบโอปปาติกะจัดเป็นการกำเนิดที่ไม่อิงอาศัยพ่อแม่หรือการผสมพันธุ์ที่เกิดจากเชื้อของบิดามารดา แต่จะเกิดเพราะอาศัยพันธุกรรม (กมมพนฺธ) ที่ได้สั่งสมตามาวาสนาบารมี เช่น กำเนิดในนรก สวรรค์ พรหมโลก เปต อสุรกาย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการกำเนิดทั้ง 4 ลักษณะ เป็นไปตามกรรมที่สั่งสมไว้ เช่น การจะเกิดเป็นมนุษย์ก็ต้องอาศัยการสั่งสมเบญจศีลและเบญจธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ แต่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ประการ คือ 1) มีเชื่อมารดา 2) มีเชื่อบิดา และ 3) มีอุปปาติกะหรือวิญญาณมาปฏิสนธิในครรภ์ (วิเชียร ขาบุตรบุญทริก, 2535: 81) เมื่อทั้ง 3 อย่างนี้ ประกอบเข้าพร้อมกัน ถือว่าเป็นจุดกำเนิดของมนุษย์ ซึ่งโดยธรรมชาติจะปรากฏในครรภ์มารดา และปรากฏตั้งแต่ขณะที่มารดาบิดามีเพศสัมพันธ์กัน และเชื้อของทั้งสองฝ่ายเข้าผสมกัน แต่ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเป็นมนุษย์จะไม่เกิดขึ้น นี่คือความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ซึ่งไม่ใช่เป็นพุทธบัญญัติ หากแต่เป็นธรรมชาติที่ทรงค้นพบ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ เชื้อฝ่ายมารดา เชื้อฝ่ายบิดา และปฏิสนธิวิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดความเป็นมนุษย์ขึ้น เป็นความจริงที่ปรากฏในยุคนั้น และปรากฏมาถึงปัจจุบัน คือ ยุคที่มนุษย์โคลนนิ่งจะอุบัติขึ้น “ในอริสธรรมา กล่าววาระแรกของการปฏิสนธิ นามรูปต้องเกิดมาพร้อมกัน จิตที่เกิดขึ้นแรกเรียกว่า ปฏิสนธิจิต ไม่มีจิตดวงใดเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยเหตุปัจจัย การปฏิสนธิเป็นขณะแรกของชาติหนึ่ง ๆ ต้องมีเหตุในอดีตเป็นปัจจัย” (ดวงเดือน บาร์มีธรรม, 2534: 129) ไข่และอสุจิจัดเป็นส่วนของรูป ซึ่งเป็นกรรมพันธุ์ที่ถ่ายทอดมาจากบิดามารดา “ส่วนปฏิสนธิวิญญาณเป็นจิตดวงแรกในชาติใหม่และจัดเป็นส่วนนามธรรมที่สืบทอดมาจากชาติก่อน โดยนำเอาบุญบาปหรือ กิเลสติดตามาด้วย” (สัญญา สะสอง, 2552: 4) บุญและบาปนี้เองเรียกว่าเชื้อของการเกิด พระพุทธศาสนาปฏิเสธว่าไม่มีพระเจ้าเป็นผู้จัดวางระเบียบแบบแผนในชีวิตและจักรวาล เพราะระเบียบแบบแผนเป็นเพียงนิยามหรือกฎธรรมชาติ 5 ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะของมนุษย์ ดังนี้

1. อุตุนิยาม คือ กฎของฤดูกาล กฎธรรมชาติที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น น้ำขึ้น น้ำลง พายุร้อน พายุฝน กฎแรงโน้มถ่วงของโลก ปัจจุบันก็คือกฎทางฟิสิกส์ ที่กำกับความเป็นไปของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยฤดูกาลจะเป็นปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสิ่งแวดล้อมของการกำเนิด เช่น การเกิดจะต้องอยู่ในที่ที่มีอุณหภูมิเหมาะสม การทำโคลนนิ่งก็ต้องการทำในที่ที่มีอุณหภูมิเหมาะสม โดยเลียนแบบอุณหภูมิในครรภ์มารดา

2. พินนิยาม คือ กฎของเมล็ดพันธุ์หรือกฎทางชีววิทยาที่กำหนดให้สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์สืบต่อลักษณะทางพันธุกรรมไปสู่ลูกหลาน ปัจจุบันเรียกว่า “พันธุกรรม” โดยการโคลนนิ่งก็เป็นการนำเอาพันธุกรรมจากมนุษย์ต้นแบบ แล้วมาเป็นเชื้อพันธุ์เพื่อสร้างตัวอ่อนขึ้นมาตามกระบวนการโคลนนิ่ง แล้วนำไปฝังไว้ในผนังมดลูกเพื่อให้วิวัฒนาการเจริญเติบโตต่อไป

3. จิตนิยาม คือ กฎเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น จิตเกิดดับเป็นกระแส จิตมีเครื่องประกอบคือเจตสิกซึ่งเกิดดับพร้อมกับจิต กฎเกี่ยวกับการทำงานของจิต เรียกว่า กฎทางจิตวิทยา โดยการโคลนนิ่งมนุษย์ก็มีกระบวนการจิตนิยามอยู่ในตัว แต่ในทาง

วิทยาศาสตร์ยังไม่มีเครื่องมือพิสูจน์ ทางด้านจิตนิยมในการโคลนนิ่งอันเป็นที่ยอมรับทั่วกัน อันที่จริงแล้วกระบวนการทางจิตนิยมเกิดขึ้นตั้งแต่เป็นเอ็มบริโอแล้ว เห็นได้จากการที่ตัวอ่อนมีปฏิกิริยาเมื่อมีวัตถุไปกระทบ แสดงว่ามีปฏิสนธิจิตแล้วเพราะมีความรู้สึกเป็นวิจิตร

4. กรรมนิยม คือ กฎแห่งเหตุและผลที่กำกับความเป็นไปของชีวิตมนุษย์ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มนุษย์จะเจริญหรือเสื่อมเพราะการกระทำ เรียกพฤติกรรมศาสตร์ การโคลนนิ่งเป็นการจัดปัจจัยของเหตุเพื่อกำหนดผล โดยใช้พันธุกรรมมาผ่านกระบวนการโคลนนิ่ง และมีผลออกมาเป็นเหมือนต้นแบบ เมื่อมีเหตุอย่างไรมีผลออกมาอย่างนั้น โดยจำแนกลักษณะของพฤติกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของเจตนาและกระบวนการโคลนนิ่ง ว่ามีเจตนาในการกระทำเพื่ออะไร และเมื่อกระบวนการโคลนนิ่งสำเร็จแล้ว มนุษย์โคลนนิ่งก็จะมีพฤติกรรมตามคุณลักษณะของจิตและกระบวนการฝึกอบรม

5. ธรรมนิยม คือ กฎธรรมชาติที่กำหนดความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่อิงอาศัยกันและกัน เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย คือ หลักปัจจุสมุปบาท โดยธรรมนิยมในฐานะที่เป็นกระบวนการทางธรรมชาติ สรรพสิ่งมีความเป็นอยู่และเป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นธรรมสภาวะ การกำเนิดทั้ง 4 ลักษณะก็เป็นธรรมสภาวะ การโคลนนิ่งก็เป็นการศึกษาและเข้าใจกระบวนการทางธรรมชาติเกี่ยวกับการกำเนิด แล้วนำมาจัดกระบวนการเลียนแบบการเกิดตามธรรมชาติ เพื่อกำหนดลักษณะเด่นให้เป็นไปตามต้องการ การโคลนนิ่งจึงเป็นการนำเอาองค์ความรู้ทางธรรมชาติมาจัดกระบวนการด้วยเครื่องมือและปัจจัยเอื้อเพื่อให้เป็นตัวกระตุ้น ส่วนความเป็นไปของเอ็มบริโอก็จะค่อย ๆ พัฒนาการตามธรรมชาติ

นิยมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ “พีชนิยมและอุตุนิยมเป็นกฎทางรูปธรรม จิตนิยมและกรรมนิยมเป็นนามธรรม” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2552: 13) ส่วนธรรมนิยมเป็นกฎที่กำกับทั้งนามธรรมและรูปธรรม อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เห็นว่า “พระพุทธศาสนาได้ให้ภาพที่สมบูรณ์ของสรรพสิ่ง เพราะสามารถรวมเรื่องธรรมชาติฝ่ายวัตถุ เข้ากับเรื่องจิตวิญญาณได้อย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพ” (พระราชวรมนูณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2540: 29) การกำเนิดมนุษย์จึงมีพีชนิยมซึ่งเป็นสารตั้งต้นที่เป็นตัวกำหนดลักษณะทางพันธุกรรม มีจิตนิยมเข้าไปปฏิสนธิวิญญาณ มีอุตุนิยมคืออุณหภูมิตามสมควร และมีการมนิยมเป็นที่มา ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมนิยมหรือกฎของธรรมชาตินั่นเอง จึงสรุปได้ว่าการเกิดมนุษย์โคลนนิ่งนั้นล้วนอาศัยธรรมชาติ โดยเริ่มต้นที่สารหรือเซลล์ต้นแบบซึ่งมีอยู่ในกระบวนการธรรมชาติของมนุษย์ แล้วนำมาผสมด้วยวิธีการโคลนนิ่ง แต่การที่เซลล์ต้นแบบสามารถวิวัฒนาการได้อย่างต่อเนื่อง ก็เพราะกระบวนการทางธรรมชาติที่อาศัยพันธุกรรม อุณหภูมิ และเวลาที่เหมาะสม จากนั้นก็นำเข้าสู่ครรภ์ของมารดาหรือแม่อุ้มบุญ ซึ่งกระบวนการนั้นมีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ได้เข้าไปเลียนแบบธรรมชาติแล้วมาจัดกระบวนการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อให้เป็นไปตามต้องการเท่านั้นเอง มนุษย์ไม่สามารถเข้าไป

จัดการธรรมชาติดีได้ทุกกระบวนการ เพียงแต่จัดกระบวนการและปัจจัยเอื้อต่อวิวัฒนาการทางธรรมชาติเท่านั้น

2. องค์ประกอบของมนุษย์โคลนนิ่งตามมุมมองพระพุทธศาสนา

ชีวิตในมุมมองของนักวิทยาศาสตร์อาจหมายถึงสสารและพลังงานรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบพื้นฐาน 2 โครงสร้าง คือ “โครงสร้างระดับเซลล์ แต่ละเซลล์ประกอบด้วย ไฮโทพลาสซึมและนิวเคลียส กับโครงสร้างทางเคมี แต่พุทธศาสนามองว่าโครงสร้างของชีวิตคือสังขาร หมายถึงสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น” (พระมหาอำนาจ โปราณภาณี, 2546: 30-31) เป็นการปรุงแต่งเซลล์ตั้งต้นที่ได้รับเข้ามาใหม่จากกระบวนการโคลนนิ่ง “ให้ย้อนกลับไปอยู่ในสภาพเหมือนกับตอนที่เริ่มต้นชีวิตใหม่ กลายเป็นตัวอ่อนอีกครั้ง” (ยงยุทธ ยุทธวงศ์และศุภชัย หล่อโล่ห์การ, 2547: 35) ดังนั้น กระบวนการเกิดของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเกิดแบบธรรมชาติหรือเกิดจากการโคลนนิ่ง ซึ่งมนุษย์แต่ละคนประกอบด้วย องค์ 5 หรือขันธ 5 ได้แก่

1) รูป คือ ส่วนของร่างกาย ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และลม เรียกมหาภูตรูป 4 โดยรูปนั้นมีสภาพเป็นความแข็ง ความเหลว ความแผดเผาและความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (บุญ นิลเกษ, 2552: 13) พระพุทธศาสนามองร่างกายของมนุษย์ว่าเป็นสังขาร เพราะถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยธาตุ 4 ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เป็นการทำปฏิริยาเคมีทางชีววิทยา

2) เวทนา คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์

3) สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้

4) สังขาร คือ อารมณ์ปรุงแต่งจิตหรือความคิด

5) วิญญาณ คือ ความรับรู้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจิต และเรียกต่อไปว่า ปฏิสนธิวิญญาณ หรือปฏิสนธิจิต

เมื่อขันธทั้ง 5 รวมศูนย์กันก็จะทำให้เป็นมนุษย์หรือสัตว์ “มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดพิเศษที่ได้รับการปรุงแต่งขึ้นมาเป็นนามและรูปหรือกายกับจิต” (สิทธิ บุตรอินทร์, 2532: 113) รูปเป็นส่วนของร่างกาย ส่วนเวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณจัดเป็นนาม “เปรียบเหมือนของเหลว 4 ชนิดที่แตกต่างกัน แต่รวมในภาชนะเดียวกัน เรียกรวมนั้นว่า จิตใจ” (ศุภวรรณ พิพัฒน์พรณวงศ์กรีน, 2549: 61) โดยองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ เป็นอิสระจากมารดาบิดาอย่างเด็ดขาดไม่ใช่แยกส่วนมาจากมารดาบิดา แม้จะมีมารดาเป็นแดนเกิดแต่ก็ไม่ได้แยกส่วนวิญญาณออกมาจากมารดา แม้จะมีบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดก็มิได้แยกส่วนวิญญาณมาจากบิดา มนุษย์โคลนนิ่งจึงเป็นคนละคนกับมนุษย์ต้นแบบ อย่างไรก็ตามเมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปจะมีจิตดวงเดียวกันไม่ได้เลย และจิตแต่ละดวงก็แยกส่วนไม่ได้ เมื่อมีจิตคนละดวง พฤติกรรมต่าง ๆ ของแต่ละคนก็ย่อมแตกต่างกันออกไป “ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยและประสบการณ์ของแต่ละคน ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ไตรวัฏฏ์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 120) หมายถึง วงจรของปัจจุสมุพบาท

ซึ่งหมุนเวียนสับทอดกันไป มีอวิชาเป็นตัวเหนี่ยวนำ ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดหรือเป็น วงจรแห่งทุกข์ ประกอบด้วย

1) กิเลสวัฏฏ์ ประกอบด้วย อวิชา ตัณหา อุปาทาน

2) กรรมวัฏฏ์ ประกอบด้วย สังขาร ภพ

3) วิปากวัฏฏ์ ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซาติ ขรามรณะ (โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เป็นเรื่องของความทุกข์)

กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบากคือผลของกรรมนั้น เป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก เกิดภพเกิดชาติ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากกรรมที่สัตว์ทำชั่วมีอยู่” (ที.ม., 10/309/243) กรรมจึงเป็นตัวกำหนดการเกิดของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่ากรรมลิขิต (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549: 15) ดังนั้น มนุษย์โคลนนิ่งแม้จะมาจากวิธีการที่แตกต่างจากมนุษย์ปกติ แต่ก็มีองค์ประกอบเหมือนกัน คือประกอบด้วยชั้น 5 มีปฏิสนธิวิญญาณและเป็นไปตามกิเลส กรรม และวิปาก มนุษย์โคลนนิ่งประกอบด้วยกายกับ จิตหรือรูปกับนาม จึงไม่มีความแตกต่างจากมนุษย์ปกติทั่วไป สิ่งที่แตกต่างกันจึงมีเพียงกิเลส กรรม และวิปาก หรือเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะประกอบกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม มนุษย์ โคลนนิ่งจึงไม่ใช่กายเดียวกับต้นแบบ และไม่ใช่จิตดวงเดียวกัน เพราะธรรมชาติของสรรพสิ่งมีการแตกดับอยู่เสมอ การโคลนนิ่งจึงอาศัยคุณสมบัติทางพันธุกรรมจากมนุษย์ต้นแบบ มีการ ถ่ายทอดพันธุกรรมทางร่างกาย แต่พันธุกรรมต้นแบบที่นำมาโคลนนิ่งนั้นได้ตายไปแล้ว มีเพียงเซลล์ใหม่ที่เกิดมาทดแทนเท่านั้น มนุษย์ต้นแบบกับมนุษย์โคลนนิ่งจึงเป็นคนละร่าง และคนละจิต มีวิวัฒนาการอย่างเป็นอิสระจากมนุษย์ต้นแบบ และไม่มีพันธะทางวิญญาณต่อกัน ส่วนกรรมและกิเลสของมนุษย์ต้นแบบก็ไม่สามารถถ่ายทอดไปสู่มนุษย์โคลนนิ่งได้ มนุษย์ ต้นแบบที่มีจิตใจชั่วร้าย ก็ไม่ได้ถ่ายทอดความชั่วร้ายทางจิตไปสู่มนุษย์โคลนนิ่งได้ ถ้าหาก มนุษย์โคลนนิ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้มีสัมมาทิฐิ จิตใจของมนุษย์ โคลนนิ่งก็จะดีกว่าจิตใจของมนุษย์ต้นแบบก็ได้

3. สภาพความเป็นมนุษย์โคลนนิ่ง

พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับการกำเนิดที่ปรากฏในอินทกสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “รูปนี้ปรากฏเป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัมพพะ จากอัมพพะเกิดเป็นเปสิ จากเปสิ เกิดเป็นขนะ จากขนะเกิดเป็น 5 ปุ่ม (ปัญจสาขา) ต่อจากนั้น มีผมนและเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข่าน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดา ก็ยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น” (ส.ส., 15/235/337) องค์ประกอบ การเริ่มมีชีวิตของมนุษย์จะมีความครบถ้วนก็ต่อเมื่อ “ชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน และมี วิญญาณเข้ามาเกิดในท้องของฝ่ายหญิง จึงจะเรียกว่าการมีปฏิสนธิวิญญาณ ถือเป็นสิ่งบ่งชี้ สำคัญของชีวิตที่เกิดใหม่” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2545: 153)

อธิบายเข้าใจง่าย ๆ ว่า บิดากับมารดามีเพศสัมพันธ์ มารดามีประจำเดือนมาปกติและมีปฏิสนธิวิญญาน จึงจะทำให้ตั้งครรภ์ เมื่ออยู่ในอุณภูมิที่เหมาะสมในครรภ์ และได้รับการดูแลครรภ์อย่างเหมาะสม ทำให้ตัวอ่อนมีพัฒนาการในครรภ์จนถึงกำหนดคลอด สำหรับกรณีการโคลนนิ่ง จะไม่มีการอยู่ร่วมกันของหญิงชาย ไม่ผ่านกระบวนการมีเพศสัมพันธ์กัน แต่จะใช้พันธุกรรมมาสร้างตัวอ่อนแล้วนำไปฝังตัวในผนังมดลูก ต่อมาจะมีพัฒนาการในครรภ์จนถึงกำหนดคลอด โดยที่แม่ผู้อุ้มท้องอาจไม่เคยเห็นเจ้าของ “รหัสพันธุกรรมต้นแบบ” มาก่อนเลยก็ได้ ถึงแม้ว่าการเกิดมนุษย์โคลนนิ่งจะมีส่วนที่แตกต่างจากการเกิดตามธรรมชาติ แต่มนุษย์โคลนนิ่งก็มีองค์ประกอบของชีวิตก็คือขั้นทั้ง 5 เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป

เมื่อพูดถึงการโคลนนิ่งในมุมมองของพุทธศาสนา จึงเห็นว่าชีวิตที่เกิดขึ้นจากวิทยาการนี้ จะได้มาเพียงร่างกายที่ไม่ใช่คนเดิม จิตใจก็ไม่ใช่วิญญาณเดิม เมื่อนำไปไว้ในครรภ์ด้วยสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาทางสายสะดือ จึงเจริญเติบโตและมีวิวัฒนาการ “เมื่อมีปฏิสนธิแล้วก็จะได้วิวัฒนาการและพัฒนาเป็นอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพก็วิวัฒนาการไปเป็นชาติ” (ยงยุทธ วิริยาธุระกูร, 14) จะเห็นได้ว่าสรรพสิ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการ ชีวิตก็เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอย่างหนึ่งในธรรมชาติ การโคลนนิ่งก็อาศัยองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิวัฒนาการชีวิตตามกระบวนการทางธรรมชาติ ผสมเข้ากับการพัฒนาทางเทคโนโลยีและเครื่องมือสมัยใหม่ จึงทำให้ได้มนุษย์คนใหม่ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนบุคคลต้นแบบ แต่พันธุกรรมต้นแบบก็ได้สลายไปแล้ว เหลือเพียงการถ่ายทอดคุณสมบัติทางพันธุกรรมต่อมา เพราะเซลล์ในร่างกายมีการตายอยู่เสมอ เมื่อเซลล์เก่าตายไปก็จะมีเซลล์ใหม่มาแทนที่ ส่วนเซลล์เก่าก็จะหลุดล่อนออกไป “เช่นเดียวกับผลกล้วยย่อยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ ม้าอัสตราฆ่าแม่ม้า” (อง.จตุกก., 21/68/113) เซลล์ต้นแบบของมนุษย์โคลนนิ่งจะตายไปและเกิดเซลล์ใหม่มาแทนที่ ลูกที่เกิดจากการโคลนนิ่งจึงไม่ใช่คนเดียวกับคนต้นแบบ การโคลนนิ่งก็ไม่สามารถสร้างความเป็นอมตะให้กับมนุษย์ได้ เพราะสรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป

เมื่อคนเราเกิดขึ้นมาเท่ากับเซลล์ในร่างกายของเราได้แบ่งตัวออกจากจุดเริ่มต้นแล้ว เวลาชีวิตของแต่ละคนเริ่มต้นขึ้นทันทีที่เซลล์เริ่มแบ่งตัว การเพิ่มจำนวนในแต่ละครั้งจะสูญเสีย DNA ส่วนปลายของโครโมโซมแต่ละชิ้นทีละเล็กทีละน้อย จนในที่สุดเซลล์ก็หมดขีดความสามารถในการแบ่งตัวเพิ่มจำนวนได้ เซลล์กลุ่มนั้นก็จะหมดไป ถ้าเป็นเซลล์ของอวัยวะใดหยุดแบ่งตัวอวัยวะนั้นก็จะเสื่อมสภาพและหมดอายุการใช้งานต่อไป การที่เซลล์หมดความสามารถในการแบ่งตัวเพิ่มจำนวน ทำให้คนเรามีข้อจำกัดทางธรรมชาติในเรื่องอายุ โดยอายุขัยของมนุษย์โดยเฉลี่ยในปัจจุบันประมาณ 75 ปี เพราะเซลล์มนุษย์แบ่งตัวจนสภาพอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายได้เพียงเท่านั้น ความรวนของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของมนุษย์อาจเกิดไม่พร้อมกัน ทำให้อวัยวะมีความเสื่อมไม่พร้อมกัน

อวัยวะส่วนใดหยุดทำงานก็ทำให้อวัยวะส่วนอื่นเสียไปด้วย ทำให้มนุษย์พยายามสร้างอวัยวะที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุดขึ้นมาเป็นอะไหล่ โดยการใช้เซลล์ชนิดเดียวกับอวัยวะที่มนุษย์มีทุกประการ ปัจจุบันมนุษย์สามารถสร้างอวัยวะสำรองขึ้นมา ก่อนล่วงหน้าได้ นำไปเก็บไว้ในอุณหภูมิและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ในนามธนาคารอวัยวะ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติ ด้วยการเรียนรู้จากธรรมชาติ แต่ไม่ว่าจะพยายามแค่ไหนก็ตามมนุษย์ก็ยังเป็นสิ่งชั่วคราว เพราะพระพุทธรูปศาสนาเห็นว่าชีวิตมีการแตกดับอยู่ตลอดเวลา แต่เป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไปด้วยอำนาจของสันตติหรือความสืบเนื่อง เซลล์ปฏิสนธิเพียงเซลล์เดียวได้แตกตัวออกไปเป็นหลายเซลล์ รวมกันอยู่เป็นกลุ่มกลายเป็นเนื้อเยื่อ หลายเนื้อเยื่อรวมกันกลายเป็นอวัยวะ หลายอวัยวะรวมกันกลายเป็นร่างกายสังขาร แล้วแตกเป็นปัญจสาขา จะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการด้านปริมาณส่งผลให้เกิดพัฒนาการด้านคุณภาพ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะแห่งสังขารร่างกายของมนุษย์ จากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง การเกิดของมนุษย์มาจากบุพกรรมหรือวิบากกรรม อันเป็นผลของกรรมของแต่ละคนและพันธกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นกรรมที่เกี่ยวข้องกันทั้งจากอดีตส่งผลสู่ปัจจุบัน จากอดีตและปัจจุบันส่งผลสู่ออนาคต

ส่วนความเป็นมนุษย์ของมนุษย์โคลนนิ่งก็เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป คำว่า “มนุษย์” เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า มนุส คำว่า มนุส แยกศัพท์เป็น มน+อุส โดย มน แปลว่าใจ อุส แปลว่า สูง มนุษย์จึงหมายถึงผู้มีใจสูง (พิน ดอกบัว, 2543: 32) หรือสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 832) ความเป็นมนุษย์จึงไม่ใช่แค่ปัจจัยในทางกายภาพเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีจิตใจสูงกว่าสัตว์ทั่วไป ธรรมชาติของชีวิตมีสภาพเป็นการหลอมรวมกันเข้าของรูปกับนาม เป็นส่วนที่เป็นร่างกายกับส่วนที่เป็นจิตวิญญาณ ส่วนของร่างกายประกอบด้วยมวลรวมของดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งเป็นสารที่ไม่มีการสูญหาย ไม่ว่าโมเลกุลนั้นจะเป็นสารอินทรีย์หรือสารอนินทรีย์ การเปลี่ยนสถานะของสสารจากของเหลวเป็นของแข็งหรือเป็นก๊าซ มีการหมุนเวียนเปลี่ยนไป การประกอบกันเข้าเป็นรูปก็ยังไม่ครบองค์รวม จะต้องมีส่วนของจิตวิญญาณประกอบกันจึงจะเป็นธรรมชาติของชีวิตได้ เพราะธรรมชาติของชีวิตต้องมีกายและจิตประกอบกันและสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ มีความรู้สึกและตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ ธรรมชาติของกายคือความเป็นรูปร่างและรับสัมผัส ส่วนธรรมชาติของจิตคือการรู้อารมณ์ที่มากระทบ หยั่งรู้หรือสังสมอารมณ์ ธรรมชาติที่สังสมบุญหรือบาป เป็นธรรมชาติของผู้รู้ สภาพชีวิตมนุษย์จึงเป็นกระบวนการดำรงอยู่ของกายและจิต ไม่ว่ามนุษย์ที่เกิดเองตามธรรมชาติหรือ มนุษย์ที่เกิดจากกระบวนการโคลนนิ่ง ก็มีองค์ประกอบจากส่วนที่เป็นกายและจิต แต่คุณสมบัติของกายขึ้นอยู่กับพันธกรรม การดูแลรักษา อยู่ในสิ่งแวดล้อมและสังคมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพ มีการบริโภคปัจจัย 4 ที่เกื้อกูลต่อร่างกาย และการฝึกทักษะทางร่างกายหรือการออกกำลังกาย ส่วนจิตก็必将มีความแตกต่างกันตามจิตนิสัยที่ได้รับการสั่งสมมาจากอดีต และสภาพแวดล้อม

ก็มีอิทธิพลต่อจิตใจด้วย และประกอบกับการอบรมสั่งสอนในปัจจุบัน มนุษย์โคลนนิ่งก็ไม่ใช่มนุษย์ชนิดพิเศษจากมนุษย์ทั่วไป แม้ว่าจะกระบวนการเกิดที่แตกต่างจากคนทั่วไป และได้รับอิทธิพลของรหัสพันธุกรรมจากมนุษย์ต้นแบบก็ตาม แต่การนำไปฝังไว้ในผนังมดลูกก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดลักษณะของมนุษย์โคลนนิ่ง เช่น แม่อุ้มบุญเป็นโรคเบาหวาน ก็จะทำให้ทารกโรคเบาหวานไปสู่ทารกโคลนนิ่งที่อยู่ในครรภ์ด้วย แม้ว่าทารกโคลนนิ่งจะทำให้ได้มนุษย์ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนมนุษย์ต้นแบบก็ตาม แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์โคลนนิ่งแตกต่างจากมนุษย์ต้นแบบก็คือพันธุกรรมเพิ่มเติมที่ได้จากแม่อุ้มบุญ ซึ่งจะเพิ่มพันธุกรรมแฝงอยู่ในมนุษย์โคลนนิ่ง ส่วนจิตใจก็อยู่ที่อนุสัยที่สั่งสมไว้ในอดีต สิ่งแวดล้อม และการอบรมสั่งสอนในปัจจุบัน

5. สรุป

การโคลนนิ่งมนุษย์เป็นกรรมวิธีให้กำเนิดชีวิตใหม่ โดยอาศัยเชื้อพันธุกรรมมาจากมนุษย์ต้นแบบ ซึ่งสามารถกำหนดรูปลักษณ์ได้เหมือนต้นแบบ ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายหลักธรรมชาติและจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งเป็นที่วิพากษ์กันอย่างกว้างขวาง มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีการยืนยันอย่างเป็นทางการว่าสามารถสร้างมนุษย์โคลนนิ่งได้ก็ตาม แต่การที่สามารถโคลนนิ่งสัตว์ได้หลายชนิดก็เชื่อว่าจะสามารถนำมาใช้โคลนนิ่งมนุษย์ได้ ซึ่งอาจมีการลักลอบทดลองโคลนนิ่งมนุษย์ไปแล้ว ถ้าหากว่าการโคลนนิ่งเกิดขึ้นกับมนุษย์จริง สภาพความเป็นมนุษย์โคลนนิ่งจะเป็นอย่างไร

พระพุทธศาสนาเห็นว่าการกำเนิดของสัตว์มีทั้งสายพันธุ์ที่เกิดจากครรภ์ เกิดจากไข่ เกิดจากเถาโคลและเกิดแบบผุดขึ้นเหมือนพวกโอปาติกะ โดยทั่วไปแล้วเข้าใจกันว่ามนุษย์เกิดจากครรภ์ แต่ก่อนที่จะฝังตัวอยู่ในครรภ์ (พระพุทธศาสนาเรียกว่าแดนเกิด) ย่อมมาจากเชื้อของผู้ให้กำเนิด (พ่อ) ซึ่งมีสภาพเป็นเมือกซึ่งเป็นสารพันธุกรรมจากพ่อก่อน เมื่อผสมกับไข่ของแม่แล้วจึงพัฒนาการมาเป็นเหมือนลำไส้เนื้อและจับกันเป็นกลุ่มก้อน ตกเป็นปัญจสาขา และพัฒนาการจนเจริญเติบโตในครรภ์จนถึงวันคลอด ส่วนมนุษย์โคลนนิ่งใช้สารพันธุกรรมจากส่วนที่มีลักษณะเป็นเมือกของมนุษย์ต้นแบบผ่านกระบวนการโคลนนิ่ง ก็จะได้ผลออกมาเหมือนมนุษย์ต้นแบบในทางกายภาพ ซึ่งไม่ใช่การสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ แต่อาศัยการเลียนแบบการเกิดตามธรรมชาติ โดยการคัดเลือกสายพันธุ์และกำหนดคุณลักษณะล่วงหน้าจนถึงการสร้างตัวอ่อนได้ หลังจากนั้นก็นำไปฝังในผนังมดลูกและให้เจริญเติบโตในครรภ์ ซึ่งเป็นกระบวนการเหมือนมนุษย์ทั่วไป โดยมนุษย์โคลนนิ่งก็จะประกอบด้วยร่างกายและจิตใจเหมือนมนุษย์ทั่วไป สามารถมีชีวิตและพัฒนาการได้โดยลักษณะเด่นคือการที่มนุษย์สามารถคัดเลือกสายพันธุ์ได้ตามต้องการ การโคลนนิ่งก็เป็นเพียงเทคโนโลยีการสร้างชีวิตแบบใหม่ได้เพียงร่างกาย แต่ก็ยังเป็น คนละส่วนกับต้นแบบ

ส่วนจิตใจโคลนนิ่งไม่ได้ ขึ้นอยู่กับอนุสัยของแต่ละคน การเลี้ยงดูอบรม การอบรมบ่มนิสัย และสิ่งแวดล้อมที่การอบรมสั่งสอน

ส่วนสภาพความเป็นมนุษย์ของมนุษย์โคลนนิ่งก็จะมีสภาพทางกายภาพที่เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป ประกอบด้วยชั้น 5 แต่จะมีลักษณะเด่นเหมือนมนุษย์พันธุ์กรรมต้นแบบ แต่ความเป็นมนุษย์ไม่ใช่เฉพาะสภาพทางกายภาพเท่านั้น แต่มนุษย์จะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง มีเหตุมีผล รู้จักแยะแยะดีชั่ว กระทำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์เกื้อกูลต่อโลก มีการปฏิบัติตามศีล 5 เป็นพื้นฐาน พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับแหล่งที่มา แต่ให้ความสำคัญกับที่ไปว่าจะไปสู่สุคติหรือทุกข์ เพราะมนุษย์ไม่ใช่เป็นคนชั่วเพราะชาติหรือโคตร มนุษย์ไม่ใช่เป็นคนดีเพราะชาติหรือโคตร มนุษย์จะเป็นคนชั่วหรือเป็นคนดี เพราะกรรมของตน (การกระทำ) จึงมีคนจำนวนมากที่แตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ชนชั้น วรรณะ แตกต่างความเชื่อ เข้ามาบวชและนับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างที่มาจากโคลนนิ่งก็สามารถพัฒนาทั้งทางกายภาพ วาจา และจิตใจได้

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ไชย ณ พล. ธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ม.ป.พ.
- ดวงเดือน บาร์มีธรรม. อภิธรรมในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2534.
- นำชัย ชีววรรณ. สเต็มเซลล์. กรุงเทพมหานคร: สารคดี, 2551.
- บรรจบ บรรณรุจิ. จิต มโน วิญญาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2537.
- บุญย์ นิลเกษ. มหัศจรรย์ความเป็นจริงของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2552.
- ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. สเต็มเซลล์ ดีเอ็นเอและชีวจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). วิชิบรณการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.
- พระมหาอำนาจ โปราณภาณี. สากลธรรม. กรุงเทพมหานคร: สื่อตะวัน จำกัด, 2546.

- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). **วิทยาศาสตร์ในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2540.
- พิน ดอกบัว. **แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543.
- ยงยุทธ์ วิริยาอุทธีกร. **พุทธศาสนากับจุดยืน**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ม.ป.พ.
- ยงยุทธ์ ยุทธวงศ์และศุภชัย หล่อโลหการ. **โคลนนิ่ง เทคโนโลยีสะท้านโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2547.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- วิเชียร ชาบุดรบุญทริก. **พุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2535.
- ศุภวรรณ พิพัฒน์พรณวงศ์ กรีน. **ไอน์สไตน์ถามพระพุทธเจ้าตอบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2549.
- สัญญา สะสอง. **ความจริงของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 5. เชียงใหม่: เวียงบัวการพิมพ์, 2552.
- สิทธิ บุตรอินทร์. **มนุษยนิยม**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2532.
- เมตตา นนโท ภิกขุ. **โคลนนิ่งมนุษย์ผิดจริยธรรม?** ในวารสารชมรมจริยธรรมการวิจัยในคนในประเทศไทย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 2546.
- Anny, **โคลนนิ่ง คืออะไร?**, [ออนไลน์] http://a-nn-y.blogspot.com/2009/04/blog-post_21.html [สืบค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2561].

พระพุทธเจ้ากับการจัดการชีวิตและความตายในมหาปรินิพพานสูตร
The Buddha and Management of His Life and Death
in the Mahaparinibbanasutta

อภิญญวัฒน์ โพธิ์सान

Apinyawat Phosan

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Maharakham University

E-mail: apinyawatpo@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอการศึกษาพระพุทธเจ้ากับการจัดการชีวิตและความตายของพระองค์ในมหาปรินิพพานสูตรของพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ประเด็นจากมหาปรินิพพานสูตรนั้น เพื่อการปะติดปะต่อให้เป็นเรื่องและแนวคิด จากนั้นจึงทำการสรุปเชิงวิเคราะห์ตามแนวคิดการจัดการ

ผลการศึกษาพบว่า ในมหาปรินิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงจัดการชีวิตและความตายของพระองค์ ใน 2 ช่วงเวลา คือ 1) ช่วงหลังการปฏิเสธการทูลขอให้ปรินิพพานของมาร เป็นช่วงที่พระพุทธองค์ทรงนำแนวคิดการจัดการมาใช้กับชีวิตพระองค์ ในฐานะเป็นพระศาสดาของพุทธศาสนา และ 2) ช่วงหลังการรับคำทูลขอของมารว่าจะทรงปรินิพพานในอีก 3 เดือนข้างหน้า เป็นช่วงที่พระพุทธองค์ทรงจัดความตายของพระองค์เองแบบ “ตายก่อนตาย” เพื่อการเตรียมพร้อมที่จะตาย ตายแบบไร้ห่วง และตายแบบไม่ทิ้งปัญหาที่ค้างค้ำอะไรไว้ข้างหลัง โดยทรงตรัสบอกหลักการและแนวปฏิบัติไว้เพื่อให้พุทธบริษัท 4 นำความตายของพระองค์ไปจัดการหลังทรงปรินิพพานแล้วต่อไป

คำสำคัญ: ชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้า, การจัดการ, มหาปรินิพพานสูตร

Abstract

This article is written up to present a study of the Buddha's management of life and death in the Mahaparinibbanasutta of Buddhism, by implementing an analysis, and a synthesis, of the points from the Mahaparinibbanasutta to join them together as the story and concept, and

then to make an analytical conclusion in accordance with the concept of management.

The results of study found that, in the Mahaparinibbanasutta, the Buddha has had a management of His Life and death in two periods, that is, 1) the period after denying the evil one's request of the Buddha to pass away, in which the Buddha applied a concept of management to His life as the Teacher of Buddhism, and 2) the period after accepting the evil one's request that He would pass away in next three months, in which the Buddha managed His death as "dying before death" for getting ready to die physically, dying without worrying, and dying without leaving any problems behind, by telling and ordering principles and guidelines of practice to let the four assemblies of Buddhists bring the death (dead body) of the Buddha to manage after His passing away onwards.

Keywords: Life and Death of the Buddha, Management, Mahaparinibbanasutta

1. บทนำ

มหาปรินิพพานสูตร เป็นชื่อพระสูตรที่ตั้งชื่อขึ้นตามเนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้ โดยกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า เนื้อหาพระสูตรเป็นบันทึกประมวลลำดับเหตุการณ์และการแสดงพระธรรมเทศนาสำคัญในขบวนจาริกแสดงธรรมครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ณ สถานที่ต่าง ๆ ระหว่างเสด็จช่วงใกล้พุทธปรินิพพานไม่นานนัก (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต), 2531: 221) และเหตุการณ์ช่วงวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน การถวายพระเพลิงพระบรมศพ การแจกพระบรมสารีริกธาตุโดยโศภนพราหมณ์ และการสร้างพระสถูปเอาไว้ ณ สถานที่ต่างๆ โดยกลุ่มชาวพุทธผู้ที่ได้รับแบ่งพระบรมสารีริกธาตุและสิ่งที่เกี่ยวข้องไป (ที.สี.0/23/39) เมื่อเป็นพระสูตรสำคัญในฐานะเป็นพระสูตรสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็น “พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (สตถา เทวมนุสฺสานํ) ย่อมต้องมีนัยสะท้อนเรื่องการจัดการชีวิตและความตายของพระศาสดาและพุทธบริษัท 4 แนนอน ซึ่งก็สอดคล้องกับที่พระครูศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน) กล่าวไว้ ที่ว่า “มหาปรินิพพานสูตร เป็นพระสูตรที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญในช่วงวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงวางแผนงาน หลักการ และวิธีการรักษาพระธรรมวินัยไว้ในพระสูตรนี้..จึงนับเป็นพระสูตรที่สำคัญต่อพุทธศาสนา ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และหลักพุทธธรรม...”(พระครูศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน), 2547: บทคัดย่อ)

การศึกษาที่ตีมิใช่มีแค่จำ แต่ควรต่อยอดความรู้ ความคิด และแนวปฏิบัติ โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีอื่นมาเป็นกรอบคิดหรือฐานคิดในการมองด้วย ด้วยเหตุนี้ เพื่อการต่อยอดความรู้ ความคิด และแนวปฏิบัติจากมหาปรินิพพานสูตร แนวคิดการจัดการ (Management) จึงถูกนำมาใช้ศึกษาเป็นกรอบคิดหรือฐานคิดในการคิดและมองวิเคราะห์ บันทึกประมวลเหตุการณ์และพระธรรมเทศนาในช่วงก่อนการพุทธปรินิพพาน ช่วงก่อนการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า และช่วงหลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าแล้ว ตามเนื้อหาที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร ในเชิงการจัดการชีวิตและความตายได้ และการนำแนวคิดการจัดการมาใช้เป็นกรอบคิดหรือฐานคิดเช่นนี้ ก็เชื่อแน่ว่ามันจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถมองเห็นแนวว่าด้วยการจัดการชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้าในสมัยก่อนได้ว่า พระพุทธองค์มีแนวทาง การจัดการชีวิตและความตายอย่างไรบ้าง ในฐานะเป็นพระศาสดาของพุทธศาสนา การมองเห็นแนวการจัดการชีวิตและความตายได้ดังที่คาดนั้น ย่อมจะทำให้มองเห็น “ภูมิปัญญา” อันว่าด้วยแนวคิด ความสามารถ และเทคนิควิธีเพื่อการจัดการชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้าในสมัยโบราณ ตามที่ถูกบันทึกเอาไว้ในพระสูตรของพุทธศาสนานั้นอีกด้วย

ดังนั้น บทความนี้จึงเขียนขึ้นเพื่อนำเสนอพระพุทธเจ้ากับการจัดการชีวิตและความตายของพระองค์ตามแนวมหาปรินิพพานสูตรของพุทธศาสนา ในแง่เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติว่า การจัดการชีวิตและความตายคืออะไร? พระพุทธเจ้าทรงจัดการชีวิตของพระองค์ในฐานะเป็นพระศาสดาของพุทธศาสนาอย่างไร? เมื่อทรงรู้ตนว่า พระองค์จะต้องตาย (ปรินิพพาน) แน่แน่นอนแล้วในอีก 3 เดือน พระพุทธเจ้าทรงจัดการความตายของพระองค์ในแบบตายก่อนตายเพื่อให้พุทธบริษัท 4 สามารถนำเอาความตายของพระพุทธเจ้ามาจัดการเพื่อเรียนรู้ความตายของบุคคลและเป็นเครื่องระลึกถึงความดีของพระพุทธเจ้าที่ปรินิพพานไปแล้วนั้นในฐานะเป็นหลักการและแนวการปฏิบัติไว้อย่างไรต่อไป? สำหรับวิธีการที่นำมาใช้เพื่อเขียนบทความนี้ขึ้น ผู้เขียนใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการปะติดปะต่อเรื่องราวและแนวคิดต่างๆ ตามที่ปรากฏหรืออาจตีความได้ในมหาปรินิพพานสูตรเป็นหลักการใหญ่ จากนั้นจึงทำการสรุปเชิงวิเคราะห์ตามแนวคิดการจัดการเพื่อให้มองเห็นแนวการจัดการชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้าในมหาปรินิพพานสูตรที่ต้องการนำเสนอต่อไป

2. พระพุทธเจ้ากับการจัดการชีวิตและความตายตามแนวมหาปรินิพพานสูตร

การจัดการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการวางแผนการทำงานอย่างมีขั้นตอนและมีเป้าหมาย มีการเตรียมการบุคคลให้ทำงาน มีการนำ/ บอกกล่าว/ หรืออำนวยการให้การทำงานเป็นไปตามที่บอกกล่าวไว้ และมีการควบคุมหรือตรวจสอบงานที่กระทำนั้น ๆ ให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ก่อนด้วยดี และจากการอ่านสำรวจและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ

ในมหาปริณิพพานสูตร ผู้เขียนก็พบว่า มีประเด็นเกี่ยวกับ “การจัดการชีวิต” ให้เป็นไปตามแผนการที่วางเอาไว้หลังเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นแล้ว ดังอาจแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

2.1 การจัดการชีวิตหลังการทรงปฏิเสศการทูลขอให้ปริณิพพานของมาร

ในช่วงแรกตรัสรู้ ขณะทรงพักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา เมื่อมีมารมาทูลให้พระพุทธรองค์ปริณิพพานได้แล้ว ทว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปริณิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปริณิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปริณิพพานของพระผู้มีพระภาค” ในตอนนั้นพระพุทธรเจ้า ทรงพิจารณาเห็นว่า พุทธบริษัท 4 ของพระองค์ที่จะทรงตั้งขึ้น ก็ยังไม่ทันได้ตั้งขึ้นเลย พุทธบริษัท 4 จึงถือว่ายังมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม และพระศาสนา (พรหมจรรย์) ของพระองค์ที่จะทรงตั้งขึ้นในอนาคตอันไกล ก็ยังไม่ทันได้ตั้งขึ้น จึงถือว่ายังมีความไม่สมบูรณ์แพร่หลาย ทั้งยังไม่ทันได้เป็นที่รู้จักกันดี และมั่นคงถาวรอยู่ในชมพูทวีปในตอนนั้นเลย จึงได้ตรัสปฏิเสธมารนั้นอย่างหนักแน่นขึ้นว่า

มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปริณิพพาน ตราบเท่าที่ (พุทธบริษัท 4 คือ) ภิกษุทั้งหลาย... ภิกษุณีทั้งหลาย...อุบาสกทั้งหลาย...อุบาสิกาทั้งหลาย ของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ(อย่างดีพอ) ไม่แก่กล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ (และ)ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปราชัยที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้...เราจะยังไม่ปริณิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์ (ศาสนา) ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวางแพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงกระทั้งเทพและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว (ทีมหา. (ไทย) 11/175/123-124)

ด้วยเหตุดังนี้ พระองค์จึงได้ทรงนำหลักการจัดการมาใช้กับชีวิตการเป็นพระศาสนาของพระองค์นั้น โดยทรงวางแผนจัดการพระศาสนาอย่างเป็นขั้นตอน ทรงจัดโครงสร้างพระศาสนาเป็นพุทธบริษัท 4 ทรงเตรียมการพัฒนาทรัพยากรของพระศาสนาให้พร้อมเสมอตามหน้าที่ ทรงนำหรืออำนวยการพุทธบริษัท 4 โดยทรงพร่ำสอนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ธรรมวินัย และทรงควบคุมการฝึกฝนพุทธบริษัท 4 ให้เป็นไปด้วยดีตามที่ทรงมุ่งหมายเอาไว้ให้จงได้ ก่อนที่พระองค์จะปริณิพพานในที่สุด โดยทรงกระทำการจัดการดังนี้

- 1) ทรงมีการวางแผนฝึกฝนพุทธบริษัท 4 ในพระศาสนาของพระองค์ที่จะทรงตั้งขึ้นแล้วอย่างเป็นขั้นตอน
- 2) ทรงมีการจัดโครงสร้างองค์กรพระศาสนาของพระองค์ออกเป็นพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี เป็นบริษัทฝ่ายนักบวช และอุบาสก อุบาสิกา เป็นบริษัทฝ่ายฆราวาส

3) ทรงมีการจัดเตรียมการพัฒนาพุทธบริษัท 4 ของพระองค์ในฐานะทรัพยากรบุคคลขององค์กรให้มีความพร้อมเสมอด้วยความรู้ธรรมวินัยและหลักปฏิบัติตามที่ทางศาสนาและสังคมของตน ๆ

4) ทรงมีการนำหรืออำนวยการสั่งสอนธรรมแก่พุทธบริษัท 4 ให้มีความรู้และแกว้กล้ำในตน โดยทรงกระตุ้นเร้าให้นำเอาหลักธรรมไปจัดการชีวิตและสังคมของตน และก็นำไปช่วยจัดการชีวิตของคนอื่น ๆ รวมทั้งการนำความรู้ไปใช้โต้ตอบเพื่อปราบปรามปราชญ์ของคนที่เข้ามาโจมตีพุทธศาสนาด้วยความสามารถทางศาสนา-ปรัชญาของตนได้เป็นอย่างดีด้วย

5) พร้อมกันนั้นก็ทรงมีการทรงควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของพุทธบริษัท 4 ทั้ง 2 ฝ่าย และความแพร่หลายแห่งพระศาสนาของพระองค์ เพื่อให้เป็นไปตามแผนการที่ทรงกำหนดไว้ก่อน เหมือนอย่างที่เราจะเคยตรัสไว้กับมารในตอนแรกตรัสรู้ใหม่ ๆ แล้วได้พระองค์ก็จึงปรินิพพานตามคำที่มารนั้นมาทูลขอให้ปรินิพพานได้แล้วต่อไป

2.2 การจัดการความตายหลังการทรงรับคำทูลขอของมารแล้ว

มารได้เฝ้าคอยและตรวจสอบความมีคุณสมบัติพร้อมในทางบวชของพุทธบริษัท 4 และความแพร่หลาย มั่นคงของพุทธศาสนาในชมพูทวีปเรื่อยมา หลังถูกปฏิเสธจากพระพุทธเจ้า และเมื่อสังเกตเห็นแล้วว่า พุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก อุบาสิกา: 1) เป็นผู้เฉียบแหลม เป็นผู้ได้รับคำแนะนำดีแล้ว จึงเป็นผู้แกว้กล้ำ เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ และปฏิบัติตามธรรมแล้ว 2) เป็นผู้เรียนรู้กับอาจารย์ของตนแล้ว สามารถบอกสอน แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย และทำสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่ายได้แล้ว 3) เป็นผู้สามารถแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์เพื่อปราบปรามปราชญ์ที่เกิดขึ้นในพระศาสนาให้เรี่ยรายโดยชอบธรรมได้แล้ว และพรหมจรรย์คือพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง แพร่หลาย เป็นที่รู้จักกันโดยมาก และมีความมั่นคงถาวรดี จนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดีแล้ว ก็จึงเข้ามาเฝ้าและกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานได้แล้วดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระมีพระภาคแล้ว” พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า พุทธบริษัท 4 ของพระองค์เป็นไปตามที่ทรงต้องการแล้ว และพุทธศาสนา (พรหมจรรย์) ก็เป็นไปตามที่ทรงต้องการ ดังที่ตรัสไว้กับมารนั้นในตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ จริง ๆ แล้ว ก็จึงได้ตรัสรับคำทูลขอของมารนั้นว่า “มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลไปเลย อีกไม่นานการปรินิพพานของตถาคตจะมี จากนั้นไปอีก 3 เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”(ที.มหา. (ไทย) 10/168/113-116)

ตามนัยแห่งมหาปรินิพพานสูตรตอนนี้ แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้วันตายของพระองค์ล่วงหน้าถึง 3 เดือน จึงทรงมีเวลาเตรียมการวางแผนการจัดการความตายของพระองค์ได้ด้วยดี โดยวิธีการตรัสสั่งบอกและตรัสบอกลาพระสาวกที่อยู่รอบข้างพระองค์ ณ สถานที่ต่าง ๆ ที่ทรงเสด็จไปในลักษณะเป็นการจัดการความตายของพระองค์ในฐานะ

พระศาสดาพุทธศาสนาแบบ “ตายก่อนตาย” เพื่อการจากไป (ปรินิพพาน) อย่างคนที่ “ไร้ห่วง นอนตายตาหลับ” และไม่ทิ้งเรื่องค้างค้ำและคาใจอะไร ๆ ไว้ข้างหลังให้เป็นปัญหาเลยได้ เรามาลองวิเคราะห์ดูว่า พระพุทธเจ้า ในช่วง 3 เดือนสุดท้ายแห่งชีวิตพระองค์ ได้ทรงจัดการความตายของพระองค์ให้พร้อมด้วยดี โดยวิธีตรัสสั่งบอกหลายเรื่องเอาไว้แก่พวกภิกษุ ให้ปฏิบัติและเคลียร์ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ ก่อนจะตรัสคำเตือนอำลาเป็นครั้งสุดท้ายในฐานะเป็น “ปัจฉิมโอวาท” แล้วก็จากโลกไปอย่างสงบ ดังนี้

1) ทรงตรัสบอก “**ธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง**” อันได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 หรือมรรคมืองค์ 8 ไว้ในมหาปรินิพพานสูตร (ที.มหา. (ไทย) 11/184/130-131) แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อเป็นการตรัสย้ำเตือนภิกษุให้เรียนรู้ เสด็จเจริญ ทำให้มาก จะได้ทำให้พระศาสนา (พรหมจรรย์) ของพระองค์ตั้งอยู่ได้นาน โดยทรงถือการเรียนรู้ เสด็จเจริญ ทำให้มากในธรรมเพื่อความรู้ยิ่งของภิกษุทั้งหลายเช่นนี้ ว่าจะเป็นไปได้เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก และเพื่อประโยชน์สุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายได้

2) ทรงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายให้รับรู้ไว้ ถือเป็นการตรัสย้ำเตือนให้ระลึกถึง “สังฆาทันตยาที่มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา” ดังนี้ เพื่อมิให้ประมาท ให้แต่ละรูปบริบขวนขวายทำหน้าที่ของการทำที่สุดแห่งทุกข์ของตน ๆ ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท โดยทรงโยงหาชีวิตที่จะต้องตายจากไปของพระองค์เองในอีก 3 เดือนข้างหน้าว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังฆาทันตยาที่มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด อีกไม่นานการปรินิพพานของตถาคตจะมี จากนั้นไปอีก 3 เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน” (ที.มหา. (ไทย) 10/185/131)

3) ทรงรู้ว่า ต่อไปภายภาคหน้า ภิกษุจะมีปัญหาเรื่องการตีความหลักธรรมวินัยต่าง ๆ อันเป็นหลักคำสั่งสอนในพระศาสนาของพระองค์ จึงทรงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายให้รับรู้ถึงหลักการตรวจสอบความถูกต้องเกี่ยวกับหลักพระศาสนาของพระองค์ไว้ในมหาปรินิพพานสูตร เรียกว่า “มหาปเทศ 4” อันเป็น “ข้ออ้างใหญ่หรือข้ออ้างอิงสำหรับเทียบเคียง” (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), 2531: 221) หรือ “หลักการสำหรับใช้เป็นข้ออ้างอิงเพื่อสอบสวนเทียบเคียงหลักธรรมวินัยของพุทธศาสนาในฝ่ายพระสูตร” (พระครูศรีวิสุทธิโกศล กิตติวฑฒโน (กิตติวฑฒน์ พลวัตร), 2557: 88)

4) ทรงรู้ดีว่า ต่อไปภายภาคหน้า ผู้คนจะกล่าวตำหนิและบ่นด่าแก่นายจุนทกัมมารบุตรได้ว่า ก็เพราะเขาเป็นผู้ถวายสุกรมัททวะเป็นอาหารบิณฑบาตแก่พระพุทธเจ้า จึงทำให้พระพุทธองค์เสวยแล้วถึงแก่ปรินิพพาน จึงจะไม่ได้อานิสงส์อะไร เพราะการถวายทานนั้นเลย ก็จะทำให้นายจุนทกัมมารบุตรนั้น รวมทั้งครอบครัวของเขาด้วย เป็นผู้คิดมาก มีความทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจ และเศร้าโศกเสียใจเกิดขึ้น ความดีงามที่ควรจะได้ก็จะได้โดยยาก และจะทำให้มีทุกข์ที่เป็นที่ไปหลังเสียชีวิตได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งบอก

พระอานนท์ให้ไปช่วยอธิบายความข้อนี้เพื่อบรรเทาความเดือดเนื้อร้อนใจและเศร้าโศกเสียใจของนายจุนทกัมมารบุตรนั้น (ที.มหา. (ไทย) 10/197/146-147)

5) พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงความเป็นไปในอนาคตได้ว่า ต่อไปภายภาคหน้าพุทธบริษัท 4 ของพระองค์จะเอาแต่บูชาพระองค์ด้วยอามิส ไม่นิยมบูชาด้วยการปฏิบัติ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสสั่งบอกพระอานนท์ไว้ในมหาปรินิพพานสูตร (ที.มหา. (ไทย) 10/199/148) เพื่อเป็นย้าเตือนให้ทั้งภิกษุและฆราวาสได้สำเหนียกถึงการทำปฏิบัติบูชาต่อพระองค์ ที่ถึงแม้ว่าจะทรงปรินิพพานไปแล้ว ก็มีให้พากันกระทำแต่อามิสบูชาต่อพระองค์ เพราะทรงถือว่า พระองค์ไม่เชื่อว่าเป็นอันพุทธบริษัท 4 กระทำสักการบูชาและนอบน้อมดีด้วยอามิสบูชา แต่ผู้ใดที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ และปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นจึงจะเชื่อว่าเป็นผู้กระทำสักการบูชาและนอบน้อมพระองค์ด้วยบูชาอย่างยอดเยี่ยมที่เรียกว่า “ปฏิบัติบูชา” ได้ (พระครูศรีวิสุทธิโกศล กิตติวฑฺฒโน (กิตติวฑฺฒน์ พลวัตร), 2557: 45)

6) เมื่อพระอานนท์กราบทูลให้ทรงรับรู้ไว้ว่า แต่ก่อนภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาอยู่ในทิศทั้งหลาย พอออกพรรษาแล้ว ก็จะมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระวิหารที่ทรงประทับอยู่ ทำให้ได้พบเจอพวกภิกษุผู้เป็นที่เจริญใจได้ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็ทำให้ภิกษุทั้งหลายในทุกสารทศไม่ได้พบเจอกัน เหตุว่าไม่ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกต่อไปแล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งบอกให้เป็นแนวทางปฏิบัติแก่ผู้ศรัทธาในพระองค์ได้เดินทางไปทักสนะสถานที่ 4 แห่ง เรียกว่า “สังเวชนียสถาน 4 ตำบล” คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้า “ประสูติ ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพาน” เพื่อการเจริญจิตให้ระลึกนึกถึงพระพุทธองค์เป็นพิเศษ

7) ทรงตรัสสั่งบอกพระอานนท์ไว้เป็นแนวทางปฏิบัติของภิกษุต่อสตรีเพศอย่างเป็นขั้นตอนในมหาปรินิพพานสูตร เมื่อท่านได้ทูลถามแนวทางที่ภิกษุจะปฏิบัติต่อสตรีเพศที่ถูกมองกันว่าเป็น “อันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์” (สัง.ส. (ไทย) 15/58/71) นั้น ๆ อย่างไร ภายหลังการล่องลับไปแห่งพระพุทธองค์แล้ว ตามขั้นตอนดังนี้ว่า (1) มิให้มองดูพวกเธอ ถ้าทำได้ (2) ถ้าจำเป็นต้องมองดูพวกเธอ ก็มีให้พูดคุยด้วย และ (3) แต่ถ้าจำเป็นต้องพูดคุยกับพวกเธอด้วย ก็ต้องตั้งสติไว้ให้มั่นคงอยู่เสมอ (ที.มหา. (ไทย) 10/203/151) คือการควบคุมจิตไว้ให้รู้สึกนึกคิดต่อสตรีเพศทั้งหลายในทางดีงาม เพื่อมิให้กิเลสตัณหาเกิดขึ้นกับตนได้ เช่น รู้สึกนึกคิดว่าเป็นแม่ (Mother-mind) ต่อสตรีที่อยู่ในวัยปุนแม่ รู้สึกนึกคิดว่าเป็นพี่สาว-น้องสาว (Sister-mind) ต่อสตรีที่อยู่ในวัยปุนพี่สาว-น้องสาว และรู้สึกนึกคิดว่าเป็นลูกสาว (Daughter-mind) ต่อสตรีที่อยู่ในวัยปุนลูกสาว (ที.ม.อ. 203/189-190)

8) เมื่อพระอานนท์ทูลถามถึงแนวทางที่จะปฏิบัติต่อพระสรีระของพระพุทธองค์อย่างไรหลังปรินิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสั่งบอกพระอานนท์เอาไว้ในมหาปรินิพพานสูตร เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติต่อพระสรีระของพุทธองค์ โดยมีใจความสำคัญ ดังนี้

(1) ทรงตรัสสั่งบอกมิให้พวกภิกษุเป็นกังวลใจต่อการบูชาพระสรีระของพระองค์ภายหลังการปรินิพพาน แต่ทรงย้าให้ทุกท่านพยายามชวนชวายเป็นหน้าที่ของตน ๆ ไปตามกิจของตน ๆ อย่าได้ประมาทในหน้าที่ของตน ๆ และให้อุทิศกายและใจทำความเพียรต่อหน้าที่ของตนที่มีอยู่นั้น ๆ ด้วยดีเนื่องจากกว่ากษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดี ผู้เป็นบัณฑิตผู้มีความเลื่อมใสในพระองค์ จะพากันกระทำการบูชาพระสรีระของพระองค์เองอย่างสมพระเกียรติ จึงไม่ต้องเป็นกังวลใจในเรื่องนี้

(2) ทรงตรัสสั่งให้พระอานนทรับหน้าที่บอกแก่กษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดี ผู้เป็นบัณฑิตที่มีความเลื่อมใสในพระองค์นั้น ให้ปฏิบัติต่อพระสรีระของพระองค์ในคราวจะถวายพระเพลิง เหมือนกับที่ปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ โดยวิธีการให้นำผ้าใหม่ 500 ผืนมาห่อพระบรมศพ แล้วจึงห่อซับด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วห่อซ้อนด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่งและก็ห่อซับด้วยสำลีอันบริสุทธิ์อีกชั้น ทำโดยวิธีอย่างนี้จนกว่าจะห่อพระบรมศพนั้นด้วยผ้าและสำลีได้ถึง 1,000 ชั้น จากนั้นจึงอัญเชิญพระบรมศพลงใส่ในโลงเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้ฝาโลงเหล็กอีกอันหนึ่งครอบปิดไว้ ทำจิตภาวนาด้วยไม้จันทน์หอมล้วน แล้วจึงถวายพระเพลิงพระบรมศพ และก็ยังตรัสบอกให้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง เพื่อให้พุทธบริษัท 4 ได้สักการบูชา กระทำการกราบไหว้ หรือทำจิตให้เลื่อมใสต่อพระสถูปของพระองค์นั้น อันจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่พวกเขาในสุคติโลกสวรรค์หลังสิ้นชีวิตแล้วได้ (ที.มหา. (ไทย) 10/204-205/152) ทั้งนี้ก็เพราะถือกันว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นบุคคลผู้หนึ่งในบรรดาบุคคล 4 ประเภท คือ พระพุทธรูปเจ้า พระปัจเจกพุทธรูปเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “อุปารหบุคคล (บุคคลที่ควรสร้างสถูปถวาย)” (ที.มหา. (ไทย) 10/206/153)

9) การตัดสินใจเลือกมาดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินาราย่างนี้ ถือเป็นการทรงวางแผนเชิงการจัดการที่สุขุมมากของพระพุทธรูปเจ้า ทั้งนี้ก็เพราะถ้าพิจารณาในเชิงเหตุผลทางการเมืองแล้ว เมืองเล็กย่อมเป็นผลดีแก่การพระศาสนาในภายหน้าได้ดีกว่าเมืองใหญ่ ด้วยเมืองใหญ่จะมาขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เมืองเล็กก็จะต้องแบ่งให้ ขัดขืนมิได้ จึงจะส่งผลดีให้พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูปเจ้าสามารถแพร่หลายไปในแคว้นที่นับถือพุทธศาสนาต่าง ๆ ได้มากแคว้น ถ้าพระพุทธรูปองค์เสด็จไปดับขันธปรินิพพานที่เมืองใหญ่ ๆ เช่น เมืองราชคฤห์ ของแคว้นมคธอำนาจอย่างแคว้นมคธแล้วไซ้ เมืองเล็ก ๆ ไฉนจะกล้ามาขอแบ่งได้ ถึงมาขอแบ่ง ทางเมือง ราชคฤห์นั้นก็ย่อมแบ่งให้ก็ได้ จึงทำให้มองเห็นได้ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงมีการวางแผนในการจัดการความตายของพระองค์ในเรื่องนี้ไว้อย่างแยบยลเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ทรงวางไว้ดังนั้น

10) เมื่อสุภัททปริพาชกผู้มีความสงสัยในความจริงของเจ้าลัทธิตั้ง 6 ได้เข้ามาสอบถาม พระพุทธรูปเจ้าผู้ที่มีกาลปรินิพพานใกล้เข้ามาถึงทุกขณะ ก็ตรัสกับท่านสุภัททที่เข้ามาทูลถามปัญหาแล้วว่า มิให้สนใจในคำถามที่ได้ถามแล้วอย่างนั้น เหตุว่ามันจะเป็นการโจมตี

เจ้าลัทธิพวกหนึ่งจากการรับรองเจ้าลัทธิอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมและเสียมารยาททางศาสนา จึงทรงขอแสดงธรรมให้ท่านได้รับฟังแทนเอาไว้ในมหาปริณิพพานสูตร ดังนี้

“สุภัททะ ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมไม่มีสมณะที่ 1 (พระโสดาบัน)...สมณะที่ 2 (พระสกทาคามี)...สมณะที่ 3 (พระอนาคามี)...สมณะที่ 4 (พระอรหันต์) แต่ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมมีได้...สุภัททะ ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์ 8 สมณะที่ 1...สมณะที่ 2...สมณะที่ 3...สมณะที่ 4 จึงมีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัททะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกก็จะไม่พึงว่างเว้นจากการมีพระอรหันต์ทั้งหลาย...” (ที.มหา. (ไทย) 10/214/162)

การแสดงธรรมที่ทรงแสดงแก่สุภัททปริพาชกอย่างนั้น เป็นการตรัสสั่งบอกแก่สุภัททะ รวมทั้งภิกษุทั้งหลาย ให้รับรู้เอาไว้เป็นพุทธพจน์ให้ได้นั่นใจกันว่า อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางปฏิบัติสายสำคัญในพุทธศาสนา ถ้าภิกษุในพระศาสนาเป็นผู้ปฏิบัติชอบตามแนวปฏิบัติสายกลางแล้วไซ้ โลกก็จะไม่ว่างเว้นจากการมีพระอรหันต์ในพระศาสนาแน่นอน

สุภัททปริพาชกได้ฟังแล้วดังนั้นก็เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง จึงทูลขอบวชในพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ตรัสสั่งบอกภิกษุทั้งหลายให้ท่านบวชเป็นอันเตวาลิกของพระองค์ในที่เฉพาะพระพักตร์ และเมื่อได้บวชแล้ว ท่านอยากจะเป็นผู้หนึ่งในบรรดาสมณะ 4 ทั้งให้ได้จึงหลีกไปปฏิบัติโดยไม่ประมาทแต่เพียงผู้เดียว มีความเพียรอุทิศกายและใจตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ที่พระพุทธองค์ตรัสบอกไว้แล้วนั้น ไม่นานชั่วโม่งนั้ ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์หรือสมณะที่ 4 ในพุทธศาสนาได้สำเร็จ ถือได้ว่าท่านเป็น “สักขีสาวก” คือพระสาวกรูปสุดท้ายที่ทันเห็นพระพุทธเจ้าขณะยังทรงพระชนม์อยู่ในโลก

11) แม้ว่าใกล้จะปริณิพพานอีก 2-3 ชั่วโมงข้างหน้า แต่ก็ยังมีเรื่องสำคัญอีก 4 เรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะตรัสสั่งบอกให้เป็นแนวปฏิบัติและกระทำกันของภิกษุทั้งหลาย จึงได้ทรงตรัสสั่งบอกกับพระอานนท์เอาไว้ในมหาปริณิพพานสูตร ดังนี้

(1) ทรงมองไปในอนาคตแล้วทรงรู้ว่า อาจมีภิกษุบางรูปในอนาคตเกิดมีความคิดขึ้นว่า พระธรรมวินัยหรือพระศาสนามีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว จึงไม่มีพระศาสดาในฐานะผู้นำทางศาสนาอีกต่อไป ซึ่งการเป็นอย่างนี้อาจทำให้เกิดการแย่งกันเป็นผู้นำทางศาสนาต่อจากพระศาสดา อันจะทำให้เกิดการแตกความสามัคคีขึ้นในหมู่สงฆ์ของพระองค์ในอนาคตก็ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายไม่ให้คิดเห็นกันอย่างนั้น เพื่อเป็นการป้องกันเอาไว้ตั้งแต่พระองค์ยังทรงมีพระชนม์อยู่ พร้อมกับได้ตรัสวางเป็นหลักการปกครองคณะสงฆ์เอาไว้ โดยการทรงตั้งธรรมวินัยให้เป็นใหญ่ในพระศาสนาแทนตัวพระองค์ แต่ไม่ทรงตั้งบุคคลใด ๆ ในหมู่สงฆ์ให้เป็นใหญ่เป็นศาสดาแทนพระองค์เลย ดังนั้นว่า “ธรรมและวินัย ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.มหา. (ไทย) 10/216/164) ซึ่งก็เป็นจริงตามที่ตรัสสั่ง

บอกไว้ทุกประการ เพราะในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ก็ไม่เคยปรากฏมีการตั้งใครเป็นผู้นำทางศาสนาต่อจากพระศาสดาสักคนเดียวเลย นอกจากการนำเอาพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัส-แสดงไว้แล้วนั้นๆ มาเป็นพระศาสดาแทนพระพุทธองค์ จึงทำให้เห็นได้ว่าแผนการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้แล้วเช่นนั้นมีการนำเอาไปเป็นแนวปฏิบัติโดยพระสงฆ์ในพุทธศาสนาอย่างเป็นผลเชิงปฏิบัติตามแผนการที่ทรงวางเอาไว้ก่อนปรินิพพานได้จริง

(2) ทรงรู้ว่า การให้ความเคารพ นับถือ และเชื่อฟังถ้อยคำของภิกษุ ผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานาน เป็นสังฆบิดร และเป็นสังฆปริณายกในสังคมสงฆ์นั้น ถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความเจริญไม่มีเสื่อมข้อหนึ่งตามนัยแห่งอภิธานิยธรรม 7 สำหรับภิกษุ (ที.มหา. (ไทย) 10/136/82) การเรียกกันแบบไม่เคารพและให้เกียรติกัน อาจนำมาซึ่งความทะเลาะแตกแยกกัน จนเสียความสามัคคีระหว่างภิกษุทั้งหลายในสังคมสงฆ์ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายได้ถือปฏิบัติต่อกันและเรียกกันด้วยความเคารพและให้เกียรติต่อกันแบบ “อาวุโส-ภันเต” ดังนั้นว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาหะว่า “อาวุโส” (เป็นคำเรียกกันเป็นสามัญ) เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ (แต่) ภิกษุผู้แก่ (พรรษา) กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อน (พรรษา) กว่า โดยชื่อหรือตระกูลโดยวาหะว่า “อาวุโส” ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อน (พรรษา) กว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่ (พรรษา) ว่า “ภันเต” หรือ “อายุสมา” ก็ได้” (ที.มหา. (ไทย) 10/136/82)

(3) ทรงรู้ว่า ต่อไปในอนาคต พระวินัยในบางสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว อาจเป็นปัญหาในทางปฏิบัติหรือมีความไม่เหมาะสมและสมสมัยสำหรับภิกษุทั้งหลายก็ได้ ในเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป และการที่ภิกษุทั้งหลายเข้าไปอยู่ในถิ่นสถานที่ที่แตกต่างไปจากชมพูทวีปโบราณ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งกับพระอานนท์ให้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายถึงการที่พระองค์ทรงอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ โดยทรงวางเป็นเงื่อนไขให้พิจารณาไว้ ดังนี้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ถ้าสงฆ์ปรารภจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้าง ก็ให้ถอนได้” (ที.มหา. (ไทย) 10/136/82) คือ เมื่อพระสงฆ์หวัง ก็จงถอน ถ้าสงฆ์ไม่หวัง ก็จงอย่าถอน อันเป็นการวางเป็นเงื่อนไขเอาไว้ให้พิจารณาตามเหมาะสม แต่กระนั้นพระอรหันตเถระ 500 รูป มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ก็ประชุมร่วมกันในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และได้ถกกันมากในประเด็น “สิกขาบทเล็กน้อย” นี้ แต่ก็ไม่อาจมีความเห็นใดได้รับการยอมรับเป็นเอกฉันท์ได้ อีกทั้งพระมหากัสสปะก็ได้ชี้แจงให้ที่ประชุมสงฆ์ครั้งนั้นได้รับทราบเป็นแน่ให้ทุกคนคิดว่า

มีสิกขาบทของภิกษุทั้งหลายที่รู้จักกันในหมู่คฤหัสถ์ พวกเขารู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควร แก่สมณศากยบุตร ถ้าถอนสิกขาบทเล็กน้อย ก็จะมีผู้กล่าวได้ว่า พระสมณโคตมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายไว้แค่ชั่วคราวแห่งควันไฟ สาวกทั้งหลายของพระสมณโคตมปฏิบัติตามสิกขาบทชั่วเวลาที่พระศาสดายังดำรงอยู่ พอพระศาสดาปรินิพพาน

(เท่านั้น) พวกท่านก็พากันถอนสิกขาบทนั้น ๆ เสีย ดังนั้น พวกเราจึงไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้วเลย (วิ.จ. (ไทย) 7/442/382-383)

ด้วยเหตุดังนี้ ที่ประชุมของพระอรหันตเถระ 500 รูป ครั้งนั้น จึงมีมติไม่ถอนสิกขาบทใด ๆ ของพระศาสดาที่ได้ทรงบัญญัติเอาไว้แล้วเลย อันทำให้เรียกธรรมเนียมปฏิบัติอย่างนี้กันต่อมาว่า เป็น “พุทธศาสนานิกายเถรวาท” (Theravada Buddhism)

(4) ทรงรู้ว่า กรณีพระฉันทะเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ในเวลานั้นเดือดร้อนใจกัน เหตุเพราะท่านเป็นพระหัวดี ไม่ยอมฟังใครในสังคมสงฆ์บอกสอนทั้งสิ้น ด้วยถือตัวว่าท่านเป็นผู้ติดตามพระพุทธองค์ในตอนที่ออกผนวช พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกแก่คณะสงฆ์ให้ลง “พรหมทัณฑ์” (คือการปล่อยให้พระฉันทะพูดและทำอะไรได้ตามต้องการ ไม่พูดด้วย และไม่ว่ากล่าวตักเตือนพรั่นสอนอะไรๆ เลย) แก่พระฉันทะไว้ ดังนี้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงกลับไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ” (ที.ม.หา. (ไทย) 10/216/165) ภายหลังท่านสำนึกตนได้ ก็จึงกลับเนื้อกับตัวเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ ตั้งใจปฏิบัติธรรม จนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันตรูปหนึ่ง อันมีผลทำให้การลงพรหมทัณฑ์ต่อท่านนั้นได้ระงับลงโดยอัตโนมัติ (วิ.จ. (ไทย) 7/445/386-390)

การทรงตรัสสั่งบอกพระอานนท์และภิกษุทั้งหลายเอาไว้ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ๆ ของพระพุทธเจ้า ถือเป็นการจัดการกับเรื่องคั่งค้าง เรื่องอาจเป็นปัญหา และเรื่องคาใจในสังคมสงฆ์ ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพาน จึงจัดเป็นการจัดการความตายของพระองค์แบบ “ตายก่อนตาย” คือพร้อมที่จะตายก่อนการตายจริงทางร่างกาย และเมื่อได้ทรงกระทำสิ่งที่ควรกระทำโดยพระองค์ทุกอย่างเสร็จสิ้นแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายผู้ที่ประชุมกันอยู่ในเวลานั้นให้มาเข้าเฝ้า และตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุแม้รูปเดียวพึงมีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือข้อปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เธอทั้งหลายก็จงถาม(เรา)เถิด จะได้ไม่เสียใจในภายหลัง...” โดยทรงตรัสถามอย่างนี้ถึง 3 ครั้ง แต่ก็ไม่มีภิกษุรูปใดทูลสอบถามอะไร ๆ เพราะความเคารพในพระศาสดา พระพุทธรูปจึงได้ตรัสเตือนและตรัสสั่งบอกภิกษุทั้งหลายเป็นครั้งสุดท้ายเรียกกันว่า “ปัจฉิมโอวาท” เป็นข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายสังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” (ที.ม.หา. (ไทย) 10/218/166) จากนั้นก็ทรงนั่งเพื่อการเข้าสู่การดับขันธปรินิพพานโดยสมบูรณ์แบบต่อไป

3. สรุปเชิงวิเคราะห์ตามแนวการจัดการ

จากที่ได้ศึกษามหาปรินิพพานสูตร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และปะติดปะต่อเรื่องและแนวคิด ทำให้มองเห็นการจัดการชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้า โดยอาจสรุปเป็นภาพรวมให้เห็นได้ ดังนี้

การจัดการชีวิตและความตายของพระพุทธเจ้า แบ่งได้เป็น 2 ช่วงตามนัยที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร ก็คือ

1) ทรงจัดการชีวิตหลังช่วงการปฏิเสธที่จะปรินิพพานตามการทูลขอของมารในตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ โดยทรงใช้ข้ออ้างว่า พุทธบริษัท 4 ที่จะทรงตั้งขึ้นยังไม่มีความรู้และยังไม่มีความสามารถในการสอนและการโต้วาทะปราบบรรีวาทได้ และพรหมจรรย์ (พุทธศาสนา) ที่จะทรงตั้งขึ้นในอนาคตอันใกล้ ก็ยังไม่แพร่หลายและมั่นคง ทำให้พระพุทธองค์ทรงเรียนรู้และนำเอาหลักการจัดการมาใช้กับองค์กรทางพุทธศาสนาที่ตรงตั้งขึ้น เพื่อให้บังเกิดผลเชิงปฏิบัติขึ้น ผ่านการทรงวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนว่า จะต้องฝึกสอนพุทธบริษัท 4 ให้มีความรู้ในหลักพุทธศาสนาอย่างดี มีความสามารถในการกล่าวสอนธรรมแก่คนอื่น ๆ ได้ดี มีความสามารถเชิงวาทศิลป์ของการกล่าวโต้วาทะเพื่อปราบบรรีวาทของลัทธิ ศาสนาอื่น ๆ โดยชอบได้ และมีความสามารถในการเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อการทำพรหมจรรย์ (พระศาสนา) ให้เจริญแพร่หลายและมั่นคงในชมพูทวีป จากนั้นจึงทรงจัดโครงสร้างองค์กรพุทธศาสนาออกให้แน่ชัดขึ้นเป็นพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี เป็นฝ่ายนักบวช และอุบาสก อุบาสิกา เป็นฝ่ายฆราวาส แต่นั่นก็ทรงเตรียมการให้การศึกษาและฝึกฝนพุทธบริษัท 4 นั้น ๆ ให้มีความพร้อมเสมอด้านความรู้ธรรมวินัยและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ตามหน้าที่ทางศาสนาและสังคมของตน ๆ ขณะเดียวกันก็ทรงนำหรืออำนวยการสั่งสอน กระตุ้น และแนะนำพุทธบริษัท 4 ให้นำเอาความรู้ธรรมวินัยและหลักปฏิบัตินั้น ๆ ไปปฏิบัติจริงเพื่อการบังเกิดผลแก่ตนและแนะนำคนอื่น ๆ ได้ต่อไป

2) การทรงจัดการความตายหลังช่วงรับคำทูลขอให้ปรินิพพานจากมารแล้ว เหตุเพราะว่าพุทธบริษัท 4 ของพระองค์ ที่ยังไม่มีความรู้และยังไม่มีความสามารถในการสอนธรรมและในการโต้วาทะปราบบรรีวาทได้ และพรหมจรรย์ (พระศาสนา) ที่ยังไม่เจริญแพร่หลายและมั่นคงในชมพูทวีปเวลานั้น ได้เป็นไปตามเงื่อนไขและแผนการที่ทรงวางไว้ทุกประการแล้ว ช่วงนี้จัดเป็นช่วงเวลาที่จะที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ว่า ชีวิตของพระองค์จะอยู่ได้อีกเพียง 3 เดือนเท่านั้น และเพราะทรงรู้การจะตายล่วงหน้า พระองค์จึงจัดการความตายของพระองค์แบบ “ตายก่อนตาย” เพื่อการเตรียมพร้อมที่จะตาย ตายแบบไร้ห่วง และตายแบบไม่ทิ้งปัญหาที่ค้างค้ำอะไรไว้ข้างหลังได้ ในการทรงจัดการความตายเช่นนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงเริ่มต้นจาก 1) ทรงวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนก่อนว่า พระองค์จะตายหรือปรินิพพานที่ไหน? มีเรื่องสำคัญอะไรที่พระองค์จะต้องตรัสเตือนพุทธบริษัท 4 ให้รับรู้บ้าง? และมีเรื่องอะไรที่พระองค์จะต้องตรัสสั่งบอกแก่ภิกษุและอุบาสก-อุบาสิกาให้รับรู้และปฏิบัติตามไว้บ้าง? จากนั้นจึง 2) ทรงจัดโครงสร้างผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับพระสรีระของพระองค์หลังปรินิพพาน ทรงจัดโครงสร้างการปกครองสั่งชะหลังการปรินิพพานของพระองค์ และทรงจัดการเรื่องอื่นๆ อีกบางเรื่อง และ 3) ทรงเตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะทำหน้าที่บอกคำตรัสเตือนและคำตรัสสั่งบอกต่าง ๆ ของพระพุทธองค์แก่พุทธบริษัท 4 หลังการปรินิพพานแห่ง

พระองค์เอาไว้ ซึ่งก็คือ พระอานนท์และพวกภิกษุผู้ติดตามพระองค์อยู่ในเวลานั้น แม้ว่ากรณี การทรงอยู่อำนวยการตามคำตรัสเตือนและคำตรัสสั่งบอกให้เป็นไปอย่างนั้น และการ ตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนการที่ได้ทรงวางไว้แล้วนั้น ๆ พระพุทธ องค์จะมีได้ทรงอยู่กระทำเอง แต่ก็ทรงปล่อยให้เป็นหน้าที่ของพระเถระผู้อาวุโสในครั้งนั้น พวกเจ้ามีลละผู้ครองเมืองกุสินารา และโทณพราหมณ์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นผู้ที่จะเป็น ผู้อำนวยการและควบคุมคุณภาพของงานให้เป็นไปตามแผนการที่ทรงได้วางไว้ได้จริงต่อไป

ในการทรงจัดการความตายแบบ “ตายก่อนตาย” หลังรับคำทูลขอให้ปริณิพพาน ของมารแล้ว จะพบว่า พระพุทธองค์ทรงจัดการให้เป็นไปโดยวิธีการ ดังนี้

1) ตรัสสั่งบอกภิกษุบริษัทให้เรียนรู้และเจริญ “ธรรมเพื่อความรู้อย่าง” (สติปัฏฐาน 4 สัมมัปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พลละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8) เพื่อหวังทำ ให้พุทธศาสนาตั้งอยู่ได้นาน และเป็นประโยชน์แก่มหาชน

2) ตรัสสั่งเตือนภิกษุบริษัทให้ระลึกลถึงความเสื่อมไปเป็นธรรมดาแห่งสังขารของ ตนๆ เหมือนการปริณิพพานของพระองค์อันจะมีในอีก 3 เดือน จึงไม่ให้ประมาทในการทำ หน้าที่ของตน ๆ ให้สำเร็จ คนที่ไม่ประมาทจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แน่นอน

3) ตรัสสั่งบอกภิกษุบริษัทให้รู้ถึงหลักมหาปเทศ 4 เพื่อเอาไว้ใช้เป็นหลัก ตรวจสอบความถูกต้องแห่งหลักการทางพุทธศาสนาในฝ่ายพระสูตร เมื่อมีปัญหาเรื่องการ ตีความพระธรรมวินัยในพระศาสนาเกิดขึ้น

4) ตรัสสั่งพระอานนท์ให้ไปบอกแก่นายจุนทกัมมารบุตรเพื่อให้สบายใจ และมี จิตใจยินดี ในเพราะการถวายทานที่ทำให้พระพุทธเจ้าปริณิพพานว่า ทานนั้นมีผลมาก เป็นการป้องกันมิให้ใครกล่าวตำหนินายจุนทกัมมารบุตรนั้นในเพราะเรื่องนี้ได้

5) ตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกย้ำเตือนพุทธบริษัท 4 ว่า ให้ชวนช่วยปฏิบัติบูชา ต่อพระพุทธเจ้าเช่นพระองค์ อย่าเอาแต่ทำอามิสบูชากัน เหตุว่าการปฏิบัติบูชาช่วยทำให้ พุทธศาสนาของพระองค์นั้นตั้งอยู่ได้นานได้ แต่อามิสบูชาไม่อาจช่วยได้ นอกจากทำให้คนผู้ บูชาได้อานิสงส์เท่านั้น

6) ตรัสสั่งพระอานนท์ให้บอกแก่พุทธบริษัท 4 เพื่อถือเป็นแนวปฏิบัติในอนาคต โดยให้เดินทางไปยังสถานที่ เรียกว่า “สังเวชนียสถาน 4 ตำบล” เพื่อการระลึกถึงพระพุทธ องค์เป็นพิเศษ ณ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์โดยตรง และทำให้เป็นสถานที่พบปะ กันระหว่างชาวพุทธที่เดินทางมาจากที่ต่าง ๆ ได้ต่อไป หลังการปริณิพพานของพระพุทธองค์แล้ว

7) ตรัสสั่งบอกแก่ภิกษุบริษัทให้ถือเป็นแนวปฏิบัติต่อสตรีเพศ ซึ่งถือถือว่าเป็น อันตรายต่อพรหมจรรย์ว่า ถ้าหลีกเลี่ยงได้ ก็มิให้มองเธอ แต่ถ้าจำเป็นต้องมองเธอ ก็อย่าได้ พุดคุยกับเธอ ถ้าหากจำเป็นต้องพุดคุยกับเธอด้วย ก็ต้องควบคุมสติไว้ให้ดี มิให้เผลอสติเป็น อันขาด

8) ตรัสสั่งพระอานนทให้บอกแก่พวกภิกษุมิให้เป็นกังวลใจเกี่ยวกับการสักการบูชาพระสรีระของพระองค์หลังปรินิพพาน พวกฆราวาสที่เลื่อมใสในพระองค์ โดยเฉพาะพวกเจ้ามัลละ จะจัดการกระทำอย่างสมพระเกียรติ และก็ให้บอกแก่พวกเจ้ามัลละผู้ครองเมืองกุสินารานั้น ๆ ว่า ให้ทรงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระองค์และทำการถวายพระเพลิง เหมือนอย่างทรงปฏิบัติกระทำต่อพระเจ้าจักรพรรดิ จากนั้นแล้วก็ให้สร้างเป็นสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ณ ทางใหญ่สี่แพร่ง

9) ตรัสสั่งบอกและทรงปลอบใจพระอานนทให้ได้สบายใจในเพราะการเป็นพุทธอุปัฏฐากด้วยความเสียสละอย่างยิ่งมานาน แต่ยังเป็นอเสขบุคคลอยู่ในตอนนั้น ถือว่าท่านได้ทำบุญไว้มาก ให้กระทำความเพียรไป จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้แน่นอน หลังการปรินิพพานไปแห่งพระองค์ รวมทั้งได้ตรัสยกย่องท่านมากมายให้พวกภิกษุได้รับฟัง

10) ตรัสสั่งพระอานนทให้บอกแก่พุทธบริษัท 4 ว่า เมืองกุสินาราที่พระองค์จะปรินิพพานนั้นมีชื่อ “เมืองเล็ก เมืองดอน เมืองกึ่ง” แต่ว่าเคยเป็นเมืองที่พระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่พระนามว่ามหาสุทิสสนะได้เคยปกครองและเคยเป็นเมืองใหญ่ เจริญรุ่งเรืองมาก ๆ มาก่อน อีกทั้งที่พระพุทธเจ้ามาปรินิพพานที่เมืองเล็กอย่างเมืองกุสินารานั้น ก็ทรงเป็นไปเพื่อหวังผลทางการเมืองจากเมืองใหญ่ ๆ ในอนาคตจากเรื่องการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์

11) ตรัสสั่งบอกแก่ภิกษุบริษัทให้ถือเป็นแนวปฏิบัติและกระทำการว่า พระองค์ (1) ทรงตั้งธรรม-วินัยที่ทรงตรัส-แสดงไว้แล้วให้เป็นพระศาสดาของพุทธศาสนาแทนพระองค์ที่จะทรงปรินิพพานไป (2) ทรงให้ภิกษุทั้งหลายในพระศาสนาเรียกกันด้วยความเคารพแบบ “อาวุโส-กันเฒ่า” (3) ทรงวางเป็นเงื่อนไขให้พวกภิกษุถอนสิกขาบทเล็กน้อยในพระศาสนาของพระองค์ได้ และ (4) ทรงให้พระอานนทบอกให้คณะสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉินนะ เพื่อให้ท่านจะได้กลับเนื้อกลับตัวเสียใหม่

12) ทรงตรัสย้ำเตือนให้ภิกษุทั้งหลายที่ประชุมกันอยู่ ณ สถานที่ที่เป็นที่ปรินิพพานของพระพุทธองค์นั้น ได้สอบถามพระองค์ถึงสิ่งที่ยังสงสัยเพื่อให้สิ้นความสงสัยของตน ๆ ถึง 3 ครั้ง แต่ว่าก็ไม่มีใครกล้าทูลถามเพราะความเคารพ จึงได้ตรัสสั่งบอกและเตือนเป็นครั้งสุดท้ายเป็น “ปัจฉิมโอวาท” ว่า ให้ภิกษุทั้งหลายพิจารณาถึงความเสื่อมไปเป็นธรรมดาแห่งสังขารของตน และให้ทุกรูปทำหน้าที่ของตน ๆ ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท จากนั้นก็ทรงนั่งเฝ้าเพื่อเข้าสู่ภาวะดับขันธปรินิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 7, 10. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.
- พระศรีวิสุทธิโกศล (กิตติวัฒน์ พลวัน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปรีนิพพานสูตร: ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- สมภาร พรหมทา. “จากบรรณธิการ: งานวิจัยพุทธธรรมเชิงประยุกต์.” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12, 1 (มกราคม-เมษายน): 1-4: 2548.
- อภิญฺญวัฒน์ โพธิ์सान. พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

อัตลักษณ์การแต่งกายเข้าสู่พิธีกรรม “แกลมอ” ของชาวไทยกูย Dressing: The Identity of Worship Ritual of Thai-Kui People

พระธรรมโมลี

Phradhammoli

ยโสธารา ศิริภาพระภากร, กฤษนันท์ แสงมาศ, นายสำเริง อินทุง

Yasothara Siriprabhakorn, Krishnan Seangmas, Samrerng Intayung

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: dr.yasotharar@gmail.com

บทคัดย่อ

พิธีกรรมแกลมอของชาวไทยกูย เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จัดขึ้นประจำปี เป็นพิธีบูชา เช่นไหว้ของชาวไทยกูย เป็นการบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ พิธีแกลมอเป็นลักษณะการสื่อสาร เชื่อมต่อ กับวิญญาณผีบรรพบุรุษ มีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะให้ความคุ้มครองคนในครอบครัว การประกอบพิธีจะมีการสร้างโรงพิธีกรรมและจัดเครื่องบูชาเช่นไหว้ ชาวไทยกูยมีเครื่องที่นำมาบูชาที่ประกอบกับการ ฟ้อนรำและมีการบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวไทยกูย อัตลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยกูยที่ปรากฏในพิธีกรรมแกลมอ จะมีการแต่งกายด้วยชุดไหมตัดแขนยาวทรงกระบอก ย้อมด้วยสีดำ หรือสีเม็ดมะขาม และมีการนุ่งผ้าถุงที่เป็นลายเฉพาะของชาวไทยกูย เป็นสื่อที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นชาวไทยกูย ที่ปรากฏบนพื้นผ้า และในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในช่วงเวลาการประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเส้นประกำ และนำมาสวมไว้บนศีรษะก่อนเริ่มการเข้าทรง เพื่อทำการบูชาบรรพบุรุษ สื่อแสดงอัตลักษณ์หนึ่งถึงวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวไทยกูย มีเอกลักษณ์ของการจับช้างมาแต่โบราณในภาคพื้นอีสานใต้ ที่รู้จักในทางประวัติศาสตร์ การนำประกำช้าง มาสวมใส่ นี้แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยกูยมีความเคารพบูชา ในบรรพบุรุษของตนมาก และนำการบูชาเข้าสู่พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อเชื่อมต่อกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยอาศัยพิธีกรรมแกลมอ เป็นตัวเชื่อม เป็นการสืบเชื้อสายของพิธีกรรมแกลมอนี้ จึงเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยกูยที่ได้ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, การบูชา, พิธีกรรมแกลมอ, ชาวไทยกูย

Abstract

Kallmor is a sacred ritual of Thai-Kui people culture which inherited from the Kui ancestor ethnic group in the ancient time. This ritual will held once a year for the reason is ancestor spirit worshiping. The leader of ritual is the medium connector between the human and the sacred ancestor spirit. The materials which using in the ritual are place, worshiping things, dancing, traditional music. The identities of Thai-Kui people in the sacred ritual are dressing in Black color or temarine seed color and Kuis clothes. Prakum is the identity of elephant culture which is the media to connect to the sacred ancestor spirit who are elephant Kui ethnic group.

Keywords: Identity, Worship, Kallmor Ritual, Kui People

1. บทนำ

กลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “กวย” หรือ “กาย” จัดอยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมร เป็นเชื้อสายระหว่างพวก “เวดดิท” (Weddid Proto Australian) กับพวก “เมลานีเซียน” มีรูปร่าง หน้าตาใกล้เคียงพวกเขมรหรือพวกเงาะ คือผมหยิก ผิวคล้ำ จมูกบานริมฝีปากหนา (อ. ไซเดนฟาเดน, 2509:29) “กวย” เป็นชื่อชาวกวยเรียกตนเอง (Autorym) แปลว่า “คน” ส่วนชาวเขมรเรียกกวยว่า “กวย” เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ตามแนวเทือกเขาพนมดงรักทั้งในพื้นที่ของแขวงจำปาสัก แขวงเซกอง แขวงสาละวันของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวรวมถึงจังหวัดสระแก้วและจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศกัมพูชา และทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ชาวไทยกวยนั้นจะอาศัยอยู่กันหนาแน่นในจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ชาวไทยกวยหรือ กวย นั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาแต่โบราณ

อัตลักษณ์ในประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นของเฉพาะตนในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องผีวิญญาณ และในทางพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตโดยการทำไร่ทำนา รับจ้างทั่วไป ชาวไทยกวยก็ยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องในการเลี้ยงช้างในประวัติศาสตร์จะกล่าวว่ามีคามชำนาญในการจับช้างป่ามาฝึก เพื่อไว้ใช้งานชาวไทยกวยจะมีวัฒนธรรมและประเพณี ความเชื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น การใช้ภาษาจะมีภาษาเฉพาะตน ถึงแม้ว่า

สำเนียงจะต่างกันไปบ้างในแต่ละพื้นที่ แต่โดยรากศัพท์นั้นจะเป็นอันเดียวกัน วัฒนธรรมการแต่งกายก็มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ส่วนความเชื่อนั้นก็มีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับเรื่องผีวิญญาณหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ถ้ามีคนเจ็บป่วยไม่สบายหรือป่วยไข้เมื่อรักษาแพทย์แผนปัจจุบันไม่หายแล้ว ชาวไทยกุยก็จะมีความเชื่อว่าถูกกระทำ อาจจากอำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่แท้ ก็จะมีพิธีรำ “เกลมอ” (บุญยัง หมั่นดี, 2549: 1-2) เป็นต้น

ชาวไทยกุยที่อาศัยในจังหวัดสุรินทร์ได้ อาศัยอยู่กันหนาแน่นในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ เช่น อำเภอศีขรภูมิ อำเภอจอมพระ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอศรีณรงค์ (วิลาศ โภธิสาร, 2539: 1-2) การนับถือศาสนาพุทธของชาวไทยกุยมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษควบคู่กับการนับถือพิธีกรรมทาง ผีวิญญาณ และศาสนาพราหมณ์ ทางด้านศาสนา โดยเฉพาะการนับถือด้านพระพุทธรูป ชาวไทยกุยจะมีความเชื่อในหลักธรรมคำสอน มักนิยมให้ลูกหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเมื่อถึงวัยอันสมควรเพื่อเรียนรู้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาสำหรับเอาไปใช้ในการดำเนินชีวิต

ชาวไทยกุยมีอัตลักษณ์เป็นของเฉพาะ เช่น พิธีกรรมเกลมอ เป็นพิธีกรรมที่คล้ายการบูชา โดยมีการจัดโรงพิธีกรรมที่ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ ดอกจำปาจำปี จุดกลางพิธีมีเสา 3 ต้น ปักรอบเพื่อให้เป็นลักษณะที่วางเป็นชั้น หรืออาจวางเป็นกลุ่มก้อน มีข้าวเปลือกใส่กระเชอ มีดอกไม้กรวย 5 ใส่ดอกไม้หรืออาจเป็นยอดขนไก่ใส่พร้อมธูปเทียน เงิน มีของหอมและเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวที่ใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้ด้วย สัญลักษณ์หรือรูปแบบการแต่งกายเพื่อการเข้าสู่พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อติดต่อสื่อสารกับวิญญาณ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและจำเพาะกลุ่มของชาวไทยกุยนี้

2. พิธีกรรมการบูชาของชาวไทยกุยกับความเชื่อสู่ “พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์”

พิธีกรรมหนึ่งที่ชาวไทยกุยให้การนับถือและสืบทอดมาแต่โบราณ และยังมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตามความเข้าใจนั้นเราอาจเรียกได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ติดต่อ เชื่อมต่อสื่อสาร เข้าสู่มิติโลกวิญญาณ พิธีกรรมนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยกุยที่ยังรักษาสืบทอดอยู่

1. การบูชา

โดยนัยยะตามความหมายของ การบูชา นี้ คือการเสื่อมใส ยกย่อง เชิดชู ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ: มงคลชีวิต 38 ประการ ฉบับทางก้าวหน้า) การบูชา เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง สำหรับของชาวไทยกุยที่มีต่อพิธีกรรมเกลมอนี้ ถือได้ว่า เป็นความเคารพที่ตนมีต่อบรรพบุรุษ ผู้รักษาดินและครอบครัวกลุ่มเผ่าพันธุ์ โดยการจัดพิธีบูชาตามแบบเฉพาะ อาทิ เช่น การบูชาของชาว

ไทยกุยนี้ คือ บุษาด้วยการร้ายรำ บุษาด้วยเสียงดนตรี บุษาด้วยเครื่องไหว้ (สัมภาษณ์ รศ.ดร.อัจฉรา ภานุรัตน์) การแสดงออกถึงการบูชา ได้แก่ทางกายไม่ว่าจะยืนเดินนั่งนอนหรือประกอบกิจใด ๆ เมื่ออยู่ต่อหน้า ท่านหรือสัญลักษณ์ตัวแทนของท่าน เช่น รูปปั้น ภาพถ่าย ก้อยู่ในอาการสำรวม ทางวาจา สรรเสริญยกย่องคุณความดีของท่าน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น การบูชา แล้วนำมาประพutipฏิบัติตามคำสอน ทางใจ ตามระลึกรู้ถึงคำสอนของท่าน ด้วยความเคารพและซาบซึ้ง (พ.ศ.25/18/29)

2. สัญลักษณ์ของพิธีกรรมกับสื่ออัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิต

เกียร์ช (Geertz, 1973: 46) มีแนวทางศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เน้นการตีความประพติของมนุษย์ ซึ่งพยายามอธิบายความคิดของมนุษย์ที่แสดงออกทางภาษาและการกระทำ กลุ่มชาวไทยกุย ต้องการสื่อความคิดตนให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ สื่อความคิดและการรับรู้ความคิดจะเข้าใจซึ่งกันและกันได้ นั้น จำเป็นต้องรู้กฎวัฒนธรรม อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ระบบสัญลักษณ์มาจากกระบวนการทำงานของระบบความคิดในใจมนุษย์ซึ่งเป็นระบบนามธรรมที่ลึกซึ้ง สัญลักษณ์ของพิธีกรรม แกลมอ จึงเป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่กลุ่มชนกำลังประกอบพิธีกรรมเพื่อสื่อสาร ติดต่อกับ ในมิติของโลกวิญญาน โดยการเชิญเข้าสู่พิธีกรรมที่จัดขึ้น พิธีกรรมนี้จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการต้อนรับ ยินดีรับรอง “ต้อนรับ” อันประกอบด้วยการตอบรับด้วยพิธีกรรม มีการยกขันดอกไม้ธูปเทียน เหล้า น้ำสัมน้ำหวาน เมื่อแขก หรือวิญญานผู้รับเชิญเข้าสู่พิธีกรรม “ยินดี” ในพิธีกรรมได้แสดงออกของผู้มานั้นด้วย การปรบมือ โห่ร้อง ยินดีเชื้อเชิญให้เข้ามา ด้วยทำนองเพลงอันสนุก “รับรอง” ในพิธีกรรมจะรับรองผู้มาด้วยการน้อมรับ ไหว้ และเฝ้าถาม เมื่อทราบแขกผู้มาแล้วจะรับรองด้วย ลูกหลานจะแต่งขันดอกไม้ เครื่องขอมมา มี ผ้าไหม ผ้าขาวเหล้า น้ำสัมน้ำ และแสดงการรับรองการจัดทำพิธีของลูกหลาน เป็นต้น สัญลักษณ์ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยกุยนี้ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความเชื่อ ยินดี และกตัญญูต่อบุพการี ปราชญ์ในพิธีกรรม “แกลมอ”

สื่ออัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตการแกลมอของชาวไทยกุย เป็นพิธีกรรมเพื่อสื่อสารกับผีวิญญานของบรรพบุรุษ ในขณะที่การประกอบพิธีกรรมจะมีเครื่องแต่งการในการสวมใส่ (อุษา หม้อทอง, 2548: 107-108) อัตลักษณ์ในวิถีชีวิตนั้น ได้แก่ความจำเพาะ ในพิธีกรรมแกลมอ วิญญานบรรพบุรุษที่เข้ามาในร่างของผู้เข้าสู่พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้ สิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นนั้น เป็นสื่อแสดงสัญลักษณ์ การกิน การอยู่ อาชีพ การดำเนินชีวิต ของบรรพบุรุษในครั้งอดีตที่เคยดำรงวิถีชีวิตในอดีต ได้เป็นอย่างดี เช่น ช้างม้า ในพิธีกรรมจะมีการขี่ช้างขี่ม้า สื่อสัญลักษณ์นี้เองเป็นการแสดงออกโดยผ่านร่างทรง หรือผู้ทรงนั้น มีอาภักดิ์ปรีชาออกมาคือการขี่ช้างขี่ม้า อันเป็นสื่ออัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชาวไทยกุยที่ปรากฏในพิธีกรรมแกลมอ การแต่งกาย จะแสดงออกมาผ่านร่างทรงถ้ามีวิญญานบุรุษเข้าทรง แต่ร่างผู้ทรงเป็นหญิง

สื่อการแสดงออกมาก็จะเป็นการแต่งกายเป็นบุรุษและเป็นเครื่องแต่งกายในรูปแบบของตนเองที่เคยแต่งแบบในอดีต เป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตที่เคยดำเนินชีวิตมาแต่ก่อน ในพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยนี้ สามารถเป็นการศึกษาถึงอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษที่เคยมีการดำเนินชีวิตมาก่อน มาสู่พิธีกรรมกล่อม วิถีชีวิตที่เคยเป็นมาก็จะแสดงผ่านร่างทรงที่ปรากฏการเชื่อมต่อทางพิธีกรรมได้เป็นอย่างดี

3. การแต่งกายที่ปรากฏในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์

พิธีกล่อม ชาวไทยภูยมีพิธีกล่อม เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับดวงวิญญาณ บรพบุรุษพิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูยนี้เป็นพิธีกรรมเพื่อการเชื่อมต่อสื่อสารมิติทางโลก วิญญาณ เพื่อติดต่อกับผีวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1) เพื่อการบูชาบรรพบุรุษ ประจำปี 2) เพื่อขอการคุ้มครองรักษา 3) เพื่อการรักษา โดยผ่านพิธีกรรม 4) เพื่อการทำนายและขอการพยากรณ์

การแต่งกาย วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยภูย จะมีการแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2538: 17-18) ในเรื่องการแต่งกายของชนชาติภูย ผู้หญิงสูงวัยของชาวภูย จะนุ่งผ้าที่เป็นลายเฉพาะแบบภูย อดีตการนุ่งผ้าไหมลายพื้นเมือง ใส่เสื้อคอกระเช้า ใส่สร้อยคอลูกปัดหรือเงิน ใส่ดอกไม้ที่ตุงหูที่เจาะไว้ เช่น ดอกมะลิ หรือ ตุ่มหู เงิน ทอง การแต่งกายเพื่อเข้าสู่พิธีกรรมกล่อม ชาวไทยภูย จะสวมเสื้อคอจีนแขนยาว ย้อมด้วยมะเกลือเพื่อให้เสื้อออกมาเป็นสีดำ ผ้าถุงที่ชาวไทยภูยสวมใส่ในการเข้าสู่พิธีกรรมกล่อมอนั้นเป็นผ้าถุงลายลายอลูนซีมี มีการต่อเชิงเป็นลวดลาย เพิ่มความสวยงาม ประดับ ตกแต่งด้วยสร้อยลูกปัด หรือเงิน บนศีรษะของผู้เข้าพิธีกรรมจะมีเส้นด้ายสีที่ทักเป็นพลวง เส้นปะก่า มัดไว้บนหัว ชายจะแต่งกายด้วยชุดใหม่เป็นเสื้อคอจีน แขนยาวสีดำ นุ่งผ้าโสร่งมัดด้วยผ้าขาวม้า ในกลุ่มชาวไทยภูย นี้ที่นิยมสีดำ นั้น เพราะถือว่าสีดำเป็นสีมงคลแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

เครื่องประกอบ เป็นผู้ทำพิธีกรรม (สัมภาษณ์ นางล้วน ภางาม) การประกอบพิธีกรรมมีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมกล่อม ของชาวไทยภูย ดังนี้

สิ่งที่ต้องจัดเตรียมไว้ก่อนวันประกอบพิธีกรรม เช่น การจัดเตรียมในด้านบุคคลที่จะมาในพิธีกรรม เช่น แม่หมอ (ผู้ทำพิธีกรรม) หมอแคน หมอโพน และกำหนดวันเวลา (สัมภาษณ์ นายบุญสา คลังฤทธิ์) การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม อาทิเช่น เครื่องที่ใช้ในพิธีกรรม เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย น้ำหอม เครื่องประดับ เสื้อผ้า ผ้าไหม สไบ โสร่ง เครื่องอุปกรณ์สำคัญในพิธีกรรม คือ ขัน ที่ใช้สำหรับการสื่อสารเชื่อมต่อวิญญาณ ในชั้น

ประกอบด้วย กรวยดอกไม้ 1 คู่ใส่ดอกไม้สีขาว เทียนขาวที่จุด 1 คู่ ข้าวสารที่หยิบมือ องค์กรประกอบนี้เพื่อการสื่อสาร

เครื่องที่ใช้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย บายศรี 1 คู่ ประกอบด้วยดอกจำปา หรือดอกพุท ข้าวดอกดอกไม้ ขนมห้าวต้ม ผลไม้ เหล้า น้ำส้ม น้ำเปล่า (สัมภาษณ์ นางศรี ประทุมแก้ว)

สัญลักษณ์ “เส้นปะกำ” และ “สีด้า”

เส้นปะกำ วัฒนธรรมชาวไทยภูเขาที่มีการกล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ว่าเป็น กลุ่มชนที่มีความสามารถในการจับช้างเพื่อนำมาฝึกในอดีต ในการศึกษาสงคราม หรือเพื่อใช้งานในรูปแบบต่าง ๆ ความสามารถพิเศษนี้เองที่กลุ่มชนอื่นในพื้นที่นี้ในอดีตไม่สามารถทำได้ การกล่าวขานมีว่าผู้ที่จับช้างได้ หรือหมอช้างนี้จะมีครูประสิทธิ์ วิชาคาถาอาคม หรือมนต์ ให้อยู่ด้วยความพิเศษนี้เอง อาจเป็นจุดกำเนิดวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อในพิธีกรรม แกลมออีกรูปแบบหนึ่งก็เป็นได้ ในการที่กลุ่มชาวไทยภูเขา ได้นำอัตลักษณ์ในการเป็นหมอช้างนี้ จะถือว่า เส้นปะกำ เครื่องมือจับช้างเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ และถือสืบทอดให้มีการปฏิบัติบูชาเช่น สรวงบูชาสืบทอด และได้นำมามีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแกลมอซึ่งเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่ สื่อสารเชื่อมต่อ กับความลึกซึ้งซ่อนเร้นที่สถิตอยู่กับเส้นปะกำนี้ได้ เส้นปะกำหรือเชือก ปะกำเป็นอุปกรณ์ ที่ใช้ในการจับช้างซึ่งได้รับตกทอดมาแต่สมัยโบราณ (สัมภาษณ์ นางจันสี ตาทอง) มีเก็บไว้ใช้ในพิธีกรรมไม่มากนักใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ปะกำ หรือเชือกปะกำ จะทำด้วยหนังกระบือแห้ง ปะกำถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สถิตของดวง วิญญาณบรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ที่เคยจับช้าง ดังนั้นเส้นปะกำจึงถือว่าเป็นเครื่องมือจับช้าง ที่สำคัญที่สุดประจำตระกูล คนในตระกูลจะต้องเคารพบูชานับถือ และเชื่อว่าผีปะกำสามารถ ให้คุณให้โทษหากปฏิบัติไม่ถูก (เช่น ศรีสวัสดิ์, 2530: 71) เส้นปะกำที่จัดไว้ในพิธีแกลมอ ไม่ต้องสร้างศาลปะกำเหมือนหมู่บ้านที่มีอาชีพจับช้างแต่จะเก็บแขวนไว้ที่หิ้งบูชาของตนที่บ้านข้าง ม้า และ เส้นปะกำ (ประทีป แหรั่มย์, 2535: 71) ในพิธีเข้าทรงผู้อาวุโสในตระกูล ที่เคยเข้าทรงเส้นปะกำจะเข้าทรงเชื้อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษผู้เคยจับช้างมาเข้าสิงถือแสดง การชี้ช้าง ใช้แขวนบ่าและถือของ้าว เชือกปะกำพาดไหล่ ร่ายรำแสดงการออกจับช้าง อัตลักษณ์นี้เองที่แสดงออกมาซึ่งความเป็นชาวไทยภูเขาที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการสืบทอดจาก อดีตกาลและเพื่อเป็นสิริมงคล

สีด้า การแต่งกายของกลุ่มชาวไทยภูเขา ลักษณะผ้าของชาวไทยภูเขามีลักษณะ เหมือนกับผ้ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ผ้าโฮลภูเขา หรือผ้าลายขอที่ชาวภูเขา นุ่งใส่มานานก็เหมือน ลักษณะผ้าโฮลเขมร หรือ ผ้าลายขอของเขมร แต่ลวดลายผ้าของชาวภูเขาที่มีลักษณะเป็นชาวภูเขา (บุญเลี้ยง ภูมิมาลี, 2550: 3-31) เป็นผ้าที่นิยมนุ่งใส่ในเวลาทำงานบ้าน หรือ ทำไร่ทำนา

ผ้าที่นิยมสวมใส่ในงานสังคม เป็นผ้าหมัดหมี่ที่มีลวดลายจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สีที่นิยมนี้โดยส่วนมากเป็น สีดำ สวมใส่ในงานมงคลพิธี หรือกิจกรรมสำคัญประเพณีของหมู่บ้าน เอกลักษณ์และรูปแบบการแต่งกาย

ผ้าที่นำมาใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยภูเขา นิยมเน้น จะนิยมผ้าไหมตัดคอจีนแขนยาว บางก็แขนสั้นโดยส่วนมากเป็น สีดำ

อัตลักษณ์หนึ่งที่กำลังบ่งบอกให้ผู้ร่วมพิธีกรรมนี้ได้สัมผัสในมิติบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์การแต่งกายนี้ แกลมอเป็นพิธีกรรมที่เชื่อกับวิญญาณ หรือ ผี ที่ชาวไทยภูเขาให้การนับถือ และเชื่อเชิญมาสู่พิธีกรรม

สีดำถือว่าเป็นกลุ่ม สีมงคล และเป็นสีแห่งความอุดมสมบูรณ์ และสีที่เกรงขามในมิติชาวไทยภูเขา ที่ให้ความนิยม แต่มิติทางโลกวิญญาณนั้นอาจเป็นสีแห่งกาลเวลาเดียว มิติเดียวกัน ที่เป็นสีแห่งการเชื่อมต่อกับวิญญาณ หรือ ผีได้ เวลาทำพิธีกรรมแกลมอในเวลากลางวัน ซึ่งโดยความเชื่อนั้น ผีวิญญาณไม่สามารถมีสื่อหรือเชื่อมต่อกันได้ ด้วยพระสุริยะ (แสงอาทิตย์) เป็นเหตุ สีดำ หรือการสวมใส่สีดำนี้อาจเป็นมิติหนึ่งที่สามารถให้ผีหรือดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนั้นมาเข้าร่างมนุษย์ หรือในพิธีกรรมนี้ได้ แม้แต่เป็นเวลาใดก็ตาม แต่ด้วยการยอมรับ การเชื่อเชิญ และสีดำอันเป็นมิติสมมุติเพื่อการเชื่อเชิญให้ผีวิญญาณนั้นมาสู่พิธีกรรมได้

4. สรุป

พิธีกรรมแกลมอของชาวไทยภูเขา เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชาวิญญาณผีบรรพบุรุษ ชาวไทยภูเขาเชื่อว่า พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้สามารถเชื่อมต่อสื่อสารกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษได้ ในพิธีกรรมการบูชาตามรูปแบบนี้ที่ปรากฏพิธีกรรมแกลมอนั้น ส่วนประกอบในการบูชานั้นได้แก่ เครื่องที่ใช้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย เครื่องเช่น ไห้ว บายศรี ดอกไม้ รูปเทียน เครื่องแต่งตัว ของหอม น้ำหอม แป้ง กระจก หวี และเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้าไหม สไบ ส่วนประกอบที่สำคัญคือ เส้นปะกำ ที่ถักทอด้วยเส้นด้ายหลายสี เพื่อใช้สวมศีรษะเมื่อเข้าสู่พิธี พิธีกรรมแกลมอของชาวไทยภูเขา มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมโดยสายเลือด หรือการสืบทอดในสายตระกูล จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันถือเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในกลุ่มชาวไทยภูเขาด้วย อัตลักษณ์การแต่งกายที่ปรากฏในพิธีกรรมเป็น เอกลักษณ์หนึ่งของชาวไทยภูเขาที่มีการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของตนไว้ โดยการแต่งกายใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ มีการสวมใส่เสื้อผ้าไหมที่ตัดเพื่อการสวมใส่ และเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนชาวไทยภูเขา คือ โดยมากจะเป็นสีดำ ฐานคตินิยมสีดำนี้นี้ แสดงสัญลักษณ์ของการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ที่ต้องการความอุดมสมบูรณ์ สีดำ เป็นสีมงคล สีที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ และเป็นสีที่ใช้เพื่อการเข้าสังคม หรือพิธีกรรมทางสังคมในงานสำคัญด้วย การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนนี้เป็นสิ่งที่มีความควรค่าการสืบทอดเพราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนที่แสดงออกมาใน

รูปแบบ ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียมของตนเอง กลุ่มชนชาวไทยภูเขา มีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นสื่อแสดงถึงการสืบทอดทางวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยพิธีกรรม การบูชาในพิธีกรรม และใช้สื่ออัตลักษณ์ทางพิธีกรรมที่ตนสร้างขึ้นมานั้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเชื่อมต่อทางจิตวิญญาณโดยอาศัย ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเพื่อนำเข้าสู่พิธีกรรมกล่อม เพื่อเป็นเครื่องสื่อสารในความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองด้วย

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. “ความร้นลับในหมู่ชาวไทยเขมร: ศึกษากรณีคาถาอาคม”. **รายงานการวิจัย**. โครงการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรม. มูลนิธิเจมส์เฮช ดับเบิลยูทอมป์สัน, 2530.
- ประทีป แชร่มย์. “พิธีกรรมมะมั่วตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร ศึกษากรณีบ้านตะโกราย ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”. **ปริญาญศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. วิชาเอกไทยคดีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.
- บุญยัง หมั่นดี. **วัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลง**. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2549.
- วิลาศ โพธิสาร. **ประวัติตำบลเตลและชุมชนกุยสุรินทร์: โรงเรียนเตลศิริวิทยา อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2539.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. **สารานุกรมชนชาติไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.
- บุญเลี้ยง ฉิมมาลี. “วัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** โปรแกรมวิชาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2550.
- อุษา หม้อทอง. “การนับถือผีของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในประเทศไทยและส่วยในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548.
- Geertz, Clifford. **The Interpretation of Culture**. New York: Basic Booke, 1973.

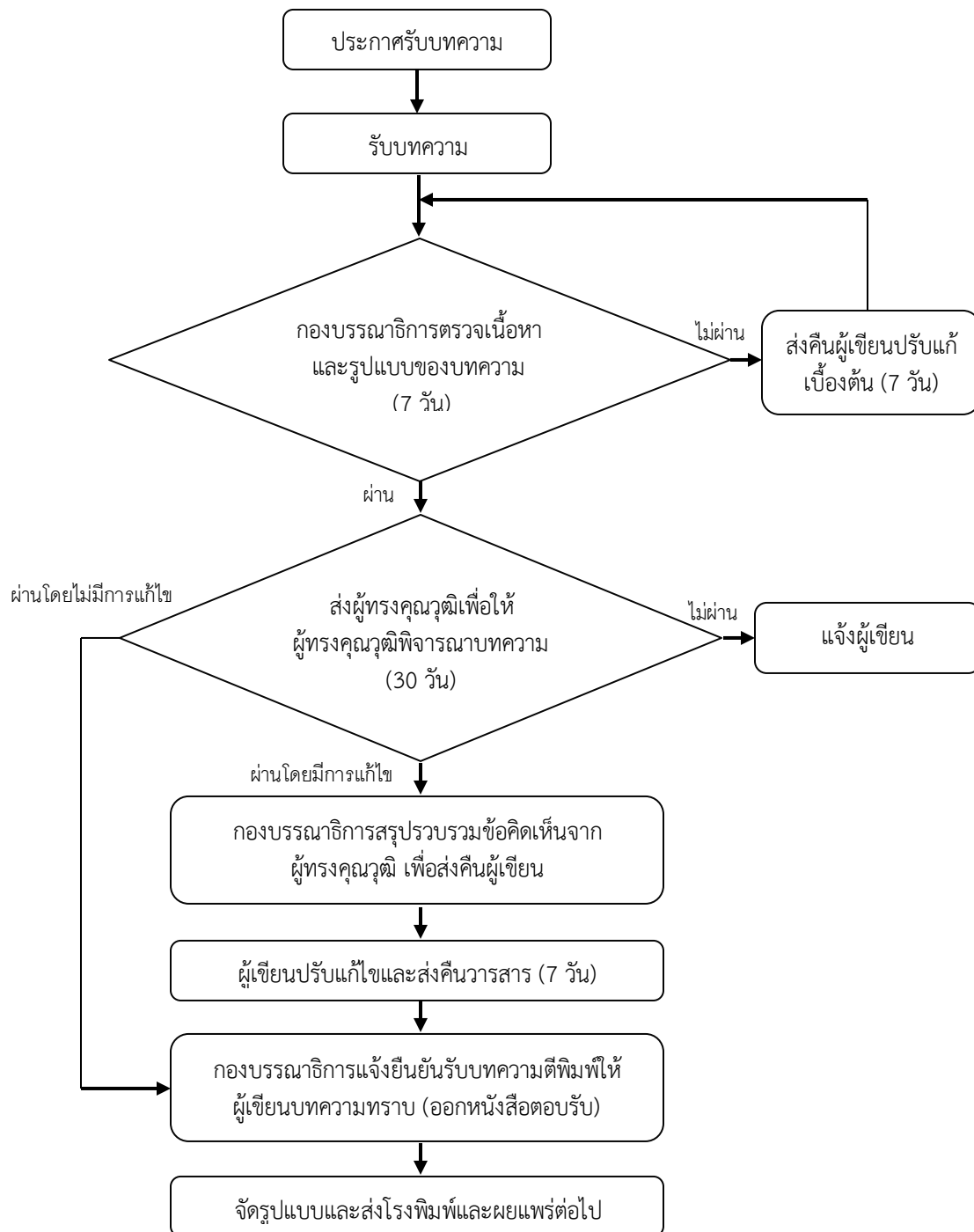
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. สัมภาษณ์ รศ.ดร.อจรร่า ภานุรัตน์, (ผู้เชี่ยวชาญ), อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
2. สัมภาษณ์ นางละม้าย โพธิ์เงิน, (แม่หมอ), 5 เมษายน 2559.

3. สัมภาษณ์ นางล้วน ภางาม, (แม่มือ), 28 เมษายน 2559.
4. สัมภาษณ์ นางจันสี ตาทอง, (แม่มือ), 28 เมษายน 2559
5. สัมภาษณ์ นางศรี ประทุมแก้ว, (แม่มือ), 5 เมษายน 2559.
6. สัมภาษณ์ นายบุญสา คลังฤทธิ์, (อาจารย์, ปราชญ์ชาวบ้าน), 6 เมษายน 2559.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์

สำนักวิชาการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

281 หมู่ 13 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

โทรศัพท์ 06-4946-1595

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการ อย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็น นักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อัน เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิเคราะห์เปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจาก วารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจัย แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่ น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ ต้องผ่านระบบลงทะเบียนออนไลน์ Website: <http://ojs.mcu.ac.th/index.php/jmbsb> และรอการตรวจสอบจากกองบรรณาธิการ

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของ บทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน ทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะพร้อม ส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้ การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษ (A4) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษด้านซ้าย และด้านขวา ขนาด 3.81 ซม. ด้านบน ขนาด 4.5 และด้านล่าง ขนาด 4.01 ซม. พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน 15 หน้า กระดาษพิมพ์ (A4) โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind peer review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 350 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัย/วิชาการ ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดซึ่งบทคัดย่อของเรื่องไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตารางให้มีเพียงและ 2 ส่วนเท่านั้น คือ

- 1) **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- 2) **ผลการวิจัยพบว่า** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)
- 3) **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญไม่เกิน 5 คำที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษาและจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (Semicolon) (,)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิจัย ประกอบด้วย

3.1.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้

3.1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของการวิจัย รวมถึงรวบรวมหลักการ วิธีการ โดยมีรายละเอียดว่า จะต้องศึกษาอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ข้อมูลและเสนอผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน

3.1.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) เป็นการกำหนด วิธีการ กิจกรรม รายละเอียดของการวิจัย การศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.1.4 สรุปผลการวิจัย (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษา และวิเคราะห์ในข้อ 3.1.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่ และสัมพันธ์ กับวัตถุประสงค์ ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือ แผนภูมิตามความเหมาะสม

3.1.5 อภิปรายผลการวิจัย (ถ้ามี) (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.1.6 ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.1.7 กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อ องค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของทุนวิจัย

3.1.8 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมาย วงเล็บ ( ) แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการปฏิบัติ

3.2 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิชาการ บทความปริทรรศน์ บทความปกิณกะ ประกอบด้วย

3.2.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำ โดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้

3.2.2 เนื้อหา (Content) เรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการจะให้อ่านได้รับทราบ เนื้อหาที่ดีต้องมีรายละเอียดที่ชัดเจนและน่าสนใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพทางความคิดของผู้เขียนเป็นสำคัญ

3.2.3 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนบทความที่ผู้เขียนจะต้องเขียนให้เหลือเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ เป็นการกลั่นกรอง การรวบรวม หรือการลดข้อความให้เหลือส่วนที่สำคัญเท่านั้น

3.2.4 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยม

แพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน

3.3 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ ประกอบด้วย

3.3.1 ชื่อเรื่องของหนังสือ (Title) ให้ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.3.2 ชื่อผู้เขียนหนังสือ (Author) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบัน หรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด

3.3.3 ชื่อผู้วิจารณ์ (Name of Reviews) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบัน หรือหน่วยงานของผู้วิจารณ์สังกัด

3.3.4 เนื้อหาการวิจารณ์ (Reviews Content) ในการเขียนเกี่ยวกับหนังสือวิจารณ์ เนื้อเรื่องจะเป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียดในการวิจารณ์ โดยนำเสนอเรื่องราวจุดเด่น จุดบกพร่องของเรื่อง โดยทำการวิจารณ์หรือวิพากษ์อย่างมีหลักเกณฑ์ และเหตุผลตามหลักวิชาการ

3.3.5 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนสรุปความคิดเห็นทั้งหมดที่วิจารณ์ รวมถึงให้ข้อคิดหรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน

3.3.6 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน

การอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA

1. หนังสือ

1.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า และค้นด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) ตัวอย่างเช่น (พระไตรปิฎก, 27/855/191)

1.2 หนังสือ และวารสาร

(ผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์: เลขหน้าที่อ้างอิง)

ผู้แต่งคนเดียว ให้ระบุเฉพาะนามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านาม หากเป็นพระภิกษุทั่วไปให้ใส่คำว่าพระ, พระมหานามนำหน้าชื่อตามด้วยฉายา และพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ให้ใส่ชื่อสมณศักดิ์ ตามด้วยชื่อตัวในเครื่องหมายวงเล็บ ถ้าไม่ทราบชื่อตัวให้ใส่เฉพาะชื่อสมณศักดิ์

ตัวอย่างเช่น

(พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2557: 15)

(Phraphrombandit (Prayūn Thammachittō), 2014: 15)

ผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุเฉพาะนามสกุลของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” สำหรับผู้แต่ง ชาวไทย หรือ “and” หรือ “&” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ ระหว่างคำให้เว้นระยะห่าง ด้านหน้าและด้านหลัง 1 เคาะ

ตัวอย่างเช่น

(ภาคสุวรรณ และ ไชยรังสี, 2524: 145-146)

(Phaksuwan and Chairangsi, 1981: 145-146)

ผู้แต่ง 3 คน ให้ระบุเฉพาะนามสกุลของผู้แต่งแต่ละคนให้คั่นด้วยเครื่องหมาย “,” หน้าผู้แต่งคนสุดท้ายต้องคั่นด้วย “และ” สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “and” หรือ “&” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ ระหว่างคำให้เว้นระยะห่างด้านหน้าและด้านหลัง 1 เคาะ

ตัวอย่างเช่น

(ดอกจันทร์, พรหมกุล และ โยทุม, 2552: 80)

(Dokchan, Phromkun and Yothum, 2009: 80)

ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ระบุเฉพาะนามสกุลของผู้แต่งคนแรกให้คั่นด้วยเครื่องหมาย “,” ตามด้วย “และคณะ” หรือคนอื่น ๆ สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “et al.” หรือ “and others” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ ระหว่างคำให้เว้นระยะห่างด้านหน้าและด้านหลัง 1 เคาะ

ตัวอย่างเช่น

(รัฐสินธุ และคณะ, 2525: 100)

(Ratsin, et al., 1982: 100)

การเขียนเอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ:

ชื่อ-นามสกุล. / (ปีที่พิมพ์) / ชื่อหนังสือ / (ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี)) / เมืองที่พิมพ์ / สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

Maslow, A. (1970). **Motivation and Personality**. New York: Harper and Row Publishers.

2. วารสาร:

ชื่อ-นามสกุล. / (ปีที่พิมพ์) / ชื่อเรื่อง. / ชื่อวารสาร, / ปีที่ (ฉบับที่) / เลขหน้า.

ตัวอย่าง

Prescott, S. G. (2015). Will Instructors Save Time Using a Specifications Grading System?. **Journal of Microbiology & Biology Education**. 16(2), 298.

3. วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย:

ชื่อ-นามสกุล. / (ปีที่พิมพ์) / ชื่อเรื่อง. / ระดับวิทยานิพนธ์ / ชื่อคณะ / ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

Phra channa Bhaddharakhito. (2015). An Analytical Study of Morality in Cambodian Traditional Wedding at Chamnomkuet Village, Chamnom Sub-district, Mongkolborei District, Banteay Meanchey Province Based on Buddhist Principle. **Master of arts**. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

4. สัมภาษณ์:

ชื่อ-นามสกุล. /(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์)/ตำแหน่ง(ถ้ามี)/สัมภาษณ์

ตัวอย่าง

PhraKrusuvithanphatthanabandhit. (10 May 2013). Voice-Rector. Interview.

5. สืบเสาะการค้นคว้า:

ชื่อ-นามสกุล. /(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/ชื่อเว็บไซต์/(วัน เดือน ปี ที่สืบค้น).

ตัวอย่าง

Bhandari, P., Rishi, P. and Prabha, V. (2014). Positive Effect of Probiotic Lactobacillus Plantarum in Reversing the LPS Induced Infertility in Mouse Model. <http://jmm.microbiologyresearch.org/content/journal/jmm/10.1099/jmm.0.000230;jsessionid=1me6a81o04g7ox-sgm-live-03>. (12 February 2014).

4. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพหรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

5. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์ กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์” สำนักวิชาการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาคารสัจจานุรักษ์ ชั้น 2

281 หมู่ 13 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31000

<http://www.ambj.mcu.ac.th>

E-mail: ambj.mcu@gmail.com

โทรศัพท์ 065 108 4746 ดร.บรรพต แคะไธสง

064 946 1595 นายมงคล สอนไธสง

กำหนดออกรวสารปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

อัตราค่าวารสาร

จำหน่ายราคา ฉบับละ 150 บาท ไม่รวมค่าส่ง

อัตราค่าสมาชิก

ปีละ 300 บาท

หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

1. ข้าพเจ้าชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....
2. สถานภาพผู้เขียน
  - อาจารย์ในสถาบันการศึกษา (ชื่อสถาบัน).....
  - โปรแกรม.....คณะ.....
  - บุคคลทั่วไป (ชื่อหน่วยงาน).....
3. มีความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความ ( ) บทความวิจัย ( ) บทความวิชาการ เรื่อง
ภาษาไทย.....
.....
ภาษาอังกฤษ.....
.....
4. ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี).....
5. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก เลขที่.....ถนน.....แขวง/ตำบล.....
เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....E-mail.....
6. สิ่งที่ส่งมาด้วย
  - แผ่นดิสก์ข้อมูลต้นฉบับ ชื่อแฟ้มข้อมูล.....
  - เอกสารพิมพ์ต้นฉบับ จำนวน 2 ชุด
7. หากบทความนี้ จำเป็นต้องเชิญให้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 อ่านอีก ข้าพเจ้ายินดียอมเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มและหาก
ยังไม่ผ่านอีก ข้าพเจ้ายอมรับและไม่ขอเรียกร้องค่าใช้จ่ายทั้งหมดคืน
ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ยังไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างพิจารณาวารสารอื่น

ลงนาม.....ผู้เขียน
(.....)

วันที่...../...../.....

ลงนาม.....อาจารย์ที่ปรึกษา (ถ้ามี)
(.....)

วันที่...../...../.....